

PRECURSORII ARHEOLOGIEI PROFESIONISTE DIN TRANSILVANIA. GÁBOR TÉGLÁS

ERWIN GÁLL*

Motto:

„Cu cât aflăm mai mult despre lume, cu cât aprofundăm cunoștințele noastre, cu atât mai conștientă, mai limpede și mai bine conturată este știința noastră despre ceea ce nu știm, știința noastră despre neștiință. Sursa principală a neștiinței noastre se află în faptul că știința noastră nu poate fi decât limitată, în timp ce neștiința noastră este în mod necesar nemărginită.”

K.R. Popper

Rezumat: Activitatea lui Gábor Téglás¹ se integrează ultimei perioade a epocii arheologiei anticare central-europene, caracterizate prin modul de-a scrie istorie educativă sub impulsul romantismului naționalist. Dar această epocă se caracterizează și printr-o evoluție lineară a structurilor arheologice spre (ceea ce denumim uneori mecanic) profesionalism, prin răspândirea modelului de asociație istorico-arheologică și înființarea muzeelor, acestea fiind, începând cu anii '80 ai secolului al XIX-lea, legate de structurile statului.

Téglás a început să se ocupe de arheologie, fără a avea studii în domeniu, sub influența Zsófiiei Torma, la rândul ei amatoare, respectiv a fratelui acesteia, Károly Torma. Oarecare metode arheologice a învățat, probabil indirect, de la Flóris Rómer. În anii '70–80 ai secolului al XIX-lea, modul său de-a face arheologie corespundea spiritului epocii, însă, cu timpul, a devenit demodat. Din varii motive, Téglás nu a ținut pasul, nu a progresat, rămânând, în domeniul arheologiei, doar un diletant pasionat, total indiferent față de dezvoltarea metodologiei arheologice, a importanței contextualizării descoperirilor, cerință primordială a Școlii arheologice de la Cluj, condusă de Béla Pósta. Această atitudine a determinat generația de arheologi crescuți la Budapesta și Cluj să nu-l mai ia în serios pe arheologul originar din Brașov. Pe lângă faptul că arheologia a fost a doua sa ocupație, el având și o carieră în pedagogie, stagnarea sa profesională a fost determinată și de împrejurarea că Téglás a publicat într-un număr uriaș diferite variante ale scrierilor sale despre arheologie.

Activitatea publicistică a lui Gábor Téglás este de-a dreptul impresionantă, în cei aproape 40 de ani publicând 355 de articole legate de arheologie, tratând de la preistorie până la epoca medievală.

Opera și activitatea lui Téglás, în pofida amatorismului, au influențat, într-o oarecare măsură, dezvoltarea cercetării arheologice din Transilvania, dovedindu-se reușite mai ales cercetările în

---

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: ardarichus9@gmail.com.

¹ Pentru varianta scurtă, redactată în 2000–2001, a analizei activității lui Téglás, cu grafice simpliste și cu unele opinii – determinate de vârstă – prea idealiste, vezi: Gáll 2010a, p. 89–103. Dorim să exprimăm calde mulțumiri domnului István Bajusz pentru cele trei fotografii puse la dispoziție, precum și pentru discuțiile despre Gábor Téglás. O analiză a activității lui Téglás a realizat și Imola Boda (2013, p. 377–392).

domeniul mineritului și repertoriile sale. Totuși, trebuie să spunem că nu a putut depăși un anumit nivel, determinat de mulți factori. Figura lui, entuziasmul de care a dat dovadă, rămân un exemplu elocvent al unei perioade dominate de romantismul târziu.

Cuvinte-cheie: monarhia austro-ungară (K.u.K.), Zsófia Torma, Școala arheologică de la Cluj, Béla Pósta, preistorie, „sciți”, tezaure „dacice”, epoca romană, mineritul preistoric și roman, băile romane

Introducere

Secolele XVIII–XIX nu au însemnat numai „epoca luminilor”, „veacul națiunilor”, perioada *inventării termenului de stat național*², ci, în strânsă legătură cu acestea, și fundamentarea etapizată a bazelor instituțiilor muzeale, respectiv a arheologiei profesionale³, atât a instituțiilor de cercetare, cât și a instituțiilor de învățământ. Procesul a avut loc mai întâi în zona vestică și nordică a continentului⁴, extinzându-se apoi spre estul continentului. Acest fenomen poate fi urmărit și pe teritoriul fostului Regat Maghiar, unde „epoca reformelor” („a reformkor”) (1830–1846)⁵ a propus, potrivit concepției caracteristice romantismului european, creșterea prestigiului spiritualității naționale, a istoriei și a literaturii în cadrul mișcării politice. Transilvania nu aparținea Ungariei din punct de vedere politico-administrativ, dar, prin elita sa (nobilimea)⁶, regiunea fusese legată printr-o multitudine de conexiuni de aceasta. Acest fenomen de dualitate se dezvoltă în „epoca reformelor”, când opoziția față de puterea vieneză fusese condusă atât în Transilvania, cât și în Ungaria, de către una dintre figurile-cheie ale generației de reformiști, Miklós Wesselényi⁷. Izvorul cultural și mental al reformelor, care, potrivit romantismului epocii, a determinat și „patriotismul nemeșesc”, are o cauzalitate mult mai complexă și mult mai veche. Germenii acestuia se regăsesc în „revoluția secolului al XVI-lea”⁸, și anume în reformele religioase declanșate de Martin Luther și Jean Calvin, respectiv în consecința acestora asupra Transilvaniei, principatul care, în cursul secolului al XVI-lea, a devenit un pol important al protestantismului⁹. Un rol foarte important l-a jucat actul din 1568, de la Turda¹⁰, în care se recunoaște pentru prima oară în lume, contrar fenomenului de intoleranță

² În acest sens, vezi, de exemplu, Brown 2002, p. 457–469.

³ Dezvoltarea arheologiei, până la începutul secolului al XX-lea, este abordată de Adolf Michaelis (1906).

⁴ Trigger 1990², p. 65–67, 70–103.

⁵ Gergely 1987; Trócsányi 1970; Szabad 1977.

⁶ În acest caz, trebuie să amintim o eroare perpetuată în istoriografia naționalistă, și anume faptul că, în tratatul din 1437, se specifică termenul de „maghiari”. De fapt, în tratatul menționat se specifică termenul de „nobil”. În acest sens, vezi Miskolczy 2005, p. 59–60.

⁷ Despre biografia lui Miklós Wesselényi, vezi Veress 1983; Egyed 2001.

⁸ Miskolczy 2005, p. 61; Lukacs 2013.

⁹ Despre răspândirea protestantismului, respectiv apariția religiilor protestante în Transilvania, vezi Pokoly 1904, vol. I; Zoványi 2004; Buzogány 2006.

¹⁰ Privind dieta și legea adoptată la Turda (6–13 ianuarie 1568), vezi Benda 1994, p. 1–4.

religioasă din toată Europa¹¹, libertatea de alegere religioasă, care nu a fost anulată nici de Contrareforma din secolul următor. Una dintre cele mai importante consecințe ale reformelor religioase din secolul al XVI-lea a fost introducerea limbilor materne în celebrarea liturghiei, care a determinat în timp dezvoltarea culturii în limbile naționalităților din Transilvania, ducând direct spre mișcarea patriotică și națională romantic-naționalistă timpurie¹². Aceasta a continuat în perioada numită Contrareformă, deschizând o nouă etapă în evoluția naționalităților din Transilvania.

Mișcarea reformatoare a fost reprezentată de bisericile reformate, care au devenit pioni importanți ai mișcărilor naționale, încă din secolele XVII–XVIII, iar acest fenomen nu a fost estompat de „jocurile” Vienei din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, cu toate că absolutismul luminat a început să pună accent pe dezvoltarea sentimentelor naționale, în vederea contracarării intereselor nobilimii¹³. Paralel cu conflictele politice, s-au desfășurat fenomene culturale de amploare în urma cărora s-au trasat, evident total artificial, culturile naționale moderne.

Procesul politico-social al epocii romantice, numită „epoca reformelor”, se baza puternic pe componente culturale, rezultatele fiind înființarea instituțiilor de cultură, cu scopuri multiple. Astfel, la începutul secolului trecut, în anul 1802, a fost înființat, sub impulsul lui Ferencz Széchenyi, Muzeul Național Maghiar (Magyar Nemzeti Múzeum)¹⁴. Peste două decenii, în anul 1825, a fost înființată, ca for coordonator al științei și culturii, de către fiul său István Széchenyi, Academia Maghiară de Științe (Magyar Tudományos Akadémia)¹⁵. Această activitate de înființare a instituțiilor cultural-științifice, paralel cu alte inițiative reformatoare (editarea cărților *Világ* și *Stadium*), s-a resimțit imediat și în Transilvania geografică (Bazinul Transilvaniei), respectiv în zonele *Partium*-ului, aflate într-un regim separat.

Astfel, în cazul mișcării culturale a epocii romantice în Transilvania, putem observa trei caracteristici importante:

1. una general-europeană, legată de mișcările și ideologiile politice din epocă;
2. relațiile sale foarte apropiate, putem spune ca sursă de lansare, cu mișcarea culturală-politică din Ungaria, pe de o parte, și zona germană, pe de altă parte;
3. evoluția și tradiția mai veche, internă.

În anul 1760, Péter Bod, istoric-preot, care a studiat la Leiden¹⁶, a propus organizarea unei asociații științifice, propunere reluată în anul 1781 de către Ignác

¹¹ Thomas Edwards credea că *libertas conscientiae* este invenția Satanei (Benda 1994, p. 1).

¹² Miskolczy 2005, p. 80.

¹³ Gudor 2008, p. 51–73.

¹⁴ Înființarea muzeului se datorează lui Ferenc Széchenyi (1754–1820), care și-a donat proprietatea pe care se află și azi instituția respectivă (Fraknói 2002).

¹⁵ Primul ei președinte a fost sântmăreanul József Teleki (17 noiembrie 1830 – 15 februarie 1855). În privința istoriei academiei, vezi Kónya 1994. În ceea ce privește importanța academiei în evoluția arheologiei, este de menționat activitatea desfășurată până în zilele noastre de către Comisia de Arheologie a Academiei Maghiare de Știință (1858). Pentru importanța academiei în ceea ce privește evoluția arheologiei, vezi Bálint 2003a, p. 415; Bálint 2003b, p. 426–428.

¹⁶ Pentru rolul Țărilor de Jos în cultura transilvăneană a secolului al XVII-lea, vezi Gudor 2008, p. 94–110.

Batthyány¹⁷. Astfel că, în 1814, sub influența lui Ferencz Kazinczy¹⁸, Gábor Döbrentei a înființat revista „Muzeul Ardelean” (Erdélyi Múzeum)¹⁹. Însă o societate cu scop asemănător a funcționat câțiva ani mai înainte sub conducerea lui György Arankai (Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság)²⁰, al cărei țel, printre altele, a fost cercetarea Antichității, editarea textelor și dicționarelor limbilor antice, precum și cultivarea limbii și literaturii maghiare²¹.

Figurile culturale din prima parte a secolului al XIX-lea alternează încă între cosmopolitismul iluminist și naționalismul romantic. O perioadă de timp, concepțiile filosofice cosmopolite ale epocii luminilor au fost folosite paralel cu concepțiile herderianismului naționalist timpuriu, pentru ca acestea din urmă să câștige teren, mai ales începând din anii '30 ai secolului al XIX-lea²². După părerea noastră, această perioadă reprezintă nu doar perioada pre-romantică, naționalistă, ci și perioada în care în Transilvania începe să se producă cu adevărat scindarea naționalităților, cu diferite scopuri politice și consecințe istorice.

Epoca și evoluția *nation-building*-ului modern maghiar s-a concretizat prin actul de lichidare a iobăgiei în anul 1848²³, consecința acestuia fiind, pe de o parte, integrarea acestui strat social în „națiunea modernă” maghiară, iar pe de altă parte, contribuția decisivă în definirea națiunilor moderne din Europa Centrală (românii transilvăneni²⁴, slovacii din Regiunea de Sus, sârbii din Ungaria sudică), cu toate consecințele istorice de mai târziu.

Epoca ulterioară Revoluției din 1848–1849 va însemna, pe lângă multe alte fenomene de ordin politic, social, cultural, care au reprezentat practic ieșirea Transilvaniei din epoca medievală și nașterea, prin instituțiile de cultură, este adevărat mai încet și cu o importanță periferică, a arheologiei transilvănene.

A. Arheologia și structurile arheologice din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Procesul de creare a instituțiilor arheologice

Fără îndoială, în Transilvania propriu-zisă, geografică (Bazinul Transilvaniei), studierea și practicarea arheologiei este consecința creării infrastructurii și dezvoltării arheologiei, pe de o parte sub influența dinspre Buda, pe de altă parte sub influența dinspre Viena, respectiv a zonelor de influență germană (aceasta era

¹⁷ Szabó T. 1942, p. 6–10.

¹⁸ Privind rolul lui Ferencz Kazinczy, vezi Szinyei 1897.

¹⁹ Despre Gábor Döbrentei, printre ultimele analize, cu literatura aferentă, vezi Kiss 2006, p. 8–13.

²⁰ Szabó T. 1942, p. 8–10.

²¹ Jancsó 1955.

²² Miskolczy 1988, p. 1263–1280.

²³ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5276>; <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5277>; <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5279>; <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5281>.

²⁴ Mitu 1997.

importantă mai ales în cazul sașilor). Așa cum nota regretatul Gábor Vékony, arheologia maghiară și, în general, știința maghiară, au crescut din sistemul științific unitar al imperiului, iar ca antecedente un rol important l-au jucat oamenii de știință din rândurile clerului, mai ales iezuiții²⁵. La Buda funcționa de la mijlocul secolului al XVIII-lea o catedră de antichități (*Antiquaria et Numismatica*) condusă de Johann Ferdinand Miller și István Schoenwiesner²⁶. În prima fază, dacă lăsăm la o parte antecedentele medievale legate de numele lui Simon Kézai sau P. Magister sau de umaniștii din secolele XV–XVI (de exemplu, István Szamosközy)²⁷, catedra condusă de Schoenwiesner a efectuat primele săpături arheologice în Piața Flórián din Budapesta – Districtul III (în perioada aceea Óbuda) în anul 1778, dezvelind baia romană, pe care a și publicat-o în lucrarea *De Ruderibus Laconici Caldariumque Romani. Liber unicus* (Budae, 1778)²⁸. După părerea lui Vékony, cercetarea de teren arheologică propriu-zisă (în afară de anul 1834 când a fost descoperit mormântul din secolul al X-lea de la Ladánybene –Benepusza) ar începe în anul 1846, când, la Muzeul Național Maghiar, a fost angajat János Luczenbacher, a cărui activitate de teren în perioada următoare este continuă, el încercând totodată să o integreze în cercetarea internațională (în 1847 a recenzat opera lui Christian Jürgensen Thomsen, care, în lucrarea sa din 1836, a împărțit epoca preistorică în trei mari perioade)²⁹.

Activitatea lui Luczenbacher (devenit Érdy după 1850) a fost continuată de Flóris Rómer (într-o perioadă episcop romano-catolic la Oradea), a cărui activitate reprezintă, fără îndoială, începutul arheologiei profesionale. De numele său se leagă înființarea Comisiei de Arheologie a Academiei Maghiare de Știință (1858), a revistei de arheologie *Archaeológiai Értesítő* (1868), organizarea în anul 1876 la Budapesta a Congresului Internațional de Pre- și Protoistorie (ediția a VIII-a)³⁰. Activitatea lui Rómer a fost continuată de Ferenc Pulszky și József Hampel, perioadă care a însemnat și trecerea de la arheologia asociațiilor la arheologia desfășurată sub egida instituțiilor statului³¹. Opera lui József Hampel din anul 1905 reprezintă, fără îndoială, rezultatul palpabil al acestei schimbări de paradigmă în gândirea arheologică din K.u.K.

---

²⁵ „Similarly to Hungarian scholarship in general, Hungarian archaeology grew out of imperial scholarship, first of the Holy Roman Empire and, later, of the Austro-Hungarian Monarchy. National movements played an important role in the emergence of archaeology as an independent discipline, but neither should we neglect the role of ecclesiastic scholars, most importantly of the Jesuits, who played a significant – often an exclusive – role in the early years of university education... Hungarian archaeology of the 1870s and 1880s can be described as having been relatively ‘modern’ even from a 20th century perspective, owing to its fruitful collaboration with the natural sciences”. Vékony 2003, p. 15.

²⁶ Kalla 2003, p. 421–423; Langó 2007, p. 29.

²⁷ Vékony 2003, p. 15–17.

²⁸ Vékony 2003, p. 17.

²⁹ Vékony 2003, p. 17. Despre Thomsen, vezi Trigger 1990², p. 73–79.

³⁰ Vékony 2003, p. 17.

³¹ Hampel 1880, p. 261–267.

Practicarea „arheologiei”³² în Transilvania³³, mai ales prin organizarea colecțiilor de antichități particulare (colecția lui Bruckenthal de la Feleac, respectiv a lui Pap Mihály Szathmári), a beneficiat și de o dezvoltare internă „oficială”³⁴, având în vedere că, în anul 1726, a fost înființată, în cadrul Colegiului Reformat de la Aiud, *Raritatum et Rerum Naturalium Museum*³⁵, iar mai târziu, în anul 1817, la Sibiu, Muzeul Bruckenthal³⁶. În această perioadă nu putem vorbi de cercetare arheologică propriu-zisă, dar, totuși, nu trebuie să uităm contribuția consilierului Johann Ehrenreich Fichtel³⁷, a inginerului minier Müller von Reichenstein³⁸, care a lăsat descrierea vechilor exploatări de la Roșia Montană³⁹, a lui Johann Michael Ackner⁴⁰, J. F. Neigebaur sau Carl Goob⁴¹.

Un moment important în dezvoltarea spiritului științific în Transilvania l-a constituit crearea, în anul 1842, a asociației „Verein für Siebenbürgische Landeskunde”, de către istoricul Johann Filstich, preotul medieșean Josef Samuel Fabini, Daniel Gräser și Samuel Gräser, iar mai apoi, în anul 1859, sub conducerea lui Imre Mikó, a asociației Erdélyi Múzeum Egyesület și, în anul 1861, a asociației Astra. La prima vedere am putea spune ca aceste asociații au fost ale „sașilor”, „ungurilor” și „românilor”, însă aceste afirmații ar fi total false. Asociația Verein für Siebenbürgische Landeskunde a avut printre membrii săi pe mai mulți membri ai familiei Barcsai, pe Sámuel Brassai, Márton Debreczeni, grof Lajos Gyulay, baronul Sámuel Kemény, István Teleki, József Kemény, Imre Mikó, George Bariț, iar printre țelurile sale, se enunța ca asociația să fie a „prietenilor științelor transilvănene”⁴². La fel, din asociația înființată la Cluj în anul 1859, au făcut parte arhiepiscopii, ortodox și greco-catolic, Andrei Șaguna și Alexandru Sterca

³² Cuvântul apare prima oară la Tucidide (*Istoria războiului peloponeziac*, I. 8). Așa cum nota Sándor Eckhardt, în Regatul maghiar medieval, Simon Kézai a fost primul care a folosit în interpretările sale istorice și observații de ordin arheologic, cum ar fi *curgane* (ulterior dovedite din epoca fierului – cele de la Százhalombatta), ruinele orașelor și taberelor militare romane sau aprecierile privind locul mormântului căpeteniei hunice, *Cuve*, sau spadele cu care ungerii ucideau soldații din armata lui Henric al III-lea în 1051 etc. Vékony 2003, p. 15–16.

³³ Nu am integrat în cadrul arheologiei studierea epigrafiei, care are un trecut mult mai îndelungat – de aproape 1000 de ani – fiind mai științifică decât abordarea naivă a „cercetărilor” arheologice. Printre primii epigrafști transilvăneni, îi amintim pe Marcus Antonius Bonfini (1434–1503), Nicolaus Olahus (1493–1568), Ioannes Mezerzius (1470–1517), Stephanus Taurinus (1485–1519), Michael Sigler (1535–1585), Jacques Bongars (1554–1612), Georgius Reichersdorffer, Wolfgangus Lazius, Stephanus Zamosius (1565–1612) etc. Bodor 1995, p. 56–65.

³⁴ Pentru prezentarea situației sociologice și politice din secolul al XVIII-lea, vezi Gudor 2008, p. 24–50.

³⁵ Bodor 1995, p. 73.

³⁶ <http://www.bruckenthalmuseum.ro/istoric/01.htm>.

³⁷ Csíky 2004.

³⁸ Szabadváry 1997, p. 372–373.

³⁹ Wollman 1996, p. 16: nota 16.

⁴⁰ Ackner 2001; Wollmann 1982.

⁴¹ Wollmann 1983.

⁴² Jakó 1992, p. 150.

Șuluțiu⁴³, iar din asociația „Astra” au făcut parte maghiari și sași laolaltă. Este de amintit faptul că Imre Mikó, prieten bun cu Andrei Șaguna, a oferit o sumă importantă de bani pentru asociația nou înființată⁴⁴. Aceste date sunt importante, deoarece ne arată că naționalismul romantic nu trebuie să fie înțeles sub imperativul naționalismelor vulgare actuale.

Entuziasmul oamenilor acestei epoci pentru știință și, în general, pentru cultură este una dintre caracteristicile timpului, societatea umană dorind și sperând să rezolve toate problemele prin intermediul științei. Groful Imre Mikó a donat pentru asociația Erdélyi Múzeum Egyesület o grădină de 10 ha și o vilă în Cluj, iar Samu Jósika a oferit 10 000 de forinți de aur (o sumă uriașă în epocă⁴⁵). Asociația a fost interesată de o gamă largă de domenii, de la știința istorică până la științele naturii, iar sub conducerea lui Sámuel Brassai, anuarul asociației, Erdélyi Múzeum, s-a bucurat de o largă răspândire⁴⁶. Evident, înființarea acesteia în anul 1859 a însemnat și un act politic (însă cererea privind înființarea unei asociații muzeale dăinuia mai demult, dinainte de momentul 1848–1849). În ceea ce privește diferendele politice ale elitelor maghiare (retrase în pasivitate politică după revoluția din 1848–1849) cu Habsburgii, acestea au dispărut după anul 1867, astfel că și-au putut păstra rolul important în vederea dezvoltării viitoare a științei.

Odată cu întemeierea Asociației Muzeului Ardelean, cercetarea a avut instituția care să facă posibilă investigarea arheologică, mai ales a epocii antice. Importanța ocupată de istoria antică în mentalitatea elitei intelectuale din perioada respectivă ne este arătată și de faptul că, la prima ședință a asociației, a fost prezentată lucrarea lui Károly Torma, *Urmele romanilor în zonele nordice ale Transilvaniei*⁴⁷.

Arheologia, mai ales arheologia clasică, se înscrie fără îndoială în spiritul epocii, fiind o preocupare în cadrul unor excursii, un mod de a petrece timpul liber. Strâns legată de „moda” epocii, adică a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sub imboldul romantismului târziu, din ce în ce mai mulți profesori, parlamentari, ofițeri de armată, judecători etc. au început să se intereseze de „știința nobiliară”.

Practic, pe drumul abrupt spre profesionalism al cercetării epocii romane (a Daciei romane) un moment important poate fi socotit anul 1861, deoarece în lucrarea lui Torma se găseau urme ale spiritului critic, ale profesionalismului, care lipseau cu desăvârșire din lucrările anterioare.

Printre pionierii arheologiei transilvănene, care s-au manifestat puternic după crearea asociației, trebuie să menționăm numele lui Henrik Finály⁴⁸, care se ocupa de epoca preistorică și romană, apoi numele lui Károly Torma⁴⁹, care a

⁴³ Kántor 1930, p. 109–112.

⁴⁴ Kántor 1930, p. 110.

⁴⁵ Szabó T. 1942, p. 21.

⁴⁶ György 1939.

⁴⁷ Rajka 1937, p. 4.

⁴⁸ Szinnyei 1897: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/f/f05595.htm>.

⁴⁹ Szinnyei 1897: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/t/t28068.htm>.

propus ca temă de investigație urmele romanilor în părțile din nordul Transilvaniei, luând parte și la comisia care lucra pentru *Corpus Inscriptionum Latinarum*, condusă de Theodor Mommsen.

În zonele de sud-vest ale Transilvaniei, o contribuție esențială pentru dezvoltarea arheologiei a avut, în al treilea sfert al secolului al XIX-lea, Zsófia Torma⁵⁰, care, sub influența lui Flóris Rómer⁵¹, a renunțat la cercetarea geologiei, pentru a se dedica cercetării arheologice a epocii preistorice și romane.

Fratele lui Gábor Téglás, István Téglás, a cercetat cu predilecție antichitățile preistorice și romane din zona orașului Turda⁵². A investigat pe lângă Turda o necropolă (sau porțiune de necropolă), oferind o descriere destul de sumară a acesteia, pe care autorul sintezei din volumul I al *Istoriei Transilvaniei* a interpretat-o drept cimitir din secolele X–XI⁵³, însă datele publicate de István Bajusz, în jurnalul lui István Téglás⁵⁴, ne arată că este vorba de fapt despre o necropolă din epoca bronzului. Acestei generații îi aparține și Béla Cserni⁵⁵, care a fost arheolog la Alba-Iulia, cu preocupare mai ales pentru epoca romană. Acestui grup, interesat de istoria anterioară epocii medievale, i se alătură și specialiști interesați de perioade mai recente: Károly Herepey⁵⁶, profesor și arheolog-numismat, care a reușit să investigeze prima necropolă a „epocii cuceririi” de la Gâmbaș⁵⁷, respectiv János Bodrogi⁵⁸. Aceste persoane aparțin mediului de arheologi amatori, iar cu excepția lui Károly Herepey, nu au avut studii propriuzise de arheologie.

Până în anul 1898, arheologia a ajuns la statutul profesionist, din păcate mai mult în teorie decât instituțional și infrastructural, ca urmare a semnării de către împăratul Franz Iozef, pe 12 octombrie 1872, a proiectului de lege *Articolul XIX pe 1872*⁵⁹ privind crearea Universității din Cluj, care continua Academia de Drept și Institutul de Medicină⁶⁰. Cu această ocazie, Asociația Muzeului Ardelean a predat toate fondurile sale, iar administratorii acestor fonduri au devenit profesori universitari. De acum încolo, activitatea asociației se îmbină cu cea a universității, tipărind în fiecare an un anuar în patru fascicule.

În privința creării structurilor arheologice în părțile estice ale monarhiei bicefale, remarcăm dezvoltarea importantă a acestei ramuri științifice în cadrul

⁵⁰ László 1992, p. 8; Roska 1941.

⁵¹ Privind rolul lui Rómer, vezi: Fraknói 1891, p. 177–199; Papp 2006, p. 73–90.

⁵² Orosz 1915.

⁵³ Bóna 1988, p. 218.

⁵⁴ Bajusz 2007.

⁵⁵ Nu cunoaștem o analiză privind viața și activitatea lui Béla Cserni. În orice caz, a fost unul dintre arheologii care a activat și a avut contribuții arheologice în orașul Alba Iulia.

⁵⁶ E. P. 1906, p. 404–405.

⁵⁷ Privind această problemă: Gáll 2010b, p. 298–299.

⁵⁸ <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/b.htm#BodrogiJános>.

⁵⁹ 1000 év törvényei: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5553> (accesat pe data de 28.10.2013).

⁶⁰ Gaal 2001: <http://mek.oszk.hu/01800/01864/01864.htm#2>.

Universității clujene, mai ales în anii '80 ai veacului al XIX-lea, sub imboldul lui Flóris Rómer și, mai ales, al lui Ferenc Pulszky⁶¹. După modelul peștan, bazat pe cel german, a fost înființată catedra de arheologie, care deținea bibliotecile și fondurile documentare predate de Asociația Muzeului Ardelean, respectiv de institutul denumit Muzeul Național Ardelean de Arheologie și Numismatică (Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára). Aceasta însemna că liderii arheologiei din monarhie și-au dat seama că, pe un teritoriu atât de întins, sistemul arheologic nu putea fi centralizat după schema lui Flóris Rómer. Cercetarea arheologică a catedrei a fost sau ar fi trebuit să fie susținută de muzeele teritoriale din Bazinul Transilvaniei, înființate, sub influența lui Rómer, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea: Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe (1875), Muzeul Orășenesc Alba-Iulia (1888), Muzeul din Deva (înființat de însuși Téglás în 1882). Un rol important l-au jucat asociațiile istorice, cum au fost Asociația de Istorie și Arheologie din Comitatul Hunedoara sau cea din Alba. Din păcate, în primii 25 de ani de ființare a catedrei, paralel cu activitatea lui Téglás, nu putem vorbi de profesionalism, dat fiind faptul că Henrik Finály avea multe alte activități în paralel (și el a fost un istoric și filolog clasicist). Mai degrabă, putem aprecia această perioadă drept una de „proto-profesionalism”.

După o stagnare de aproape două decenii, activitatea catedrei a fost impulsionată de unul dintre personajele de marcă ale arheologiei din monarhia bicefală, Béla Pósta, denumit arheologul-călător, care a efectuat de mai multe ori cercetări în Rusia⁶². El a fost numit în fruntea catedrei de arheologie a Universității din Cluj în anul 1898 (câștigând concursul în detrimentul lui Téglás). Sub conducerea lui vor fi create structurile profesionale și o generație de excepție, prima generație de arheologi profesioniști din Transilvania⁶³.

În acest cadru politic și cultural, determinat de schimbările ample de după anii 1867–1868⁶⁴, Gábor Téglás și-a continuat activitatea arheologică, pe lângă cea pedagogică, în Transilvania, până în anul 1904 când s-a stabilit, după pensionare, la Budapesta.

---

⁶¹ Langó 2007, p. 78–79.

⁶² Pósta 1905.

⁶³ Despre activitatea și școala arheologică numită convențional „Béla Pósta”, cu întreaga literatură, vezi Gáll 2010b, p. 284–287.

⁶⁴ Acordul dintre Casa de Habsburg și elita maghiară (1867), acordul elitelor maghiare și croate, respectiv legea naționalităților (1868). În acest sens, vezi ediția on-line a legilor emise între 1000–1990: *1000 év törvényei*: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5313>; <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5352>. (accesat pe data de 10.09.2013). Din această perspectivă, îmbinând și cu Legea Naționalităților din 1868 (<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5366>, accesat pe data de 10.09.2013), este cel puțin ciudată opinia profesorului Lucian Boia că imperiul bicefal „este un stat național clasic” (Boia 2005, p. 63). Dorim să atragem atenția că elementele legislative care dominau legislația monarhiei sunt exact inverse celei pe care o numim convențional „de tip național” (statul național este un idealism politizat, fără baze reale), K.u.K.-ul de fapt îl putem categorisi ca un stat liberal clasic. Privind monarhia K.u.K., vezi de exemplu: Szekfű 1934; Gratz 1934; Fejtő 1988; Deák 2000, p. 59–80; Somogyi 2007, p. 109–122. Despre statele naționale, vezi Vincent 2002.

B. Biografia lui Gábor Téglás (23 martie 1848 – 4 februarie 1916)

Gábor Téglás s-a născut la Brașov, pe data de 23 martie 1848. Tatăl lui, Gábor Téglás senior, s-a născut în 1818, în localitatea Fülöpszállás din zona Kiskunság (azi în Republica Ungară). De aici a ajuns la Brașov, unde a învățat meseria de lăcătuș și s-a căsătorit, în 1844, cu Anna Csergeő (Szabó) din Lăzarea (azi în județul Harghita), născută în 1825 (părinții: József Csergeő și Magdolna Pál). Potrivit tradiției familiale, în timpul Revoluției din 1848–1849, Téglás senior a lucrat în atelierul lui Áron Gábor din Odorheiu Secuiesc, unde se fabricau tunuri pentru revoluție. După înfrângerea revoluției, familia s-a stabilit la Sfântu Gheorghe, primăria orașului angajând-o pe doamna Téglás, datorită cunoștințelor sale de limbă germană și română, pe post de traducător. Calitățile profesionale ale tatălui sunt demonstrate și de faptul că în anul 1853 a fost ales meșter al Breslei Unite a Tâmplarilor și Lăcătușilor. Amândoi părinții au murit la Sfântu Gheorghe și au fost înmormântați tot acolo, Anna Csergeő în ianuarie 1890, iar Gábor Téglás senior în același an, în septembrie. În afară de Gábor, și ceilalți trei băieți au avut cariere meritorii. István Téglás (1853, Sfântu Gheorghe – 1915, Turda) a fost învățător, inspector școlar al comitatului Turda–Arieș, arheolog „amator”, folclorist, a scris o mulțime de publicații. József Téglás (1857, Sfântu Gheorghe – 1917, Cluj) a predat la Școala de Meserii din Sfântu Gheorghe, Szeged și Cluj. Károly Téglás (1863, Sfântu Gheorghe – 1916, Budapesta) a fost silvicultor, consilier ministerial, directorul Direcției Generale de Silvicultură, cavalier al Ordinului Leopold.

Gábor Téglás și-a terminat studiile elementare și secundare în orașul natal, în anul 1864, continuând studiile gimnaziale la Colegiul Bethlen din Aiud, unde l-a avut profesor pe Károly Herepey, un entuziast colecționar de antichități, directorul colecției muzeale a colegiului (cea mai veche colecție oficială din Transilvania). După Aiud, a continuat studiile la Pesta (Budapesta actuală, rezultată din unirea în 1873 a celor trei orașe – Buda, Óbuda, Pesta), urmând Facultatea de Litere și Arte, aici terminând și o specializare în geologie (care va avea consecințe importante în cariera sa, dar și în interpretările sale arheologice).

După efectuarea studiilor, se întoarce în Transilvania, în anul 1871, devenind profesor secundar la Școala Regală Maghiară Superioară Reală din Deva (Dévai Magyar Királyi Állami Főreáliskola). Din anul 1883 devine directorul școlii, funcție deținută până la pensionarea sa, la sfârșitul anului 1903. A fost membru al Societății Carpatine Ardelene (Erdélyi Kárpát-Egyesület), membru corespondent al Societății Geografice (Földrajzi Társulat), membru al conducerii Societății Naționale de Antropologie și Arheologie (Országos Embertani és Régészeti Társulat) și al Societății Maghiare de Etnografie (Magyar Néprajzi Társulat)⁶⁵.

⁶⁵ Bajusz István: <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=86>. (accesat pe data de 10.09.2013).

Fig. 1. Gábor Téglás (probabil anii '70–80 ai secolului al XIX-lea).

Anul 1888 a fost un an important în viața lui Gábor Téglás, când a devenit membru corespondent al Academiei Maghiare de Științe (Magyar Tudományos Akadémia). În anul 1896 a devenit și membru al Consiliului Național al Educației (Országos Közoktatási Tanács) și director general. Tot de numele lui se leagă și participarea în comisia din care au mai făcut parte Pál Király, Béla Cserni, Károly Torma și Grigorie Tocilescu, comisie care, sub conducerea lui Theodor Mommsen, lucra la volumul al treilea al *corpus*-ului de inscripții din Bazinul Dunării mijlocii.

Provenind dintr-o familie numeroasă, a avut la rândul său o familie numeroasă. Cu prima soție, Netti Hidvégi (care a decedat de timpuriu), a avut mai mulți copii: Gábor, Béla, Géza, Dezső și Ödön, iar cu cea de-a doua, Irén Mangesius, unul singur, Sándor.

Neavând la dispoziție documente, nu putem să ne pronunțăm asupra orientărilor sale ideologico-politice. În orice caz, numărul important de articole de profil arheologic scrise în ziare precum Pesti Napló, Budapesti Napló, Budapesti Hírlap, Fővárosi Lapok (cele mai multe în secolul al XIX-lea), dar și poziția sa din

învățământ, ne îngăduie să credem că a fost de orientare liberală, apropiat concepțiilor lui Ferenc Deák, liderul politicii maghiare din anii '60–70 ai secolului al XIX-lea, care a condus tratativele privind realizarea uniunii austriaco-maghiaro-croate⁶⁶. La aceasta se adaugă și unele observații ale sale, de exemplu referitoare la „naționalismul de tinerețe”⁶⁷ al lui Tocilescu, antipatia manifestată în scrierile sale față de miturile secuilor în ceea ce privește cetățile „hunilor” din Secuime (cu toate că a inventat la rândul său alte mituri, de exemplu în cazul cetății de la *Tartód*⁶⁸), respectiv față de denumirile moderne, ca aceea de „Troian/Traian”, considerate de el „naționaliste”⁶⁹. La rândul său atestă tot o poziție moderată, critică față de naționalismele romantice, de cele mai multe ori inventate în secolul al XIX-lea. Cu toate acestea, în scrierile sale (arheologice, epigrafice) nu găsim nicio referire clară la ideologia de care se simțea apropiat.

Fig. 2. Gábor Téglás (probabil anii '80–90 ai secolului al XIX-lea, după 1883).

⁶⁶ Vezi *infra*, nota 71.

⁶⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 320.

⁶⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 182. Aici putem observa simpatia sa față de poziția lui Pál Hunfalvy (susținătorul originii fino-ugrice a maghiarilor, respectiv a limbii maghiare), aflat în dispută cu Ármin Vámbéry (susținătorul originii turcice a maghiarilor). Disputa între cele două tabere este cunoscută în literatură drept „războiul ugro-turcic”.

<http://enc.phil-inst.hu/lenciklopedia/fogalmi/nyelvtud/ugortorok.htm>.

⁶⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 136.

A avut contacte cu instituții și personalități din diferite zone ale Europei, printre care menționăm Muzeul Saint Germain, Muzeul Etnografic din Berlin sau pe Horace Sanders, renumitul specialist în minerit.

Fig. 3. Gábor Téglás în 1896.

Ca membru al Consiliului Național al Educației, după moartea lui Henrik Finály, în anul 1898, a concurat pentru postul deținut de către acesta în cadrul Universității din Cluj. Nu cunoaștem absolut nimic despre acest concurs, în afara unor amintiri de familie. În orice caz, proiectul propus de Béla Pósta a ieșit învingător, iar Téglás a suferit prima mare înfrângere personală. Potrivit amintirilor sale, relațiile sale cu Pósta au fost reci, neprietenoase.

Ieșind la pensie la sfârșitul anului 1903, se mută pentru ultimii ani ai vieții în una dintre capitalele monarhiei bicefale, la Budapesta. Din acel moment, activitatea sa se rezumă doar la publicistică. A cumpărat o casă frumoasă la Budapesta, pe strada Villányi (districtul XI), unde locuiește și acum nepotul său⁷⁰.

Se poate pune întrebarea de ce s-a mutat în capitală la o vârstă înaintată. Colegul Gy. Szabados, cercetător la Academia Maghiară de Știință – Centrul de Cercetări Umaniste, mi-a explicat că, în perioada amintită, era o modă printre intelectuali să se mute în capitală, probabil și datorită înlesnirii accesului în biblioteci. La aceasta se pot adăuga și relațiile personale. Nu excludem nici faptul

⁷⁰ Mulțumim pentru informații domnului profesor István Bajusz.

că mutarea sa la Budapesta putea servi probabil și scopului său de a deveni membru plin al academiei, în acest sens propunând acestui for științific, în memorandumul din anul 1905, proiectul *Limes*

Gábor Téglás a murit la Budapesta, pe data de 4 februarie 1916, fiind înmormântat de Academia Maghiară de Științe în cimitirul de la Rákospalota, locul de veci al savanților. În perioada dictaturii lui Mátyás Rákosi (Rosenfeld) (1947–1956), mormântul său a fost distrus. La Deva, școala de limbă maghiară înființată în 2005 îi poartă numele (Centrul Școlar Gábor Téglás), în semn de recunoaștere a meritelor sale de pedagog și de om de știință. Tot acolo i-a fost dezvelit în 2008 și un bust⁷¹.

C. Activitatea organizatorică a lui Gábor Téglás

Una dintre sferele activității lui Gábor Téglás a fost organizarea structurilor științifice, muzeale, mai ales arheologico-istorice din zona Hunedoarei. Figura lui devine proeminentă în această activitate nu mult după ce sosește la Deva, în anul 1871. Naturalist cu specializare în geologie, după cum reiese din publicistica sa, încă de la venirea în Deva organizează, mai ales în sudul Transilvaniei, dar și în alte zone (Banatul montan, valea Târnavelor), expediții de teren cu scop geologic, iar mai târziu, și de arheologie, probabil sub influența Zsófiei Torma. Așa cum notează în articolul său din anul 1882⁷², cercetările preistorice sistematice⁷³ au debutat în anul 1876. Apetitul său privind cercetarea de teren, în limbajul modern *periegheze*, uneori cu săpături de mici dimensiuni (din care însă de multe ori a tras concluzii mai complexe decât era cazul, evident în spiritul epocii), l-a determinat să-i critice mai târziu pe colegii săi: „távolról sem olyan kunnyű munka, aminőhöz a könyvtárak és múzeumok puha kényelmében kombinálgató szaktársak szokva vannak” („nici pe departe nu este o muncă așa de ușoară, în contrast cu confortul molesitor cu care sunt obișnuiți colegii în muzee și biblioteci”)⁷⁴. Putem vorbi de primul „conflict” în Transilvania între arheologii de teren și „teoreticienii” breslei?

Fără îndoială, printre primele sale activități organizatorice legate de răspândirea în scris a rezultatelor arheologice (între altele, pe lângă geologie) în zona Hunedoarei, trebuie socotită editarea, începând cu anul 1876/1877 a anuarului Școlii superioare regale de la Deva, la care devine redactor-șef, publicând articole privind epoca preistorică (*DMKÁFTÉ*)⁷⁵.

Gábor Téglás a avut o contribuție importantă în crearea „Asociației de Istorie și Arheologie din Comitatul Hunedoara” („Hunyadvármegyei Történelmi és Régészeti Társulat”), înființată în 1880. În societatea condusă de Géza Kuun, din care făceau

⁷¹ Bajusz: <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=86>. (accesat pe data de 10.09.2013).

⁷² Lista bibliografică G. Téglás nr. 7.

⁷³ Evident din punctul său de vedere, pentru că săpăturile din anul 1876 nu pot fi caracterizate drept sistematice.

⁷⁴ <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=86>. (accesat pe data de 10.09.2013).

⁷⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 3, 72, 137, 213.

parte ca vicepreședinte dr. Ferencz Sólyom-Fekete, secretar Róbert Kun, bibliotecar Pál König (Király), casier Gergely Lengyel și jurist Petcu Lazăr, Gábor Téglás devine membru al Comitetului director, alături de Tivadar Bornemissza, Zsófia Torma, dr. Zsigmond Reichenberger, dr. László Lészay, Lajos Jósika⁷⁶. Printre membrii asociației, Victor Șuiaga amintește și pe Gheorghe Barițiu/George Bariț⁷⁷. Până în anul 1916, asociația a strâns 1264 de cărți, 54 de reviste, 4000 de documente, 9627 de materiale arheologice, 434 de piese etnografice, la care se adaugă și cele 702 de piese aparținând științelor naturii. Asociația a organizat întâlniri anuale ale membrilor săi („conferințe” în termeni moderni), la care au participat uneori și invitați externi de marcă, cum ar fi cea din data de 29 mai 1893, la care au luat parte nume importante din acele vremuri, de la Budapesta, Cluj, Leipzig și Viena: Károly Torma, dr. Otto Benndorf, Dezső Csánky, Henrik Finály, József Hampel, Sándor Márki, dr. Franz Sttidnitzki, Károly Szabó, Lajos Szádeczky, Sándor Szilágyi⁷⁸.

După înființare, începând cu anul următor, societatea a editat și anuarul care a apărut în 22 de volume, redactorii acestor volume fiind, în ordine cronologică, Róbert Kun, Oszkár Mailand, Endre Veress, Indár Bartos.

Activitatea organizatorică a lui Gábor Téglás cunoaște o nouă dimensiune odată cu anul 1882, când este înființat, în cadrul asociației, Muzeul din Deva. Fără să avem date, ne întrebăm, totuși, care au fost motivele înființării muzeului, după doi ani de la fondarea societății? Acest fapt a fost probabil determinat de nevoia organizării patrimoniului arheologic, având în vedere rezultatele săpăturilor începute, cu sprijinul asociației, la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, respectiv materialele adunate de către Téglás și Zsófia Torma începând din anii '70 ai secolului al XIX-lea.

Acestei realități locale i se adaugă una generală, în ceea ce privește infrastructura arheologiei din cadrul K.u.K. După anul 1872 (anul în care demisionează din fruntea revistei), Rómer predă treptat ștafeta unei noi generații, condusă de revoluționarul, reîntors din exil, francmasonul Ferenc Pulszky, acesta având o viziune nouă asupra arheologiei. Schimbarea de paradigmă a lui Pulszky, care, în emigrația sa de după anul 1849, a avut contacte cu școala anglo-saxonă, a

⁷⁶ „Care a fost arhitectura dacilor și modul de decorare a obiectelor create de ei? Care au fost pretențiile statului și ale gospodăriilor lor, cum arătau ritualurile lor religioase? Am cercetat corespunzător puținele rămășițe ale limbii lor? Răspunsurile la aceste întrebări sunt tot atâtea îndatoriri pe care le punem în fața cercetărilor noastre arheologice și istorice... Cum putem explica asemănările ce apar între obiectele găsite în așezările neolitice din comitatul nostru și descoperirile corespunzătoare de la Troia?” Discursul lui Géza Kuun la înființarea asociației pe data de 13 mai 1880. Téglás 1902, VII.

⁷⁷ „Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara” („Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társaság”) s-a înființat în 1880 ca o societate maghiară (sic!), dar avea și membri români, între care se număra și Gh. Barițiu” (Șuiaga 2010, p. 132). Dorim să menționăm că, în statutul societății, nu se menționează că aceasta „...este [sau mai rău: trebuie să fie] maghiară”, Șuiaga probabil a înțeles greșit sau nu a citit acest statut (deși era cunoscător al limbii maghiare!). Logic: o societate de istorie și arheologie este științifică și nu „națională”. În acest sens, vezi și nota anterioară.

⁷⁸ Téglás 1902, VIII–X.

reprezentat epoca în care „arheologul anticar” devine „om de știință specializat”⁷⁹. Însuși Pulszky a predat Muzeului Național colecția sa arheologică și numismatică. În concepția de organizare arheologică a lui Pulszky, Muzeul Național trebuia să fie forul care se situează deasupra muzeelor locale, ajutând însă munca acestora și făcând schimburi de antichități între ele, creând baza de date a arheologiei în vederea alcătuirii unor lucrări de sinteză (de exemplu, cea a lui Hampel, din anul 1905). Această concepție a fost înțeleasă rapid de către Téglás, care, în anul 1882, a pus bazele Muzeului din Deva, devenind, din anul 1883, primul director al muzeului din oraș, funcție pe care o va ocupa până în anul 1903.

Ca membru al asociației, Gábor Téglás va avea misiunea să fie redactorul *Monografiei Comitatului Hunedoara* (din preistorie până la „epoca cuceririi” [896]), apărută, în anul 1902, la Budapesta, care sintetizează date adunate și publicate, provenite din diferite epoci de pe teritoriul comitatului Hunedoara⁸⁰ și care trebuia să apară încă din anul 1896. Astfel, monografia⁸¹ este un fel de sinteză a preocupărilor sale științifice de pe teritoriul comitatului, din perioada 1875–1900.

În concluzie, îl putem socoti pe eruditul Téglás, prin aceste încercări de organizare a infrastructurii arheologiei, drept unul dintre pionierii arheologiei profesionale din Transilvania. Muzeul organizat de Téglás este, fără îndoială, un succes al culturii secolului al XIX-lea, care, însă, până în anii primului deceniu al secolului al XX-lea, a devenit „demodat”, nu a mai corespuns cerințelor timpurilor, generației noi de arheologi profesioniști formați la Cluj, în școala lui Béla Pósta. Așa se explică faptul că, în anul pensionării lui Téglás, 1904, Márton Roska a fost trimis de către Béla Pósta la Deva, pentru a face ordine în colecțiile muzeului. Scrisoarea pe care i-a adresat-o lui Béla Pósta, privind haosul din muzeul lui Téglás, este edificatoare⁸². Și aceasta ne arată că generația epocii romantice poate fi așezată între amatorism și profesionalism.

D. Activitatea arheologică a lui Gábor Téglás

Dimensiunea activității sale de arheolog s-a desfășurat pe foarte multe planuri, care au cuprins cercetări de teren și publicarea materialului rezultat, precum și lucrările sale teoretice despre diferite aspecte, foarte variate: arheologice, epigrafice și istorice.

D. 1. Activitatea de teren

La începutul activității sale, în cadrul unor excursii⁸³, al căror principal scop a fost mai mult recreerea decât știința propriu-zisă, își descoperă, probabil sub influența unor factori externi, vocația de a se ocupa de unul dintre „sporturile”

⁷⁹ Marosi 2002, p. 13.

⁸⁰ Téglás 1902, XVIII.

⁸¹ Prezentarea monografiei: Lukinich 1902, p. 352–354.

⁸² Vincze 2005, p. 9.

⁸³ Și mai târziu, în mai multe articole, prezintă rapoarte, denumindu-le „excursii” („kirándulások”). Vezi lista bibliografică G. Téglás nr. 13, 23, 27, 61.

nobiliaro-burghezo-intelectuale de atunci⁸⁴, arheologia. După câțiva ani de la sosirea sa la Deva, unde a primit postul de profesor secundar, în mod sigur sub influența personală a Zsófiiei Torma, așa cum am prezentat anterior, își începe periegezele și expedițiile, la început împreună cu ea. Evident, acestea erau la început simple excursii în natură, o modă care se răspândea la elita vremii (profesorii gimnaziali atunci reprezentau elita). Totodată, în primii ani, probabil tot sub influența Zsófiiei Torma, s-a ocupat exclusiv de geologie. Așa cum notează în articolul său din 1882, din revista „Archaeologiai Értesítő” (acesta reprezentând și debutul său la această revistă), cercetările arheologice sistematice (putem traduce cu termenul „mai serioase”) în comitatul Hunedoara au început în anul 1876. Impulsul a venit din Budapesta. Sub influența prietenului său, Flóris Römer, Zsófia Torma a abandonat geologia și a început să se ocupe exclusiv de arheologia preistorică, colecționând un număr impresionant de materiale din zona Mureșului mijlociu⁸⁵.

Dacă parcurgem paginile în care Téglás descria cercetările sale, de multe ori este greu de făcut diferența între expedițiile pe teren care au fost simple *periegeze* (în care a strâns materiale arheologice) și cele în cursul cărora a executat și săpături arheologice. Trebuie să precizăm și faptul că nu ne putem aștepta la săpături arheologice de nivelul secolului al XXI-lea, doar vorbim de anii '70 ai secolului al XIX-lea! Cetățile, băile romane, locurile, în care a crezut că au existat exploatarea miniere sau peșterile au fost cercetate și măsurate, realizându-se, la nivelul acelor timpuri, și ridicarea topografică. Mai ales în prima parte a activității sale de teren, Téglás nu a descris decât foarte vag stratigrafia siturilor, oferind în schimb o descriere amănunțită a descoperirilor, mai ales a ceramicii. Pentru amfiteatrul de la Sarmizegetusa s-a realizat și o reconstituire. În arheologia din Ungaria, în anul 1870 s-a introdus metoda planimetrii în cazul cercetării unei necropole, prin care au fost ilustrate scheletele înmormântate unul lângă altul (Hugyaj), de către András Jósa⁸⁶. Din păcate, nici după 20 de ani, cu ocazia săpăturilor sale de la Corabia și Botești, Téglás nu a preluat această metodă, deși, pentru mormintele din tumuli, a realizat planuri stratigrafice și orizontale, dar se poate observa că acestea nu sunt desene de tip tehnic (vezi fig. 13). Numărul siturilor arheologice (peșteri, amfiteatre, băi, fortificații, zone de exploatare minieră, așezări simple) cercetate sau identificate de Téglás este de 244, ceea ce arată că eruditului i-a plăcut enorm cercetarea de teren, descoperirea de noi situri și dovezi arheologice, socotind cercetarea de teren unul dintre scopurile de bază ale arheologiei. Totodată, trebuie să remarcăm un lucru: încă de la începuturile activității sale de teren a adunat materiale arheozoologice, identificând (probabil cu ajutorul unui medic) proveniența acestora, observațiile sale fiind astfel mult mai complexe (modul de viață, organizarea economică, tipurile de hrană consumată etc.). Un alt lucru pozitiv la Téglás este faptul că nu a interpretat descoperirile, în majoritatea cazurilor, sub imperativul istoriei politico-militare (din păcate, atunci când analizează cetăți, reconstituie mereu evenimente istorice). Astfel,

⁸⁴ Mazsu 1997b, p. 426–433.

⁸⁵ László 1992, p. 8.

⁸⁶ Langó 2007, p. 92, fig. 56.

În cursul săpăturilor sale, urmele bordeielor incendiate nu le-a pus mecanic pe seama conflictelor militare (și nu le-a legat de evenimente „istorice”, cum se obișnuiește), ci, de cele mai multe ori, de cauze cotidiene și nespectaculoase, cum ar fi condițiile de igienă. În cursul cercetărilor de teren, fără îndoială s-a folosit foarte mult de cunoștințele sale de geologie, în care era specializat, fapt care a determinat, totuși, unele concluzii deplasate. Una dintre marile sale probleme a rămas neîndemânarea în ceea ce privește desenul tehnic, dar și faptul că a evitat să învețe mărirea aparatului de fotografiat. În privința aceasta, de multe ori a fost ajutat de bunul său prieten, Gábor Szinte, de fratele său, István sau de fiii săi, Géza și Dezső.

Activitatea arheologică de teren a lui Téglás poate fi împărțită în trei perioade:

1. Perioada 1875–1882, a cercetării peșterilor (urme preistorice) și a așezărilor la mare altitudine (Josan, Valea Nandrului, Dealul Petricelii, „La Piatra cu lapte”, Dealul Cucului, Ardeu, Godinești, Crăciunești), pe care o putem numi arheologia montanică. Este perioada sa de „debut” în arheologie, fiind un fel de asistent al Zsófiiei Torma, însă o parte a acestor cercetări le-a condus personal. Astfel, trebuie să precizăm că Téglás nu a fost doar familiarizat cu arheologia montană, dar a și trasat unele direcții și metode critice de cercetare.

2. Perioada 1882–1890 a însemnat atât diversificarea cercetărilor sale arheologice, pornind de la participarea la săpăturile de la Grădiște⁸⁷, cât și lărgirea interesului privind cercetările de teren din punct de vedere geografic, de la cercetările micro- la cele macroregionale, mai ales în sud-estul imperiului. Însă în această perioadă, tot în microzona Devei își continuă în cea mai mare parte cercetările:

2.1. Cercetarea centrelor urbane romane, prin identificarea și săparea primului amfiteatru, a unui *mithraeum* și a unui templu sirian (la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*/Grădiște), împreună cu Gábor Szinte, István Téglás, Oszkár Majland⁸⁸.

2.2. Cercetarea siturilor epocii romane, cu un interes special pentru mineritul roman, a culturii materiale provenite din săpături și periegeze (1882–1889) (Băița, Bucova, Cheile Turzii, Deva – Bejan, Lunca Mureșului, Ruda – Brad). Fără îndoială, este pionierul cercetării arheologice a mineritului roman din Dacia.

2.3. Efectuarea primelor cercetări în necropolele epocii romane (1885), la Boteș (35 de morminte), Corabia (nu precizează clar numărul mormintelor săpate de el, după săpăturile din anul 1878, ale lui Béla Lukács, fostul ministru al comunicațiilor din K.u.K.⁸⁹).

2.3. Cercetarea, respectiv identificarea cetăților epocii La Tène (Cetatea Bolii).

2.4. Continuarea cercetării peșterilor (Petros).

2.5. Periegeze pe teritoriul Transilvaniei. În cursul verilor anilor 1881–1887, împreună cu fratele său, ca „desenator și asistent”, au făcut periegeze pe

⁸⁷ Primul care a identificat Grădiștea cu *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* a fost Ioannes Mezerzius (1470–1517). Bodor 1995, p. 57.

⁸⁸ Lista bibliografică nr. 225: Téglás 1902, p. 21.

⁸⁹ Szinyei 2006: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09006/09677.htm>. În privința descoperirilor funerare de la Boteș, vezi: Lukács 1879a, p. 14–19; Lukács 1879b, p. 350–355.

cursul Mureșului mijlociu și inferior, în zona Carpaților Meridionali, zona Arieșului, Caraș-Severin, Țara Sării și în Trei Scaune (aici a participat și directorul Muzeului Național Secuiesc, Géza Nagy), reușind să strângă foarte multe informații privind preistoria zonelor (atât de pe teren, cât și informații de la muzeele din Aiud, Cluj, Sibiu, Sfântu Gheorghe, Târgu Mureș și de la colecționari, ca Ferencz Kovács, Endre Bak, Zsófia Torma)⁹⁰. Trebuie să menționăm și faptul că periegezele și călătoria de studiu din anul 1887 au fost finanțate de către Societatea Muzeului Ardelean⁹¹.

3. Perioada anilor 1891–1903 poate fi sistematizată, din punctul de vedere al intereselor sale legate de cercetare de teren, în mai multe etape. Pe de o parte, își continuă cercetările mai vechi (cu predilecție în zonele de minerit din epoca romană), pe de altă parte, descoperă posibilitatea de a investiga și alte tipuri de situri arheologice. Astfel, își extinde aria acestor cercetări spre granița estică a imperiului, până la Râșnov și Brețcu.

3.1. Continuarea cercetării siturilor legate de organizarea structurilor mineritului roman, prin săpături și periegeze (Roșia Montană, Almașu Mare, Zlatna – mina Vulkoj/Dealul Vâlcoi, *Potaissa*–Turda, *Porolissum*–Moigrad).

3.2. Continuarea cercetării peșterilor, dar și extinderea cercetărilor în valea Crișului Alb, respectiv în zona Munților Apuseni.

3.3. Inițierea săpăturilor băilor romane de la Călanu Mic și Odorheiu Secuiesc.

3.4. Începerea periegezelor și săpăturilor arheologice legate de delimitarea *limes*-ului estic al Daciei romane (castrul de la Râșnov).

3.5. Efectuarea de ridicări topografice și de cercetări arheologice în zona Banatului sudic, respectiv dintre Dunăre și Tisa (Greibenăț, Oreșăț, Dupljaja).

3.6. Efectuarea de periegeze pe teritoriul Transilvaniei (mai ales valea Târnavelor), în zona Banatului (zona sudică a acestuia), respectiv pe teritoriul dintre Dunăre și Tisa (mai ales în zona orașului actual, Subotica).

După ieșirea la pensie, mutându-se la Budapesta, s-a ocupat mai mult de publicarea materialelor arheologice descoperite, salvate în cursul activității sale (uneori sunt republicate contribuțiile sale din anii petrecuți la Deva). În lucrările privind *limes*-ul roman din Pannonia și Dacia, folosește mai mult cercetările și expedițiile sale de teren anterioare anului 1904.

D. 2. A. Activitatea publicistică

Scopul cel mai important al lucrării noastre rămâne analizarea rezultatelor activității publicistice a lui Gábor Téglás în domeniul arheologiei, deoarece acesta, fiind un adevărat învățat/*polihistor* al vremurilor sale (cu aplecare specială asupra domeniului amintit), semnează, la începutul activității la Deva, și articole de geologie, iar, mai târziu, la începutul secolului al XX-lea, de economie. Lucrările

⁹⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 104.

⁹¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 104.

sale de etnografie, îmbinându-se în mare măsură cu probleme legate de arheologie, au putut fi încadrate în grupa articolelor sale cu acest specific (arheologic).

În încercarea de a sistematiza datele privind activitatea sa în publicațiile de natură arheologică, am împărțit-o în perioade, epoci și teme de cercetare și am realizat o analiză cu privire la concepția sa istorică/despre istorie în general și arheologie.

Astfel, prima perioadă este cuprinsă între 1871 (practic 1876) –1882, a doua între 1883 (când devine directorul muzeului nou înființat) –1888, an în care a fost ales membru corespondent al Academiei Maghiare de Știință. Următoarea perioadă este 1889–1903 (data pensionării și plecării sale din Deva, când Téglás s-a mutat la Budapesta), iar ultima etapă este și ultima perioadă a vieții sale, 1904–1916.

D. 2. A. I. Perioada 1871–1882. Începuturile

Începutul activității publicistice a lui Téglás se datorează influenței Zsófiiei Torma, care l-a încurajat să scrie. Cercetările arheologice ale acesteia din anul 1876, așa cum am amintit deja, au fost susținute prin intermediul presei de către Téglás. Astfel, în două ziare, unul de cultură și literatură de orientare liberală și altul politic, apărute zilnic la Budapesta, *Fővárosi Lapok*⁹² și *Pesti Napló*⁹³, în anul 1876 (în august și septembrie), Téglás a publicat articole de popularizare a săpăturilor Zsófiiei Torma⁹⁴. Trebuie să punem întrebarea de unde a beneficiat de asemenea relații, deoarece cunoscătorii istoriei presei maghiare știu foarte bine că aceste două publicații reprezentau vârful piramidei ziaristicii și publicisticii maghiare a imperiului bicefal. Fără documente scrise la dispoziție⁹⁵, putem face doar presupuneri (logice), și anume:

1. cel mai probabil: relația de prietenie a Zsófiiei Torma cu Flóris Rómer⁹⁶, unul dintre componenții triadei arheologiei maghiare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (alături de Ferenc Pulszky și József Hampel)⁹⁷, a facilitat publicarea acestor articole;

2. mai puțin probabil: relațiile personale ale lui Téglás, din anii petrecuți la Pesta, până în anul 1871, cu ziaristi ai acestor cotidiane liberale. Menționăm că Téglás a rostit de mai multe ori că este mândru pentru că s-a născut în anul libertății (1848); astfel, apropierea sentimentală de unul dintre curentele ideologice, iacobinismul liberal al secolului al XIX-lea și al anului 1848, era naturală⁹⁸.

⁹² http://hu.wikipedia.org/wiki/F%C5%91v%C3%A1rosi_Lapok.

⁹³ Buzinkay 2008.

⁹⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 1–2.

⁹⁵ Din păcate, corespondența lui Téglás, păstrată în MOL (Magyar Országos Levéltár/Arhiva Națională Maghiară), nu conține date în acest sens.

⁹⁶ Szinyei 1906: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/r/r21951.htm> (accesat pe data de 30.10.2013). Participant la revoluția din 1848–1849, avea o influență uriașă în cultura din imperiu și putea să aibă influențe serioase și la aceste ziare cotidiane.

⁹⁷ În acest sens, vezi și monumentul celor trei din grădina Muzeului Național Maghiar: Langó 2007, p. 81, fig. 46.

⁹⁸ Bajusz: <http://lexikon.adatbank.ro/tematikus/szocikk.php?id=86>. (accesat pe data de 10.09.2013).

În orice caz, apetitul pentru scris i-a venit prin aceste două articole mici. Astfel, în anul 1877 publică, în anuarul școlii reale din Deva, înființată chiar de el, un repertoriu, intitulat *Urmele omului preistoric din comitatul Hunedoara*⁹⁹, mai ales pe baza cercetărilor Zsófiiei Torma. Din punct de vedere al psihologiei personale, fără îndoială aceste publicații nu numai că au însemnat foarte mult, dar probabil i-au dat și încredere lui Téglás, alături, nu în ultimul rând, de sprijinul din partea Zsófiiei Torma. Acest lucru s-a materializat în publicațiile sale din anul 1880, când au apărut primele sale articole în „Természettudományi Közlöny”¹⁰⁰, în care relua discuțiile privind preistoria zonei, așezările omului preistoric din zona Devei și peștera de la Nandru, așezările preistorice de la Ardeu și Turdaș¹⁰¹, precum și două articole în al doilea număr al prestigioasei reviste „Archaeologiai Értesítő”¹⁰², din anul 1882, refondată, având un nou format, A4 (cea apărută între 1868–1880 a avut format B5) și având ca redactor-șef pe Károly Pulszky¹⁰³, fiul lui Ferenc Pulszky. Scrieri ale lui Téglás au mai apărut în prestigioasa revistă de cultură budapestană, care apărea, ce-i drept cu întreruperi, din anul 1840, „Budapesti Szemle”¹⁰⁴, unde a publicat un articol despre peștera de la Aggtelek (azi în Republica Ungară)¹⁰⁵, semn că cercetările sale urmau să se extindă și în alte zone geografice în domeniul peșterilor. Anul 1882 reprezintă și anul publicării primului său articol de specialitate în limba germană, deoarece socotea importantă cunoașterea cercetărilor sale și în zonele de limbă germană ale imperiului (și nu numai)¹⁰⁶.

Astfel, putem observa mai multe caracteristici ale acestei perioade a anilor '70 și începutul anilor '80 ai secolului al XIX-lea, care vor fi decisive în activitatea publicistică ulterioară a lui Téglás:

1. Inițierea în publicistica arheologică s-a produs în urma colaborării sale cu Zsófia Torma, care l-a sprijinit pe tânărul Téglás (în 1877 avea doar 29 de ani) în vederea publicării materialelor din propria sa săpătură de la Turdaș. Nu exagerăm dacă o numim „nașa” arheologică a tânărului Téglás.

2. În anul 1880, activitatea lui Téglás începe să devină independentă atât în cercetarea de teren, cât și în publicații.

3. În perioada anilor 1876–1882, își dezvoltă propriul sistem de relații în ceea ce privește publicarea în reviste și ziare, de la cele de specialitate legate de academie, la cele de popularizare.

4. Articolele sale din această perioadă se concentrează doar pe arheologia peșterilor și a așezărilor situate la mare altitudine.

⁹⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 3.

¹⁰⁰ <http://www.termesztvilaga.hu>.

¹⁰¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 4–5.

¹⁰² Fülep 1968, p. 3–5; Oroszlán 1969, p. 7–13.

¹⁰³ Szinyei 1906: <http://mek.niif.hu/03600/03630/html/p/p20779.htm> (accesat pe data de 30.10.2013).

¹⁰⁴ http://hu.metapedia.org/wiki/Budapesti_Szemle.

¹⁰⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 10.

¹⁰⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 11.

5. Comunicarea cu arheologii de limbă germană este socotită foarte importantă, prin articolul său din anul 1882 din revista MAG și prin prezentările de carte și recenziile din revista arheologică „Archaeologiai Értesítő”, în care urmărea evoluția arheologiei din zona vestică a imperiului sau din Imperiul German. Strâns legat de aceasta, pune bazele sistemului său de relații la Viena. În această perioadă putem lega de numele lui 11 articole publicate în diferite reviste de specialitate din Deva, Budapesta sau Viena.

D. 2. A. II. Perioada 1883–1888. Consacrarea. Repertoriile

Acești ani vor fi decisivi în consacrarea științifică a lui Téglás. După părerea noastră, cele mai importante studii ale sale din această perioadă sunt repertoriile, în care a adunat enorm de multe informații și care vor fi utilizate (și) mult mai târziu, mai ales de către Márton Roska, în volumul său din anul 1942¹⁰⁷.

Perioada 1883–1888 reprezintă pentru Téglás, în primul rând, reînnoirea strategiei de cercetare, respectiv de publicare, descoperind importanța, dar și posibilitatea consacrării prin editarea mai multor repertorii pentru diferite perioade arheologice și istorice. Astfel, descoperă noi piste de cercetare în urma cărora devine nu numai o figură cunoscută a arheologiei din estul Imperiului austro-ungar, dar își atinge și un țel important: în anul 1888 devine membru corespondent al academiei înființate de István Széchenyi. Totodată, își continuă cercetările în peșterile cu urme preistorice din zona Hunedoarei (Ardeu, Băița, Crăciunești, Godinești, Petros, Râmetea)¹⁰⁸, concretizate în mai multe studii.

Descoperă noi căi de cercetare și poate fi numit, fără exagerare, „pionierul” cercetării mineritului roman din Dacia¹⁰⁹. De numele lui se leagă publicarea urmelor activităților de minerit de la *Ampelum*–Zlatna, Băița, Bucova, Ionești, Ruda – Brad¹¹⁰, inclusiv în articole de sinteză¹¹¹ în care împarte această ramură de cercetare în mineritul aurifer, carierele de piatră și de marmură¹¹², publicând totodată, cu veleități de studiu de istoria artei¹¹³, urme ale culturii materiale legate de mineritul preistoric și roman, cum ar fi statuete de mineri.

Printre cele mai importante publicații ale sale din anii 1883–1888 sunt repertoriile, realizate pe mai multe perioade și de mai multe feluri, începând din epoca eneolitică până la cele din domeniul epigrafiei epocii romane. În această scurtă perioadă a realizat 14 repertorii: trei de epigrafie (două în limba germană, unul în limba maghiară)¹¹⁴; în patru publicații a repertoriat peșterile preistorice din

¹⁰⁷ Roska 1942.

¹⁰⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 15, 29–30, 34, 40–42, 44, 62, 77.

¹⁰⁹ Pentru istoria cercetării arheologiei montane, studiului istoriei mineritului, importanța activității lui Téglás, vezi Wollmann 2006, p. 14–20.

¹¹⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 12, 17, 23, 57, 61, 98.

¹¹¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 47–48, 54, 73, 105.

¹¹² Lista bibliografică G. Téglás nr. 60.

¹¹³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 14, 33.

¹¹⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 16, 55, 97.

Bazinul Transilvaniei, mai ales din zona Mureșului mijlociu¹¹⁵; în două a strâns date privind mineritul preistoric și roman¹¹⁶, respectiv câte unul despre buzdugane de piatră¹¹⁷, piese de cupru¹¹⁸, piese de metale „barbare” de pe teritoriul comitatului Hunedoara¹¹⁹, un repertoriu mare despre arheologia preistoriei transilvănene¹²⁰, care a precedat monografia lui Márton Roska (din anul 1942)¹²¹, urmat, în anul 1888, de o completare a acestuia¹²². Trebuie să amintim neapărat repertoriul despre epoca preistorică din anul 1887, deoarece este primul de acest fel în arheologia transilvăneană, depășind cu mult în volum (și propunând mai multe perioade istorice) lucrarea privind epoca romană a lui Károly Torma¹²³. Arheologul din Deva a realizat repertoriul în patru părți, sistematizând zona în: I. valea principală a Mureșului, de la Zam până la Alba Iulia, respectiv văile laterale; II. zona Mureșului mijlociu, de la Ampoi până la Arieș; III. zona Arieșului; IV. zona Mureșului Superior; V. zona Oltului până la Sibiu; VI. zona Târnavelor, a Nirajului și văile conexe ale acestora până la Mureș și zona Sibiului; VII. partea transilvăneană a văii Crișului Alb; VIII. valea Jiului; IX. regiunea de la nord de Mureș și zonele celor două Someșuri; X. descoperirile cu proveniență nesigură din Transilvania. Lucrarea conține 71 de pagini, în care a repertoriat 340 de situri din neolitic până în secolul V. d.Chr. În opinia noastră, această lucrare a contribuit în mod esențial la alegerea sa ca membru corespondent al Academiei Maghiare de Știință.

Perioada aceasta reprezintă și debutul său în publicistica legată de epigrafie. Pe lângă repertoriile realizate, amintite anterior, mai trebuie să menționăm publicarea unui izvor epigrafic de la Grădiște și de la Strelthal¹²⁴. De asemenea, privind epoca La Tène, după cercetări de teren, face observații legate de cetatea de la Dealul Bolii¹²⁵, apoi publică depozitele de bronzuri și de aur de la Poșaga de Jos, Șpălnaca, Trei Scaune¹²⁶. Urmele de redus minereul de fier de la Pădureni sunt interpretate ca preistorice, la fel și dalta din așezarea preistorică de la Cetea¹²⁷. Activitatea publicistică arheologică a lui Téglás mai cuprinde și studii legate de descoperiri izolate, adunate în cursul expedițiilor sale din Transilvania: coiful din epoca romană de la Lunca Mureșului, lampa „romană” de la Boroșneu Mare, oglinda „scitică” de la Păuca¹²⁸, precum și o dezbatere, destul de greu înțeles,

¹¹⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 38, 45, 52, 63.

¹¹⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 60, 72.

¹¹⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 94.

¹¹⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 89.

¹¹⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 101.

¹²⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 84.

¹²¹ Roska 1942.

¹²² Lista bibliografică G. Téglás nr. 104.

¹²³ Torma 1880.

¹²⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 18, 32.

¹²⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 22.

¹²⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 56, 74–75.

¹²⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 66, 88.

¹²⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 90, 92–93.

privind locul de origine a pietrelor de moară utilizate de locuitorii din preistorie ai Daciei¹²⁹.

Activitatea prolifică din această perioadă mai cuprinde și numeroase articole de popularizare în ziare (în limbile germană și maghiară)¹³⁰, dintre care socotim drept cel mai important pe cel în care discută tezaurul de aur de la Crasna¹³¹. Totodată, a semnat mai multe recenzii și prezentări de cărți, rapoarte, mai ales în revistele „Archaeologiai Értesítő” și „Budapesti Szemle”¹³².

Nu putem să nu remarcăm totuși faptul că, prin această activitate publicistică, greu de egalat, Téglás a încercat să-și „popularizeze” numele, deoarece unele dintre articolele sale, publicate în aceeași limbă, se repetă. Cu toate aceste observații critice, în perioada 1883–1888, activitatea sa de teren, urmată de publicarea rezultatelor și a observațiilor, i-a adus faimă în domeniul cercetării arheologice, devenind un nume cunoscut al arheologiei preistorice și romane transilvănene din cadrul monarhiei austro-ungare. Acest fapt este demonstrat și de numărul studiilor publicate între 1883–1888, adică 94.

D. 2. A. III. Perioada aprofundării problemei mineritului și primele publicații legate de orizontul funerar din Dacia romană

Perioada prodigioasă din punctul de vedere al publicațiilor, după includerea sa pe lista membrilor corespondenți ai Academiei Maghiare de Științe, consemnează și cele mai durabile analize legate de minerit, care vor fi depășite numai după un secol (!), de lucrarea lui Volker Wollmann¹³³. Dar este și perioada în care se va lansa pe noi piste de cercetare, devenind un pionier și în domeniul analizei necropolelor epocii romane din zonele miniere. Totodată, o caracteristică principală în „strategia” de cercetare a lui Téglás a fost faptul că noile teme se leagă de cele vechi, dar în final toate temele abordate relaționează cu problema mineritului, ca factor determinant al evoluției și cauzalității cuceririi, înființării și existenței Daciei romane, acesta fiind de fapt miezul interpretării sale legate de fenomenele arheologice. În acest sens, dintre cele 71 de studii publicate în această perioadă, mai mult de jumătate, 36, se ocupă de minerit (exploatarea pietrei, a aurului, a marmurei și a sării)¹³⁴ și de aspecte legate de minerit (băile romane din centrul de minerit de la Călanu Mic¹³⁵, necropolele minerilor din epoca romană¹³⁶, structurile de organizare administrativă a mineritului¹³⁷, tehnica exploatarei¹³⁸,

¹²⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 86.

¹³⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 43, 46, 50, 53, 78–83, 95, 99, 100, 102–103.

¹³¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 102.

¹³² Lista bibliografică G. Téglás nr. 36–37, 58–59, 65, 67–70, 96.

¹³³ Până la apariția cărții lui Volker Wollmann (1996), lucrările lui Téglás au fost cele mai specializate în domeniul mineritului epocii romane din Dacia.

¹³⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 106, 109–110, 114–115, 118, 120, 135, 138, 141–142, 157, 161–162, 175.

¹³⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 150.

¹³⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 125, 136, 158, 171, 174.

¹³⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 126–127, 129, 133, 151–152, 155, 159–160, 163, 165.

¹³⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 172.

realitățile „etnografice” din zonele de minerit¹³⁹). Unele dintre articolele sale de epigrafie¹⁴⁰ sau de organizare militară¹⁴¹ sunt legate, la rândul lor, de minerit¹⁴² sau de topografie istorică¹⁴³. Astfel, această perioadă este una a sintezelor și a problemelor legate de istoria organizării sistemului de minerit pe teritoriul Daciei romane. Domeniului arheologiei epocii romane îi aparțin și articole privind analiza statuilor romane reprezentând pe Jupiter și Junona¹⁴⁴.

Activitatea publicistică din această perioadă mai cuprinde articole cu privire la valorificarea preocupărilor sale în domeniul cercetării peșterilor din comitatul Hunedoara, unde a descoperit noi situri preistorice¹⁴⁵, respectiv din perioada pašalâcului de la Buda¹⁴⁶. Epocii preistorice îi aparțin și articolele de sinteză – repertorii, de mai mică amploare, despre epoca eneolitică din Trei Scaune și a zonelor limitrofe, respectiv o analiză generalizantă despre epoca preistorică în Transilvania și despre istoria Daciei preistorice¹⁴⁷. Epocii La Tène îi aparțin brățărilor cu capete de șarpe descoperite, după părerea lui Téglás, la Toteșd¹⁴⁸; pentru un pandantiv din electron descoperit la Grădiște (Sarmizegetusa)¹⁴⁹, nu s-a putut determina cărei epoci îi aparține. De numele lui Téglás putem lega și trei articole, apărute în anii 1889–1894, privind prezentarea muzeului de la Deva și a rezultatelor societății de istorie și arheologie¹⁵⁰. De asemenea, prezintă într-un articol și noul muzeu din Arad¹⁵¹.

Téglás a rămas un personaj activ și în domeniul popularizării arheologiei în diferite ziare, exclusiv budapestane și vieneze¹⁵², manifestând o atenție specială în ceea ce privește evoluția arheologiei din monarhia bicefală (și nu numai), concretizată în diferite prezentări și recenzii de cărți¹⁵³.

D. 2. A. IV. Perioada 1895–1903. Marile sinteze și noi piste de cercetare. Primele semne ale apusului în cariera arheologică a lui Téglás

Între 1895–1903, publicațiile lui Téglás vizează două noi piste de cercetare. Astfel, dintre cele 64 de publicații, în 11 se ocupă de o temă nouă, și anume de studierea sistemului *limes*-ului roman, în special cel estic și sud-estic¹⁵⁴, de relațiile

¹³⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 139, 147, 169.

¹⁴⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 112–113, 116, 121, 128, 130, 140, 156, 167–168.

¹⁴¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 155.

¹⁴² Lista bibliografică G. Téglás nr. 174.

¹⁴³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 122.

¹⁴⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 123.

¹⁴⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 132, 146, 154.

¹⁴⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 119.

¹⁴⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 148–149, 166.

¹⁴⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 105.

¹⁴⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 124.

¹⁵⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 134, 137, 152–153.

¹⁵¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 164.

¹⁵² Lista bibliografică G. Téglás nr. 111, 117, 131, 143–145.

¹⁵³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 108, 170, 176.

¹⁵⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 180–181, 186, 194, 214–216, 220, 232.

sistemului de castre al limesului estic cu centrele de putere ale Daciei (*Apulum* și *Sarmizegetusa*)¹⁵⁵, respectiv de noi date privind sistemul militar roman din Dacia și topografia așezării de lângă drumul militar a lui Aizis¹⁵⁶. O altă temă nouă, dar strâns legată de activitatea lui Téglás privind sistemul *limes*-ului roman estic, o reprezintă problema cetăților dacice din comitatul Odorhei¹⁵⁷, în cazul cărora îi „alungă” din aceste cetăți pe presupușii huni în care credeau secuii din secolul al XIX-lea, înlocuindu-i cu daci sau romani¹⁵⁸. Ambiția lui Téglás de a pune problema unor noi teme de cercetare este lăudabilă, dar, în unele studii, din cauza lipsei metodei de săpătură, faptele concrete de pe teren au fost interpretate doar prin imaginația arheologului anticar, ceea ce ne arată și limitele sale profesionale (castrul roman ipotetic de la Odorheiu Secuiesc, cetatea „dacică” de la Tartód etc.). Apariția, în publicistica sa, a temei *limes*-ului estic, de inspirație germană, a fost probabil legată de scopul său de a ajunge membru deplin al Academiei. Interpretările sale de geografie istorică, pe baza dovezilor arheologice, sunt dezvoltate în mai multe studii¹⁵⁹.

Alături de aceste noi preocupări publicistice, continuă să fie preocupat și de vechile teme, deși se vede clar că a început să le epuizeze. Problema mineritului ocupă un loc important, dar în această perioadă abordează mai mult problematica legată de mineritul preistoric și roman¹⁶⁰. De asemenea, continuă publicarea izvoarelor epigrafice¹⁶¹ și abordează o singură dată problema peșterilor¹⁶². Are contribuții privind descoperiri izolate din epoca bronzului și cea romană¹⁶³, respectiv o contribuție privind existența unui templu la *Ampelum*–Zlatna¹⁶⁴. După cum putem observa, cercetarea perioadei preistorice a devenit mai puțin însemnată decât în perioada anterioară.

Fără îndoială, cea mai importantă contribuție a acestei perioade o reprezintă sintezele din monografia Hunedoarei, care practic rezumă preocupările sale de-a lungul a 25 de ani de activitate pe teritoriul comitatului¹⁶⁵, precedate de o sinteză în albumul *Austro-Ungaria*¹⁶⁶ și de o analiză separată a epocii romane din Dacia¹⁶⁷. Într-un alt articol elogiază contribuțiile importante ale lui Károly Torma privind sistemul drumurilor romane¹⁶⁸, respectiv prezintă situația muzeului, a asociației hunedorene și a „Societății Carpatice din Ardeal”¹⁶⁹.

¹⁵⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 203.

¹⁵⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 200.

¹⁵⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 182, 193, 218, 202, 225.

¹⁵⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 182, 193.

¹⁵⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 189, 206, 209–210, 213, 217, 219.

¹⁶⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 184, 196–197, 201, 207, 212, 229–231.

¹⁶¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 191, 198–199, 211.

¹⁶² Lista bibliografică G. Téglás nr. 188.

¹⁶³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 177–178, 192.

¹⁶⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 227.

¹⁶⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 224–225.

¹⁶⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 218.

¹⁶⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 223.

¹⁶⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 195.

¹⁶⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 228, 234.

În domeniul popularizării arheologiei în diferite ziare, remarcăm faptul că nu are multe contribuții în ziarul pestane (numai una în *Budapesti Hírlap*), ci mai multe contribuții în Transilvania, mai precis în ziarul local din Sfântu Gheorghe, *Székely Nemzet*¹⁷⁰. Explicația este una foarte clară: Téglás a publicat mai ales în *Fővárosi Lapok*, ziar care a trecut printr-o criză severă în anii '90 ai secolului al XIX-lea și a dispărut de pe piață în anul 1903¹⁷¹. Téglás are și un număr important de recenzii în acești ani, nu numai despre lucrările apărute pe teritoriul monarhiei austro-ungare, dar și de pe teritoriul Regatului României sau despre cercetările din Bosnia-Herțegovina¹⁷². În două publicații, respectiv într-o ediție separată și în anuarul asociației, evocă personalitatea Zsófiiei Torma¹⁷³.

D. 2. A. V. Perioada 1904–1916. Anii de pensie. Revenirea cercetărilor despre minerit, tezaurile „dacilor”. Proiectul Limes. Apusul carierei

Ieșind la pensie, după o carieră profesorală și arheologică, la sfârșitul anului 1903, se mută (din motive necunoscute încă) la Budapesta. În cei 12 ani petrecuți în zona Buda (pe strada Villányi), Téglás rămâne la fel de prolific, publicând 112 studii, recenzii și articole de popularizare în ziare. Putem observa că studiile sale nu numai că devin mai generalizatoare, dar se extind și din punct de vedere geografic, abordând probleme ce se leagă de teritoriul Dobrogei, Pannoniei sau Hispaniei antice.

Activitatea sa vizează din nou, într-un număr impresionant de publicații (31), mineritul, socotit de el roman¹⁷⁴, „epoca migrațiilor”¹⁷⁵ și cea medievală¹⁷⁶, unele analize teoretice despre structura mineritului roman și austriac¹⁷⁷, cultura materială a mineritului preistoric, roman și medieval¹⁷⁸, respectiv istoria cercetării mineritului¹⁷⁹. Unele articole de istorie politico-militară și economică sunt strâns legate de mineritul epocii romane¹⁸⁰. Preocupările sale epigrafice în această perioadă se reduc la două articole¹⁸¹. Publică un templu sirian de la Grădiște, săpat încă în anul 1882, respectiv antichități din epoca romană (de exemplu, statuile de la Deva și Baltica)¹⁸². Strâns legate de arheologie sunt încercările sale de a efectua analize etimologice și etnografice (originea numelui orașului Deva sau denumiri evreiești de localități din Dacia Romană)¹⁸³.

Noi piste în activitatea de cercetare a lui Téglás, concretizate în articole, sunt legate de unele culte din Dacia Romană: al lui Mercurius, Mithras, *Virgo Caelestis*

¹⁷⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 179, 205, 226, 240.

¹⁷¹ http://hu.wikipedia.org/wiki/F%C5%91v%C3%A1rosi_Lapok.

¹⁷² Lista bibliografică G. Téglás nr. 183, 185, 187, 190, 204, 208, 235, 237, 239.

¹⁷³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 221–222.

¹⁷⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 252–255, 281, 291–292, 307, 309, 312, 350, 352.

¹⁷⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 268, 289.

¹⁷⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 265, 344.

¹⁷⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 266–267, 279, 313, 332, 342.

¹⁷⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 308, 314, 323, 331, 333, 341.

¹⁷⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 251.

¹⁸⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 248–249, 271, 285, 316–318, 325, 328–329, 334, 337, 345.

¹⁸¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 315, 326.

¹⁸² Lista bibliografică G. Téglás nr. 241, 278, 321.

¹⁸³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 257, 271–273, 311.

sau al Cavalerului trac¹⁸⁴, dar realizează și două repertorii de o importanță aparte. Dacă repertoriul despre oglinzile scitice din bronz este, în acest moment, depășit cantitativ (deși analiza metalografică a unor oglinzi poate fi folosită)¹⁸⁵, nu același lucru se poate spune despre repertoriul tezaurelor „dacice”, deoarece unele dintre informațiile adunate de Téglás lipsesc azi din literatura de specialitate din România ori sunt greșit localizate¹⁸⁶. La fel de actual este și articolul său despre o colecție veche, cea a lui Imre Botár, constând mai ales din piese din epoca romană¹⁸⁷.

Opera sa prezintă, în mai multe articole, evoluția arheologiei în zona dobrogeană sau în Dacia sudică¹⁸⁸, conținând și o descriere, foarte importantă în unele aspecte, a călătoriei sale în Regatul României și, pe larg, a Muzeului Național de Antichități din București (actualul Institut de Arheologie „Vasile Pârvan”)¹⁸⁹. Descrierea lui Téglás este foarte importantă din perspectiva arheologiei secolului al V-lea p.Chr., deoarece prezintă inventarul mormântului sau mormintelor de la Bivolari, aflat/aflate atunci în depozitele Muzeului Național de Antichități din București¹⁹⁰.

Fig. 4. Plăci metalice, fără loc de descoperire, Muzeul Național de Antichități din București (1) și de la Calma, Muzeul Național Maghiar (2) (după Téglás 1909 – nr. 309 în lista bibliografică G. Téglás, p. 20, fig. 26).

Într-un număr important de articole se referă la cetățile dacice, cărora urmărirea să le restrângă datarea în jurul războaielor lui Traian cu Decebal¹⁹¹ (tipic pentru metoda argumentării mixte). Și în cazul acesta, Téglás datează cetățile fără săpături arheologice, numai pe baza planurilor lor! Fără îndoială, nu trebuie

¹⁸⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 283, 287, 296, 335, 348.

¹⁸⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 338.

¹⁸⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 322.

¹⁸⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 336.

¹⁸⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 250, 277.

¹⁸⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 261.

¹⁹⁰ Este interesant că schițele pieselor (cataramă, *spatha*) au fost publicate după un secol, în 2010, de către un arheolog din Budapesta, într-un volum de studii apărut la București, în onoarea cercetătorului Radu Harhoiu (Prohászka 2010, p. 111–118).

¹⁹¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 243–244, 262–264, 274–276, 351.

să zăbovim prea mult asupra acestui amatorism tipic pentru specialiștii din secolul al XIX-lea.

Marea lovitură științifică Téglás o aștepta de la articolele sale despre *limes*-ul roman publicate în *ÉTTK*, sub denumirea de *Studii de limes (Limes tanulmányok)*, inspirate, fără îndoială, de arheologia germană, cu a sa Reichs-Limeskommision. Aceste studii despre Dacia, provincia pe care a cercetat-o toată viața, ar fi trebuit să constituie lucrări de referință științifică pe plan internațional. În unele articole, publicate tot în *ÉTTK*, își anunța deja articolul publicat în anul 1906¹⁹². Dezbateră privind acest articol din 1906¹⁹³, considerat de Téglás un pionierat în studierea *limes*-ului roman, o vom realiza mai târziu, aici ne mărginim să amintim că aceasta s-a terminat cu un fiasco total pentru autor. Recenzia foarte dură din partea lui Gábor Finály a arătat exact aceleași probleme de cercetare de teren, pe care Téglás nu le-a rezolvat niciodată în viața lui¹⁹⁴. Probabil această reacție, din partea reprezentantului generației mai tinere, l-a determinat pe vârstnicul Téglás ca, în afara unui răspuns publicat în „*Archaeologiai Értesítő*”¹⁹⁵ și o încercare de studiu despre „demonstrarea *limes*-ului dacic”, în anul 1908¹⁹⁶, să nu mai semneze niciun articol despre problematica frontierei romane.

Activitatea lui prodigioasă din ultimii ani ai vieții mai cuprinde un număr important de recenzii (14)¹⁹⁷, respectiv câteva articole de popularizare¹⁹⁸ și necrologuri¹⁹⁹.

Așadar, am încercat să ilustrăm în linii mari evoluția publicistică a lui Gábor Téglás. Numărul impresionant al articolelor sale îl clasează în grupul celor mai prolifici arheologi maghiari. Însă ideile contribuțiilor sale nu au rezistat vremurilor, excepție făcând cele din domeniul mineritului, care au devenit piloni ai cercetării din secolul al XX-lea.

D. 2. B. Sintetizarea publicisticii arheologice a lui Gábor Téglás

Fără îndoială, cariera lui Téglás rămâne una dintre cele mai prodigioase din generația de „arheologi anticari” din cadrul monarhiei bicefale. Această carieră nu a însemnat numai publicistică, ci și activitate organizatorică a infrastructurii arheologice.

Așa cum am putut constata, cariera lui publicistică poate fi împărțită în cinci mari perioade: I. 1876–1882; II. 1883–1888; III. 1889–1894; IV. 1895–1903; V. 1904–1916.

Dacă în prima perioadă (1876–1882) a publicat doar 11 studii, în următorii 34 de ani a publicat un număr însemnat de studii de arheologie sau în strânsă

¹⁹² Lista bibliografică G. Téglás nr. 256, 258.

¹⁹³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 284.

¹⁹⁴ Finály 1907, p. 173–175.

¹⁹⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 288.

¹⁹⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 293.

¹⁹⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 246, 259, 269–270, 282, 286, 320, 327, 339, 343, 347, 349, 353–354.

¹⁹⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 290, 294, 324, 340.

¹⁹⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 247, 260, 330.

legătură cu arheologia. Pentru ilustrarea carierei publicistice a lui Téglás, prezentăm următorul grafic:

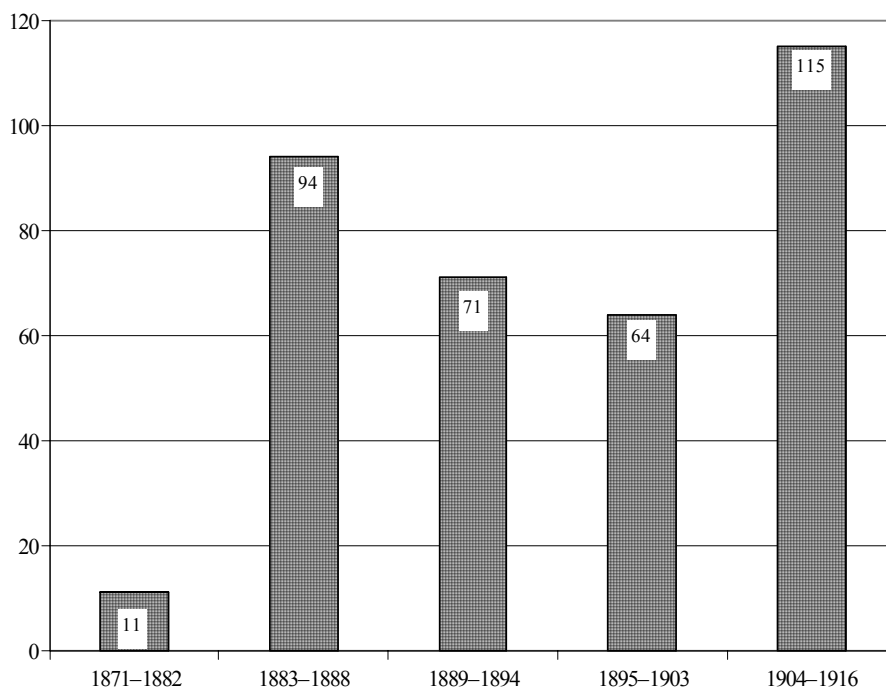

Fig. 5. Numărul studiilor, după reperele cronologice din viața lui Gábor Téglás.

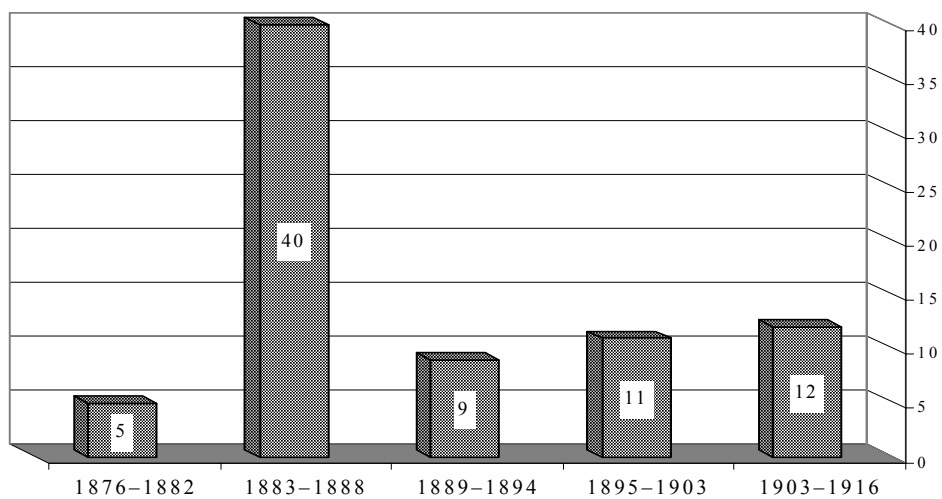
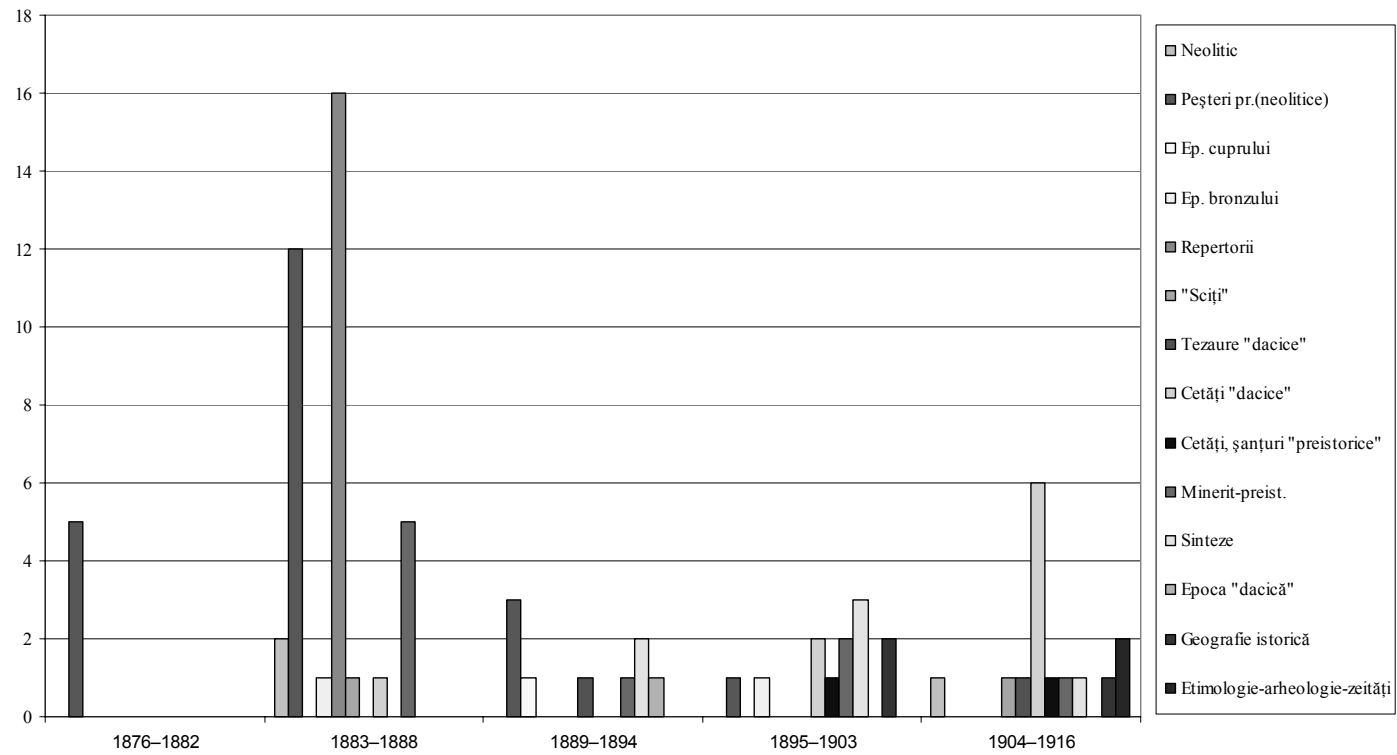
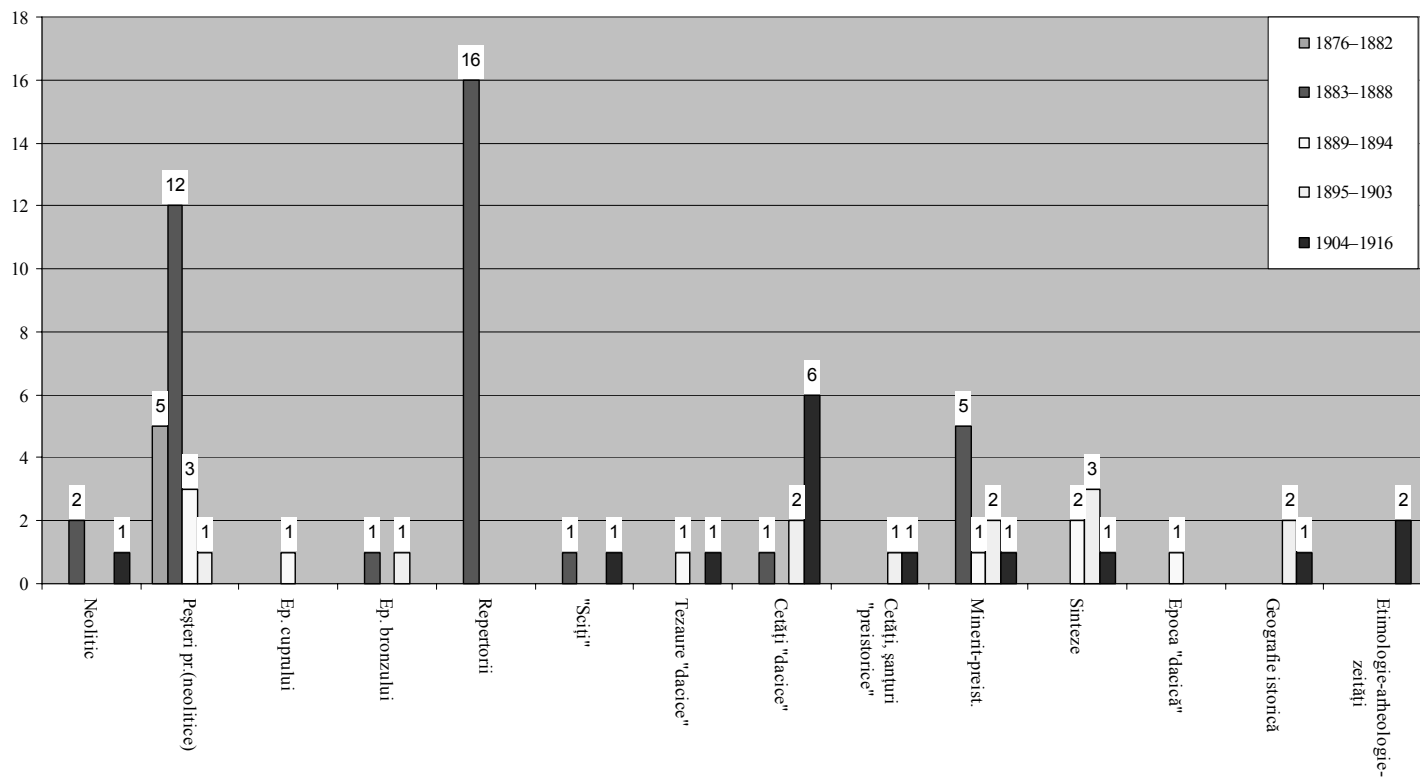

Fig. 6. Numărul studiilor privind epoca preistorică, pe baza reperelor biografice ale lui Gábor Téglás.

Perioada	1876–1882	1883–1888	1889–1894	1895–1903	1904–1916
Neolitic		3			1
Peșteri preistorice (neolitice)	5	12	3	1	
Epoca eneolitică			1		
Epoca bronzului		1		1	
Repertorii		16			
„Sciți”		1			1
Tezaure „dacice”			1		1
Cetăți „dacice”		1		2	6
Cetăți, șanțuri „preistorice”				1	1
Minerit – preistorie		5	1	2	1
Sinteze			2	3	1
Epoca „dacică”			1		
Geografie istorică				2	1
Etimologie – arheologie – zeități					2

Fig. 7. a–c. Numărul studiilor lui Gábor Téglás privind epoca preistorică.

Putem observa astfel „productivitatea” anilor 1883–1903 (229 de studii în 20 de ani). În ceea ce privește studiile privind preistoria (încadrate prin raportare la istoria Daciei romane), graficul următor evidențiază faptul că preocuparea sa cea mai intensă în acest sens s-a desfășurat până în momentul în care a devenit membru al Academiei Maghiare de Știință.

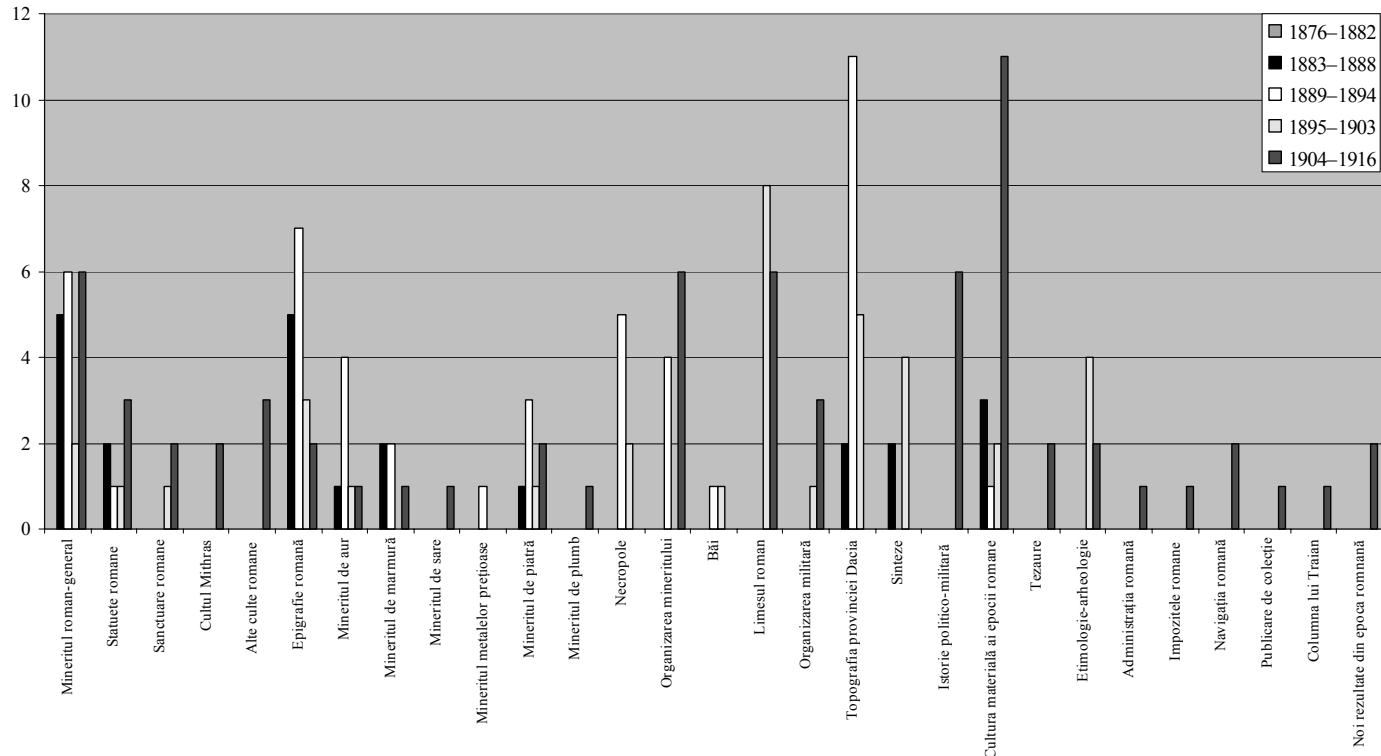
În privința studiilor realizate despre epoca preistorică, cele mai multe se concentrează asupra epocii neolitice, având ca tematică, de cele mai multe ori, peșterile, respectiv epoca bronzului, dar spre anul 1900 și în primii ani ai secolului al XX-lea a început să se ocupe intens de problematica cetăților dacice. Un număr important de repertorii de diferite naturi și pentru diferite perioade îl realizează în perioada anilor 1883–1888.

Studiile sale privind epoca romană sunt extrem de greu de sistematizat, din cauza multitudinii temelor abordate chiar în aceeași lucrare. Astfel, descoperirile funerare aparținând minerilor și reprezentările lor au fost greu de introdus într-o singură categorie. În acest caz am ales, subiectiv fără îndoială, tema cea mai importantă sau cel mai intens abordată în lucrarea respectivă. Sinteza scrisă în albumul monarhiei austro-ungare despre antichitățile din diferite epoci a fost încadrată deopotrivă în preistorie, în epoca romană și în așa-zisa epocă a migrațiilor²⁰⁰; în același mod am procedat și cu sinteza publicată în *Monografia Hunedoarei*²⁰¹.

²⁰⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 218.

²⁰¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 225.

Perioada	1876– 1882	1883– 1888	1889– 1894	1895– 1903	1904– 1916
Mineritul roman (în general)		5	6	2	6
Mineritul aurifer		1	4	1	1
Mineritul marmurei		2	2		1
Mineritul sării					1
Mineritul metalelor prețioase			1		
Mineritul pietrei		1	3	1	2
Mineritul de plumb					1
Statuete romane		2	1	1	3
Sanctuare romane				1	2
Cultul lui Mithras					2
Alte culte romane					3
Epigrafie romană		5	7	3	2
Necropole			5	2	
Organizarea mineritului			4		6
Băi			1	1	
<i>Limes</i> -ul roman				8	6
Organizarea militară				1	3
Topografia provinciei Dacia		2	11	5	
Sinteze		2		4	
Istorie politico-militară					6
Cultura materială a epocii romane		3	1	2	11
Tezaure					2
Etimologie – arheologie				4	2
Administrația romană					1
Impozitele romane					1
Navigația romană					2
Publicarea de colecții					1
Columna lui Traian					1
Noi rezultate privind epoca romană					2

Fig. 8. a–c. Numărul și sistematizarea studiilor lui Gábor Téglás privind epoca romană.

Activitatea publicistică a arheologului transilvănean cuprinde și o sumedenie de recenzii și prezentări de cărți²⁰², mai ales despre lucrările apărute, în limbile germană și maghiară, pe teritoriul monarhiei bicefale, a Kaiserreich-ului german, dar și din Europa occidentală sau din Regatul României.

În altă categorie am inclus scrierile sale de popularizare, în limbile germană și maghiară, apărute în diferite ziare din monarhia austro-ungară (mai ales la

²⁰² Lista bibliografică G. Téglás nr. 8, 19, 36–37, 68–70, 96, 108, 170, 176, 183, 185, 187, 190, 204, 208, 235, 237, 239, 246, 259, 269, 270, 282, 286, 310, 320, 327, 339, 343, 347, 349, 353, 355.

Budapesta și Viena)²⁰³. Téglás a observat importanța presei scrise (mai ales a ziarului *Nemzet*) în vederea impunerii părerilor sale pe scară socială mai largă, pentru a populariza numele său și a avea acces la forurile științifice, ca de exemplu Academia de Științe. Interesant este faptul, care credem că susține ceea ce am afirmat mai sus, că cele mai multe articole de presă au fost publicate între 1876–1888 (19 publicații)²⁰⁴, dar, mai interesant, cele mai multe exact în anii 1887–1888 (11 publicații)²⁰⁵, când devine al treilea academician arheolog din Transilvania (și ultimul până în zilele noastre).

D. 2. C. Unele comentarii privind activitatea arheologică a lui Gábor Téglás

D. 2. C. 1. „Filosofia” arheologică, concepția privind reconstituirea trecutului la Gábor Téglás

Pregătirea intelectuală peștană a lui Gábor Téglás a fost influențată de marile schimbări politice din Imperiu, după pierderea bătăliei din anul 1866 de către Casa de Habsburg, de acordurile între elita politică maghiară, aflată în rezistență pasivă după 1848–1849, de elita austriacă și cea croată, care a dus la sistemul politic creat în 1867/1868, rezultatul fiind poate cel mai liberal stat de pe continent. Aceste schimbări politice majore au fost resimțite și în domeniul științelor, respectiv în domeniul învățământului²⁰⁶, inclusiv la Facultatea de Litere pe care o termina în 1871 tânărul Téglás. Atât perioada istorică cu schimbările respective, cât și sistemul de învățământ și-au pus pecetea pe concepția sa privind istoria. Astfel, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a răspândit, în toată Europa, o ideologie potrivit căreia istoria unei națiuni trebuie ilustrată în termeni glorificatori și dată ca exemplu pentru epoca contemporană²⁰⁷. În primă fază a carierei, această evoluție a avut un rol hotărâtor pentru Téglás.

În cea de-a doua etapă a carierei, după ce a ajuns profesor la Deva, un rol important a avut Zsófia Torma, după cum ne lasă să înțelegem rândurile sale scrise în revista „*Archaeológiai Értesítő*”, din 1882²⁰⁸. De fapt, în primii ani, această activitate arheologică era mai mult un simplu mod de a-și petrece timpul liber prin excursii. Profesionalizarea arheologică a lui Téglás se petrece spre anii '80 ai secolului al XIX-lea, ca de altfel în întreaga branșă arheologică. Din anii '80 ai secolului al XIX-lea se înființează la Deva binecunoscuta asociație istorică și arheologică, respectiv muzeul, care reprezintă semnul profesionalizării arheologice în partea sud-estică a imperiului (evident sub influența centrului, mai ales a lui Rómer). În acest răstimp, Téglás a abandonat arheologia „de excursie” în favoarea

²⁰³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 1–2, 20, 28, 43, 46, 50, 53, 78–83, 95, 99–100, 102–103, 111, 117, 131, 143–145, 179, 205, 226, 240, 290, 294, 306, 324, 340.

²⁰⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 1–2, 20, 28, 43, 46, 50, 53, 78–83, 95, 99–100, 102–103.

²⁰⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 78–83, 95, 99, 100, 102–103.

²⁰⁶ <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/osztrak-magyar/ch15s06.html>.

²⁰⁷ Brather 2004, p. 15–20.

²⁰⁸ Lista bibliografică G. Téglás nr. 7.

cele mai riguroase, științifice. Aceasta înseamnă că, în modelarea concepției istorice a lui Tégglás, a jucat un rol, măcar indirect, Flóris Rómer²⁰⁹, bun prieten cu Zsófia Torma, considerat unul dintre părinții arheologiei maghiare, întemeietorul sistemului arheologic bazat pe asociațiile arheologice și al sistemului muzeal din monarhia austro-ungară²¹⁰. Influența concepțiilor lui Rómer asupra lui Tégglás o găsim în importanța pe care acesta a dat-o analogiilor arheologice și cunoașterii literaturii străine de specialitate, respectiv contactului cu specialiști străini²¹¹. Numărul impresionant de recenzii și prezentări de cărți aparținând lui Tégglás nu este străin de această concepție, foarte corectă, a lui Rómer. Totodată, căutarea de analogii potrivit unui mod mai superficial, specific timpului, poate fi urmărită încă din primele sale articole²¹², însă, de obicei, folosește analogiile fără contextualitate clară.

În istoriografia contemporană, un lucru binecunoscut și acceptat este că omul nu poate scăpa de realitatea cotidiană în care trăiește și nu se aseamănă într-adevăr cu presupușii lui strămoși, ci cu semenii contemporani. Privitor la multiculturalitatea și diversitatea K.u.K.-lui, am făcut deja referiri înainte. Tégglás a trăit în această lume foarte diversă. Concepțiile sale privind istoria despre care scria au fost influențate în mod vădit și de realitățile contemporane, iar părerile sale privind multiculturalitatea din Dacia romană sau difuzionismul cultural, diversitatea în general, sunt evident legate de realitățile eterogene culturale, etnice din monarhia bicefală.

Modul lui de gândire arheologică pare uneori surprinzător de „modern”: nu era prea mult interesat de forme, ci mai degrabă de utilitatea pieselor, respectiv de materialul din care au fost confecționate (chestiuni pe care le dezbate îndelung, uneori greu de înțeles). Totodată, prin concepția sa de a reconstitui vechiul habitat, propune practic o metodă nouă, dar pentru care în epoca respectivă nu avea încă posibilitățile de punere în aplicare, astfel că o face într-un stil de amator. Probabil, din această cauză, contemporanilor li se părea mai degrabă hazardat din punct de vedere științific. De concepția „proto-profesionistă” se poate lega și fantezia sa debordantă, cu un simț critic, de cele mai multe ori, destul de redus.

Odată cu evoluția în domeniul arheologiei, probabil și sub influența cunoștințelor sale geografice și geologice, mineritul devine fundamentul concepției sale privind arheologia și evoluția societății umane în general (primele articole privind mineritul le semnează în anul 1885). În unele cazuri, a ajuns la păreri extreme în asemenea măsură încât considera mineritul drept fundamentul tuturor formelor economice, legând aproape orice fenomen de acest tip de activitate. Această concepție și-a păstrat-o până la sfârșitul vieții, când, în ultimii ani, în

²⁰⁹ Zsófia Torma îl cunoștea pe Rómer de la vârsta de 13 ani, tatăl ei, József Torma, fiind prieten bun cu acesta (László 1992, p. 8).

²¹⁰ Banner 1958, p. 8; Korek 1988, p. 45; Bodó 2002; Papp 2006, p. 78–82.

²¹¹ Rómer 1871, p. 168: „Kitűnik ebből, mennyire szükséges, hogy a külföldi, főleg keleti irodalmat folytonosan szemmel tartsuk, ha a saját területünkön előforduló régiségeket meg akarjuk határozni”. („Reiese din aceasta cât de important este să cunoaștem literatura străină, în special estică, ca să putem determina antichitățile găsite pe teritoriul nostru” – traducerea noastră după textul original).

²¹² Lista bibliografică G. Tégglás nr. 9.

analizele conținute de sinteze macroregionale de calitate și documentare îndoielnice, presupunea că răspândirea mineritului a fost o influență sudică în Bazinul Carpatic, dinspre fenicieni, sau că ocuparea Daciei de către romani a avut ca scop principal exploatarea minieră a acesteia²¹³. Nu este greu de observat că, în aceste opinii, a fost influențat de teoria difuzionistă de la sfârșitul secolului al XIX-lea²¹⁴, a cărei figură distinsă a fost Oscar Montelius, deși nu excludem ca în aceste teorii să fie și influența arheologiei germane, a opozaților ideilor lui Montelius²¹⁵, apropiați de Téglás din punct de vedere al sistemului politic și al realității cotidiene în care trăia acesta.

Descrierile sale, observațiile făcute de el pe teren sunt foarte amănunțite, dar, de cele mai multe ori, nefiind ilustrate, destul de greu de urmărit.

Concepțiile evoluționiste și romantico-naționaliste l-au influențat în mod vădit pe Téglás în interpretările sale. Astfel, „hunii” apar la el ca turanici, respectiv în alte publicații pomenește de „sălbatici” sau de „ceramică primitivă” legată de „daci”. Potrivit concepției sale istorice, lumea a fost împărțită în civilizați și sălbatici, primitivi.

O caracteristică a interpretărilor arheologice ale lui Téglás (drept pentru care multe din descrierile sale trebuie privite cu reticență), ale căror cauze intelectuale nu le cunoaștem, este și „preistoricizarea”, „dacizarea” „romanizarea” celor mai multe descoperiri arheologice.

Prin aceste atitudini și aptitudini, Téglás ne arată, pe de o parte, că a fost influențat de Zsófia Torma, de Römer, probabil și de lucrarea de mare impact a lui Charles Darwin. Pe de altă parte, a reușit să dezvolte în mod original noi teme de cercetare, având o filosofie arheologică care se integra într-un fel vremii sale, dar în alte privințe a fost un deschizător de drumuri. Propunerea de noi căi de cercetare denotă originalitate în gândire. În concluzie, Téglás a fost un arheolog amator, de multe ori diletant, cu atitudini empirice, dar cu o pregătire clasicistă de excepție (specifică timpului și învățământului din K.u.K.), originalitate în integrarea în cercetare a unor idei noi, a unor noi metode de a face arheologie, de a descrie altfel fenomene și evoluții din trecut. Nu trebuie să uităm faptul că modul alcătuirii aparatului critic a fost în marea majoritate a articolelor foarte superficial, potrivit stilului anilor '80 ai secolului al XIX-lea.

D. 2. C. 2. Observații ale lui Téglás privind rezultatele cercetării epocii preistorice

Așa cum am amintit, debutul lui Téglás în arheologie s-a produs dintr-un motiv care este mult mai apropiat de materialismul cotidian decât de știință. Unul dintre sporturile „nobile” ale secolului al XIX-lea, arheologia, și-a făcut drum și printre funcționarii statului, așa cum au fost profesorii (Téglás, de exemplu)²¹⁶. În

²¹³ De exemplu: „Dácia jelentőségét tulajdonképpen bányaiparának köszönheti” („Importanța Daciei rezidă în economia sa minieră”). Lista bibliografică G. Téglás nr. 322: Téglás 1911, p. 521.

²¹⁴ Renfrew 1973, p. 36–37.

²¹⁵ Trigger 1990², p. 160.

²¹⁶ Despre statutul și evoluția salarială profesorilor în K.u.K., vezi Mazsu 1997a, p. 36–50; Mazsu 1997b, p. 426–433.

acest fel trebuie interpretată și atitudinea lui Téglás, mai ales în primii ani ai activității sale arheologice.

Influența Zsófiiei Torma s-a exercitat și asupra modului său de gândire, dar mai ales asupra caracterului cercetării. Cum Zsófia Torma era interesată mai mult de preistorie, iar în acest răstimp (după anul 1876) a cercetat așezarea de la Turdaș, interesul lui Téglás s-a îndreptat în această direcție, primind, pentru publicare, materiale arheologice descoperite aici²¹⁷. Cercetarea de la Turdaș a fost urmată de peșterile de pe Valea Nandrului, respectiv de alte ansambluri cercetate din care au rezultat noi publicații. Această predilecție a lui Téglás pentru cercetarea peșterilor preistorice va rămâne predominantă până în anul 1885, după care se orientează spre redactarea unor repertorii preistorice, care, pentru epoca respectivă, reprezentau un pas foarte important. Nu putem să nu amintim faptul că în peșteri se constată prezența unor niveluri de locuire până în epoca modernă²¹⁸. Astfel, trebuie privit cu rezerve faptul că Téglás a găsit doar niveluri preistorice în peșterile cercetate de el. După părerea noastră, și în cazul acesta, observăm gândirea specific evoluționistă a arheologului transilvănean.

Fără îndoială, atât prin publicațiile privind peșterile (în număr de 17 până în anul 1888), cât și prin numeroasele sale repertorii de situri preistorice, Téglás a ieșit, încă din anii '80 ai secolului al XIX-lea, de sub tutela Zsófiiei Torma (care s-a izolat din mai multe motive, mai ales din cauza schimbărilor de paradigmă ale lui Pulszky²¹⁹), „navigând” spre titlul de membru corespondent al Academiei Maghiare de Știință. În opinia noastră, reușita lui Téglás s-a bazat la început pe descoperirile preistorice ale Zsófiiei Torma, pe care el le-a dezvoltat sub forma publicațiilor despre peșteri, iar mai apoi, independent de aceasta, în forma repertoriilor preistorice, cea mai importantă fiind *Contribuțiile la preistoria Bazinului Transilvaniei*. Anterior anului 1888, în jurul anilor 1883–1885, descoperă pista de cercetare a mineritului, care va marca întreaga carieră și concepție istorică și arheologică a lui Téglás privind evoluția zonelor pe care le-a cercetat.

Astfel, dacă am dori să sintetizăm interesul și, mai ales, cunoștințele lui Téglás privind preistoria, atunci acestea ar fi: peșterile, repertoriile descoperirilor, respectiv ale unor categorii ale culturii materiale (topoare din epoca eneolitică) și mineritul preistoric ca formă economică vitală a Transilvaniei.

D. 2. C. 3. Problema „scitică” și contribuția lui Téglás

Preocuparea sa privind epoca „scitică” rezidă doar în două articole, dintre care cel de-al doilea marchează un punct important în stadiul cercetării, deoarece realizează primul repertoriu al oglinzilor numite „scitice”²²⁰, menționând, la nivelul anului 1913, patru descoperiri. Demn de amintit este faptul că, în interpretarea sa, domină cauzalitatea comercială, în sensul că aceste oglinzi, din cauza numărului

²¹⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 9.

²¹⁸ În acest sens, vezi cercetările lui András Sófalvi (2008, p. 4–5).

²¹⁹ Vezi *supra*, nota 86.

²²⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 93, 338.

lor mic, au fost interpretate ca importuri. Téglás însă nu a menționat oglinda de la Aiud – proprietatea Czinege, publicată în anul 1897 de către însuși profesorul său de la colegiul reformat, Károly Herepey²²¹.

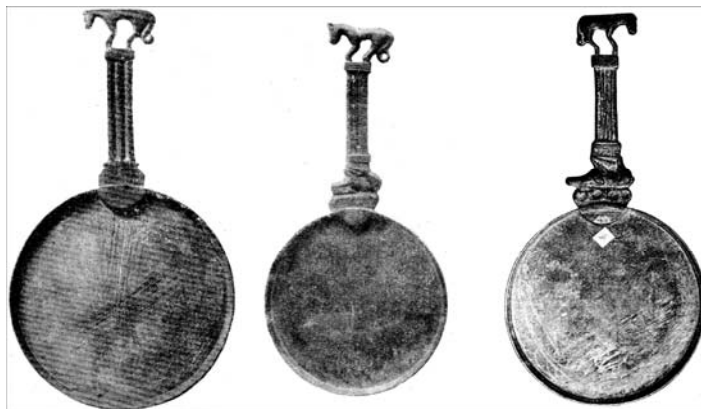

Fig. 9. Oglinzile de bronz de la Ghindari/Makkfalva, Jacu/Oláhzsákod și Păuca/Pókafalva (după Téglás 1913 – nr. 338 în lista bibliografică G. Téglás, p. 319–321, fig. 1–3).

D. 2. C. 4. Unele observații ale lui Téglás privind rezultatele cercetării cetăților „dacice”

Credem că Téglás și-a demonstrat pe deplin limitele sale de arheolog atunci când a început să se ocupe și, mai ales, să formuleze păreri științifice privind cetățile așa-zise „dacice” din comitatul de atunci al Odorheiului, descoperindu-le „analogii clare” pe Columna lui Traian și numind-le urme clare ale genialității lui Decebal²²². Săpăturile de mai târziu, unele din anii '60 ai secolului al XX-lea, efectuate de frații Ferenczi, respectiv în primul deceniu al secolului al XXI-lea (András Sófalvi), au infirmat în totalitate aceste teze diletante ale arheologului transilvănean. Observațiile făcute de Balázs Orbán, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, privind cetatea de piatră de la Ocland-Kustaly, ca fiind medievală, atacate dur de către Téglás, s-au dovedit a fi corecte²²³. Atât cetatea de la Odorheiu Secuiesc–Budvár²²⁴, cât și cele de la Ocland–Kustaly²²⁵ și Vărșag – Cetatea lui Tartód²²⁶ nu au absolut nimic în comun cu „dacia”, așa cum a presupus Téglás (și doar la Odorheiu Secuiesc–Budvár s-au strâns materiale din epoca La Tène, care ar

²²¹ Herepey 1897, p. 325–330.

²²² Lista bibliografică G. Téglás nr. 182: Téglás 1895, p. 319.

²²³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 182: Téglás 1895, p. 244.

²²⁴ Rusu 2005, p. 526; Sófalvi 2010, p. 8–10. Pentru întreaga literatură a problemei, descrierea sitului, vezi Sófalvi 2012, p. 117–119.

²²⁵ Rusu 2005, p. 541–542; Sófalvi 2009, p. 5–30. Pentru întreaga literatură a problemei, descrierea sitului, vezi Sófalvi 2012, p. 106–112.

²²⁶ Sófalvi 2005, p. 149–151. Pentru întreaga literatură, descrierea sitului, vezi Sófalvi 2012, p. 125–127.

putea fi asociate cu „dacii”), ci sunt cetăți medievale, din secolele XII–XIII, respectiv din perioade mai târzii. Téglás, deși s-a pronunțat împotriva diferitelor mituri secuiești, care legau aceste cetăți de huni sau avari, a inventat la rândul lui alte mituri, pe care le putem numi „științifice”.

Urmărind descrierea greoaie a lui Téglás, este clar că a pornit cu idei preconcepționate, știind dinainte rezultatele pe care le-a pus pe hârtie și imaginând un sistem de fortificație „dacic”, inexistent. Cercetările sale nu pot fi numite în adevăratul sens al cuvântului săpături arheologice, deoarece în afara descrierii topografice (de altfel foarte amănunțită), alcătuirea unor hărți topografice și, eventual, adunarea materialului arheologic de pe raza cetății medievale, nu a efectuat o cercetare mai detaliată, nu a secționat șanțurile de apărare și nu a făcut analiza stratigrafică a acestora. Trebuie să mai menționăm faptul că, despre cetățile „dacice”, a mai scris șase articole în timpul șederii sale la Budapesta, care, prin raportare la literatura arheologică, trebuie tratate cu rezerve sau ignorate²²⁷.

D. 2. C. 5. Observații privind tezaurile „dacice”²²⁸ și activitatea publicistică a lui Téglás

Contribuțiile arheologice de teren ale lui Téglás trebuie tratate cu foarte multă prudență (din cauza nepriceperii sale în ceea ce privește tehnica de săpătură), însă publicațiile privind tezaurile „dacice” trebuie privite cu mult mai multă seriozitate, ceea ce ne arată că acesta a fost un veritabil arheolog anticar, având cunoștințe solide în problema artefactelor. Dacă în articolul din anul 1889 prezintă doar două piese²²⁹, în cel din anul 1911²³⁰ alcătuiește un repertoriu conținând 29 de situri arheologice, dintre care unele nu sunt nici până la ora actuală cunoscute sau folosite în literatura de specialitate. Pentru o mai bună înțelegere, am alcătuit un tabel în acest sens:

Tezaur cunoscut de Téglás (1911)	Situația tezaurilor în literatura de specialitate actuală
Cerbăl/Cserbel	Menționat
Someșul Cald/Hévszamos, Melegszamos	Menționat
Posaga de Jos/Alsó-Pótság	Menționat
Colțești/Torockószentgyörgy	Menționat
Turda/Torda	Nemenționat
Gura Văii/Guravoj/Vojkaháza	Nemenționat
Cioara de Sus/Csóra	Nemenționat
Inuri/Borsómező	Menționat
Orăștioara de Jos/Alsó Városvíz	Nemenționat
Bobâlna/Alparét	Menționat

²²⁷ Lista bibliografică G. Téglás nr. 244, 262–264, 274, 276.

²²⁸ Pentru analiza tezaurilor „dacice”, cu întreaga problemă și literatură, vezi Spânu 2012.

²²⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 107.

²³⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 322.

Beia/Bene/Homoródbene – calea ferată	Nemenționat
Pădureni/Sepsibesenyő-Dellőtető	Nemenționat
Százard (jud. Tolna, Ungaria)	Nemenționat
Muzeul Național Maghiar	Menționat
Oradea/Nagyvárad	Menționat
Dârlos/Darlacz	Menționat
Hetiur/Hétúr	Menționat
Vaidei/Vajdej (= Orăștie)	Menționat
Moroda/Marót-Csiger partja	Menționat
Marca/Márkaszék	Menționat
Senereuș/Szénaverős	Menționat
Mediaș/Medgyes	Menționat
Recaș/Temesrékás (=Remetea Mare/Nagyremete)	Menționat
Agârbiciu/Egerhegy	Menționat
Krušćić/Veprovác/Veprőd – propr. nr. 108	Nemenționat
Muzeul Național Maghiar – 1888 – Ardeal	Menționat
Muzeul Național Maghiar – Ardeal	Menționat
Aszár (jud. Komárom – Esztergom, Ungaria)	Nemenționat

Fig. 10. Lista tezaurilor dacice, alcătuită de Téglás în 1911, și comparația cu literatura de specialitate din România.

Fig. 11. Cupa de la Cerbăl, socotită pierdută, în Muzeul Național Maghiar (după Téglás 1911 – nr. 322 în lista bibliografică G. Téglás, fig. 7).

Este de menționat faptul că Téglás, foarte corect, în titlul articolului nu etnicizează problema tezaurilor, vorbind de orfevrăria din „Dacia” și nu de cea „dacică”, dar, în a doua parte, ajunge să cadă în interpretarea acestora drept un semn „național”. Aproape după o jumătate de secol, această etnicizare este criticată de István Paulovics, în lucrarea sa apărută la Cluj²³¹. Unele date oferite de Téglás

²³¹ Paulovics 1944.

privind aceste tezaure (de exemplu, cupa de la Cerbăl sau localizarea corectă a tezaurului la Recaș, și nu la Remetea Mare, la a ajuns în literatură în urma greșelii lui Florin Medelet²³², descoperirile de Beia, Cioara de Sus, Gura Văii, Kruščić, Pădureni, Szárazd, Turda) sunt și vor rămâne indispensabile.

După părerea noastră, folosirea termenului de tezaur „dacic” sau cultură „dacică” este greșită metodologic, deoarece pune un semn de egalitate între artefact și identitatea secundară de grup. O cultură arheologică (dacă acceptăm și acest termen mai mult decât dubios) nu poate fi clasificată drept etnospecifică²³³, ci regională (macroregională) și caracterizează spații mai întinse sau mai reduse. La toate aceste interpretări, cu iz de secol XIX–XX, kossiniene²³⁴, se adaugă și problema argumentației mixte²³⁵. Prezentă în mai toate lucrările de arheologie din România, preluată din limbajul arheologic german („gemischte Argumentation”), aceasta indică o metodă științifică ce presupune că descoperirile sau fenomenele arheologice se bazează pe interpretarea datelor arheologice sau a unor ipoteze ce decurg din acestea, coroborate de evenimente istorice (de foarte multe ori) sau de diferite teorii istorice. Însă, în filosofia europeană cu aspirații spre caracterul sigur al cunoașterii, încă de la Aristotel compararea, îmbinarea și confruntarea diferitelor categorii și tipuri de lucruri este posibilă doar în condiții extrem de limitate²³⁶. În cazul tezaurilor „dacice”, aceasta înseamnă că îmbinarea datelor istorice (izvoarele scrise externe și relative despre etnonimul daci – care a însemnat nu etnia, ci suprastructura de putere) și a faptelor arheologice (tezaurele) poate fi realizată doar în cazul în care descoperirile arheologice pot fi datate foarte sigur; în caz contrar, se încearcă demonstrarea unui lucru nesigur cu alte date incerte. Întrebarea care se pune este următoarea: dacă la nivelul anului 1911 (vorbit pe baza datelor cunoscute de Tégylás) este cunoscut un orizont arheologic care se întinde din comitatul Komárom până în Moldova, nu ar trebui să vorbim mai degrabă de caracterul macroregional al acestuia, în locul simbolului etnic? Totodată, în cazul teritoriului Daciei (oare teritoriul unei structuri politice antice se poate trasa pe baza unor concepții privind teritoriul statului modern?) este ușor de presupus că nu au trăit numai dacii, în consecință putem lega mecanic orice manifestare a culturii materiale de „daci”²³⁷. Dacă facem totuși în acest fel, în ce măsură procedăm științific și în ce măsură mecanic sau sub imboldul naționalismelor deprinse în școli? Nu este greu de observat că, în aceste interpretări de „tezaure dacice”, răzbate puternic naționalismul secolului al XIX-lea, cu principalul său mit, al unității naționale (tezaurele sunt prezentate în mod unitar, într-un fel de reprezentare a unității politice dacice!). Până acum nu s-a clarificat, deoarece nici

²³² Spănu 2012, p. 238–239.

²³³ O sistematizare a problematicii relației dintre etnicitate și cultura materială, găsim la Jones 1997, p. 106–127.

²³⁴ Vezi, în acest sens, Trigger 1990², p. 163–169.

²³⁵ Bálint 1995, p. 245–246; Niculescu 1997, p. 63–69; Brather 2004, p. 517–567.

²³⁶ Bálint 1995, p. 245.

²³⁷ Karl Strobel (1998, p. 67) vorbea despre „...elemente de populație din cercul cultural dacic...”.

nu s-a pus problema, ce însemna dacic în secolul al II-lea î.Chr. sau în secolul I d.Chr.? Oare conotația, sensul denumirii de „dac” nu s-a schimbat deloc timp de trei secole? Greu de crezut.

În interpretarea sa privind cauzele depunerii acestor tezaure, Téglás ne conduce spre concepția sa primordialistă, și anume importanța mineritului în Dacia preromană. În ultima pagină, în concluziile sale, alternează naționalismul romantic specific secolului al XIX-lea („nemzeti jellegű, s a szabadságért oly hősiesen harcoló dákok...”), cu observația critică, demnă de luat în seamă: „Mindebből tehát világosan kiderül, hogy Dácia őslakói²³⁸ a bányászat révén egyúttal az ötvösségnek is mestereivé nevelődtek s miként a magyar királyok korában... kifejlett ezüstmivesség” („Din toate acestea reiese că locuitorii preistorici ai Daciei, prin intermediul mineritului, au devenit maeștri în orfevrărie și, la fel ca în epoca regilor maghiari... s-a dezvoltat orfevrăria de argint”)²³⁹. Bun cunoscător al istoriei Regatului medieval maghiar și al caracterului multicultural al acestuia, respectiv al mineritului practicat în epoca medievală²⁴⁰, Téglás trebuia să știe că nu se poate vorbi numai de o singură etnie pe teritoriul niciunei structuri de putere, așadar nici în cazul regatului Daciei. Și aceasta ne arată cât de greu putem să ne rupem de gândirea specifică zilelor în care trăim. Nu a reprezentat o excepție nici arheologul transilvănean.

D. 2. C. 6. Observații privind cercetarea epocii romane în publicistica arheologică a lui Téglás

Anterior, am amintit că, la începutul anilor de cercetare, Téglás s-a dedicat mai ales epocilor preistorice, incluzând în aceasta și Dacia preromană. Începând cu anii 1883–1885, se orientează spre cercetarea epocii romane, în prima fază spre minerit și epigrafie romană. Interesul lui poate fi explicat în mai multe feluri, de la influențe externe până la epuizarea temelor preistorice.

D. 2. C. 6. 1. Contribuțiile lui Téglás privind epigrafia romană

Unul dintre cele mai importante domenii de care s-a ocupat Gábor Téglás a fost epigrafia romană. Lui îi datorăm începerea publicării inscripțiilor în revistele „Archaeologiai Értesítő”, „Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn”, „Erdélyi Múzeum”, „Földtani Közlöny”, „Klio”, „Mitteilungen der Anthropologischen Gessellschaft in Wien”, „Történelmi és Régészeti Értesítő”. Cele 17 studii²⁴¹ referitoare la inscripțiile descoperite pe teritoriul Daciei antice au fost realizate în perioada 1884–1911, mai multe dintre acestea fiind scrise în colaborare cu Pál Király.

²³⁸ Aici, Téglás vorbește nu despre „daci”, ci, foarte corect, despre „populație” „locuitori”, adică în termeni neutri.

²³⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 322: Téglás 1911, p. 607.

²⁴⁰ Lista bibliografică G. Téglás nr. 196, 212, 265.

²⁴¹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 16, 18, 32, 55, 97, 112–113, 121, 128, 130, 156, 167, 198–199, 233, 315, 326.

D. 2. C. 6. 2. Contribuțiile lui Tégylás privind mineritul epocii romane și cultura materială legată de minerit

Din punct de vedere economic, în cazul Daciei romane, mineritul a fost esențial, deoarece acesta nu a satisfăcut numai necesitățile provinciei, ci și pe ale altor regiuni. Mineritul din Dacia romană se reflectă în date arheologice și epigrafice. Gábor Tégylás a jucat un rol esențial căutând vechile mine, însă observațiile sale, așa cum nota și Buday²⁴², trebuie privite cu circumspecție, din cauza atitudinii sale fanteziste. Totuși, observațiile privind mineritul aurifer de la *Ampelum*–Zlatna, Băița, Ruda²⁴³, exploatarea minereului de fier de la Plotca, Ghelari, Ruda, Alun, Ocna de Fier, Ciclova Română²⁴⁴, descrierea carierelor de piatră sau exploatarea pietrei, de la Ionești, Cheile Turzii, Deva – Bejan, *Potaissa*–Turda, *Aquincum*–Budapesta – Districtul III²⁴⁵, cea a carierelor de marmură²⁴⁶ și a ocnei de sare de la *Potaissa*–Turda²⁴⁷ sunt fără îndoială rezultate importante ale cercetării lui Tégylás, însă toate acestea trebuie privite cu o anumită rezervă. La aceasta se adaugă și faptul că a putut să facă observații foarte corecte privind materialele exploatare, deoarece beneficia de cunoștințe geologice remarcabile. Însă în ceea ce privește cunoștințele legate de tehnica de săpătură era un diletant. Astfel că, trebuie să ne întrebăm câte dintre acele locuri pe care Tégylás le-a considerat „romane” sunt mine romane, medievale sau premoderne. Dacă observațiile și concluziile lui Tégylás legate de săpăturile arheologice pe care le-a executat trebuie analizate cu multă rigoare și, de multe ori, chiar ignorate, observațiile sale istorico-arheologice cu privire la comunicații, căile de transport al pietrei și al minereului aurifer au rămas valabile până în zilele noastre²⁴⁸. Alte observații, cum ar fi presupunerea că galeriile din cadrilaterul Munților Apuseni sunt exclusiv romane, sunt exagerate și fără dovezi concludente²⁴⁹. În schimb, publicarea urmelor de cultură materială descoperite în mine, deși există unele greșeli, aduce dovezi importante pentru cercetarea exploatării minereurilor, fiind folosite până în prezent. Fără îndoială, repertorierea opaițelor provenite din centrele miniere din Dacia reprezintă una dintre importantele sale realizări²⁵⁰. Totodată, nu putem să nu amintim faptul că de numele lui putem lega începerea cercetărilor, chiar dacă diletante, de la Băița, Trestia, Ruda, Techereu, Bucium – Corabia, Dognecea etc. Unele dintre observațiile sale originale, legate de transportul pietrei pe distanțe mari (de exemplu, transportul pietrei de la Ighiu până la Turda²⁵¹), s-au

²⁴² Buday 1936, p. 130.

²⁴³ Lista bibliografică G. Tégylás nr. 17, 98.

²⁴⁴ Lista bibliografică G. Tégylás nr. 105, 184, 225.

²⁴⁵ Lista bibliografică G. Tégylás nr. 57, 109–110, 162, 201, 350.

²⁴⁶ Lista bibliografică G. Tégylás nr. 23, 61, 106, 115, 307.

²⁴⁷ Lista bibliografică G. Tégylás nr. 292.

²⁴⁸ Wollman 1996, p. 70–71.

²⁴⁹ Lista bibliografică G. Tégylás nr. 120.

²⁵⁰ Lista bibliografică G. Tégylás nr. 308.

²⁵¹ Lista bibliografică G. Tégylás nr. 110.

dovedit a fi corecte, fapt relevat și de cercetările ulterioare²⁵². Aceste contribuții științifice denotă faptul că atitudinea fantezistă a lui Téglás nu numai că a dat roade uneori, dar l-a și introdus, fără îndoială, în galeria celor care și-au pus pecetea pe cercetarea mineritului Daciei romane.

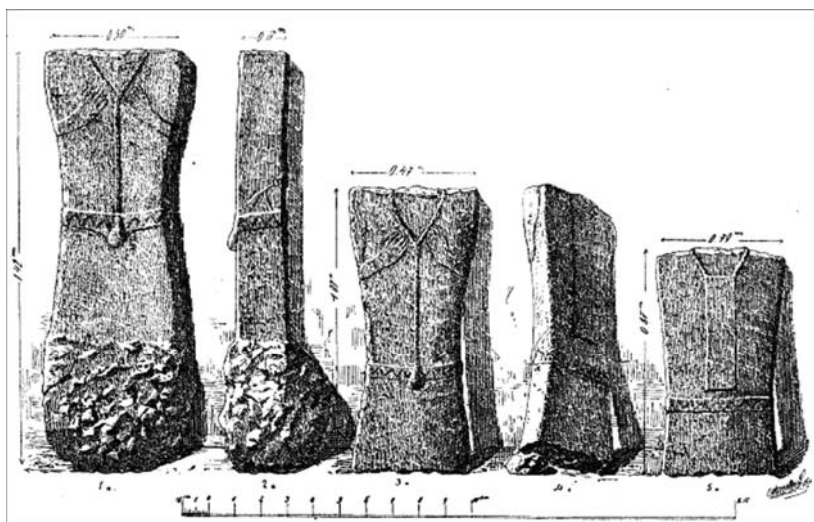

Fig. 12. Statui de la Baia de Criș, reprezentând mineri (după Téglás 1908 – nr. 297 în lista bibliografică G. Téglás, fig. 2).

D. 2. C. 6. 3. Contribuțiile lui Téglás privind orizontul funerar al epocii romane

De la început trebuie să precizăm că Téglás nu era prea interesat de fenomenele funerare, iar ocazia publicării necropolelor de la Corabia și Botești a reprezentat o nouă posibilitate de a etala problematica mineritului în Dacia romană. Cu toate acestea, rămâne un deschizător de drumuri în domeniul descoperirilor funerare. Începutul articolului în care dezbate foarte pe larg necropolele de la Corabia și Botești conține o descriere demnă de un articol de „landscape archaeology”, prezentând detaliat peisajul de la locul minelor până la lacurile de acumulare²⁵³. Téglás a prezentat doar în mod general mormintele, fără să facă descrierea clară a fiecăruia, astfel încât nu se știe exact câte morminte au fost dezvelite: în jur de 60 la Corabia și 150 la Botești, împreună cu rezultatele săpăturii lui Lukács. În aprecierile sale, un loc important îl ocupă importanța cultului soarelui în religia populației care s-a înmormântat la Corabia și Botești, cult pe care îl explică însă neconcludent. Ritul funerar documentat este incinerarea în groapă, descris cu multă fantezie și cu destul de puțin simț critic. Unele morminte au fost bine prezentate și ilustrate, dar de o manieră foarte artistică. Inventarul mormintelor nu este grupat pe morminte, ci pe grupe funcționale, care alternează cu sistematizarea

²⁵² Wollman 1996, p. 266–267.

²⁵³ Lista bibliografică G. Téglás nr. 125: Téglás 1890, p. 7–18.

pe baza materialului arheologic (ceramică: borcane, pahare, cești, lămpi; lămpi ștampilate; obiecte de sticlă; obiecte metalice: oglindă de bronz, aplice de cupru, fibulă, cercei, cataramă etc.; obiecte miniere: mojar). Din păcate, Téglás nu oferă planul necropolei, deși prezentarea planurilor era deja, în 1890, o cerință printre arheologi, semn că pe teren Téglás nu și-a depășit condiția de arheolog anticar.

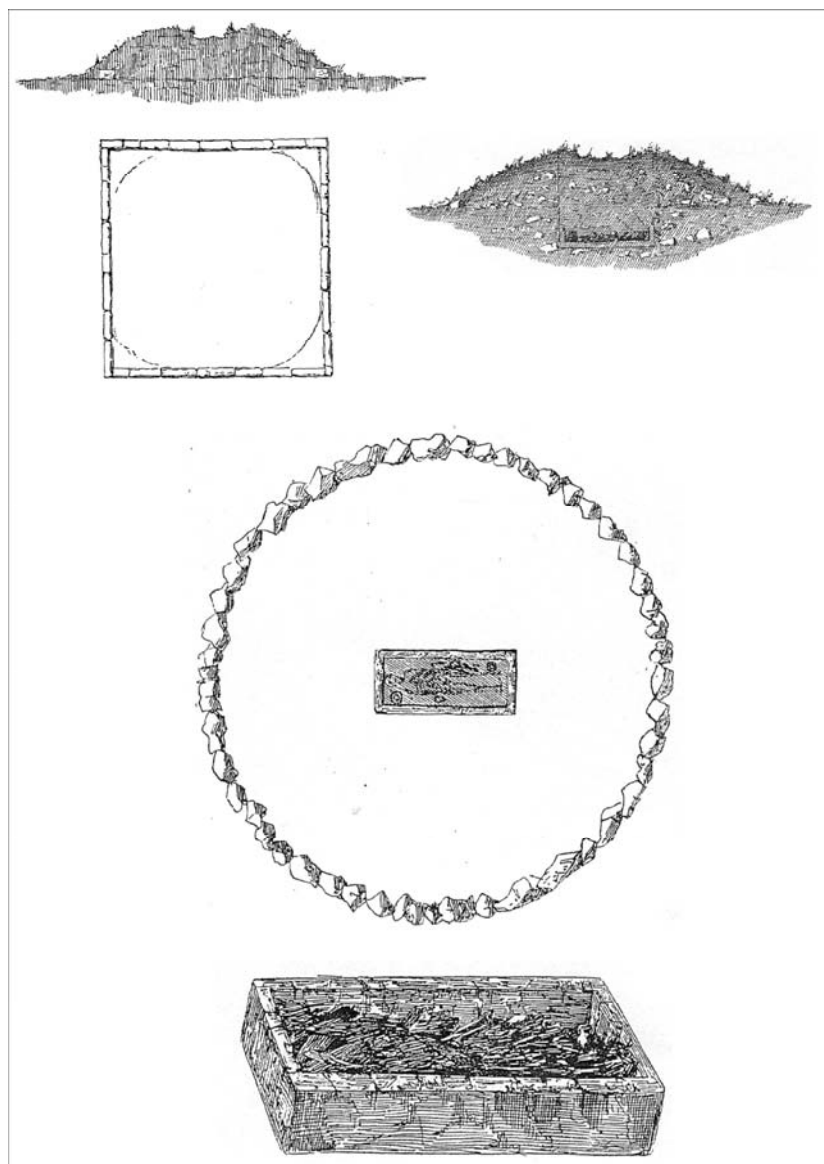

Fig. 13. Mormintele de incinerare de la Corabia
(după Téglás 1890 – nr. 125 în lista bibliografică G. Téglás, fig. 3–6).

Cultura materială rezultată din morminte nu este tratată de Téglás etnospecific, ci, după cum se exprimă foarte clar, ca o consecință a relațiilor comerciale. Fără îndoială, Téglás a fost puternic influențat de multiculturalitatea imperiului în care trăia și pe care am dezbătut-o anterior. Prin materialitate nu ajunge la etnospecificitate, doar la sfârșit amintind legătura acesteia cu o populație amestecată, adusă aici pentru exploatarea minieră. Necropolele datează încă de la cucerirea traiană și durează pe toată perioada stăpânirii romane în Dacia.

D. 2. C. 6. 4. Dezvelirea primelor băi romane și a unor sanctuare

Pe lângă alte aspecte ale lumii romane, s-a ocupat și de băile romane²⁵⁴. Probabil nefiind interesat de această problemă, nu s-a aplecat intens asupra acesteia. Cu ocazia publicării băii de la Călanu Mic²⁵⁵, Téglás ajunge totuși să dezbată și problema mineritului din zonă. Prin cele trei băi romane dezvelite, de la Călanu Mic, Grădiște (*Ulpia Traiana Sarmizegetusa*) și Odorheiu Secuiesc²⁵⁶, respectiv prin planurile publicate, Téglás este, fără îndoială, alături de Károly Torma (baia romană de la Ilișua), deschizătorul drumului cercetării băilor romane din Dacia provincială. În cazul băii romane de la Odorheiu Secuiesc, prezentarea și planurile lui Téglás pot fi acceptate, însă, în cazul presupusului castru, părerea lui s-a dovedit a fi greșită, urmele fiind, de fapt, cele ale construcțiilor din anul 1562²⁵⁷.

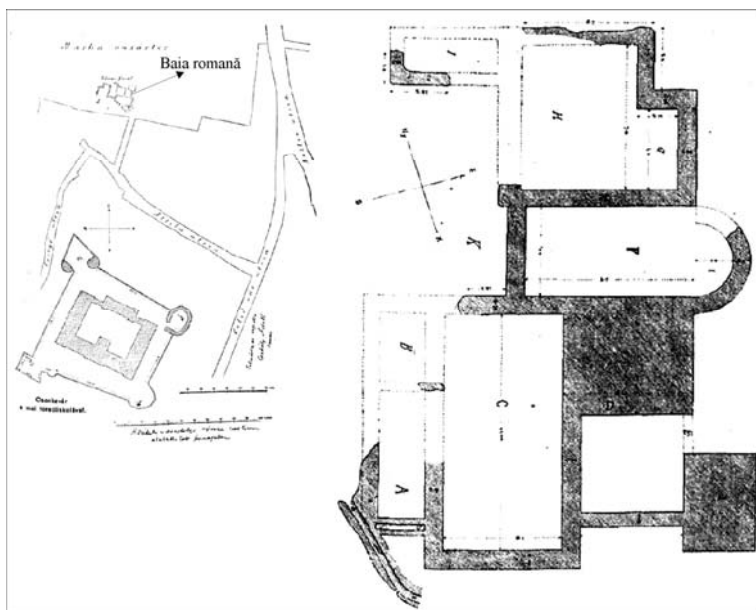

Fig. 14. Planul presupusului castru și al băii romane de la Odorheiu Secuiesc (după Téglás 1897 – nr. 194 în lista bibliografică G. Téglás, p. 259, 263).

²⁵⁴ Pentru repertorierea băilor romane, vezi Țentea 2010, p. 455–458.

²⁵⁵ Lista bibliografică G. Téglás nr. 150.

²⁵⁶ Lista bibliografică G. Téglás nr. 150, 194, 225.

²⁵⁷ Téglás 1897, p. 260. Sófalvi 2007, nota 4.

D. 2. C. 6. 5. Téglás și problema limes-ului roman

Preocuparea lui Téglás privind problema *limes*-ului roman a început în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, pentru ca, în deceniul următor, aceasta să devină principalul scop al activității sale arheologice. Predilecția lui Téglás conține, în afara interesului științific propriu-zis, și o implicare materialistă. Astfel, după retragerea și moartea lui Károly Torma, care a cercetat îndeosebi *limes*-ul nordic și nord-vestic al Daciei, *limes*-ul estic a rămas descoperit și a oferit posibilitatea științifică de explorare a acestuia, prin intermediul căreia Téglás putea să-și atingă visul său de a ajunge academician deplin al Academiei Maghiare de Științe. Totodată, lui Téglás nu i-a scăpat nici faptul că în Germania funcționa „Reichs-Limeskommission”²⁵⁸, cu alte cuvinte el a observat foarte bine tendința de bază a arheologiei germane, pe care a preluat-o, încercând să o introducă în cercetarea din cadrul monarhiei austro-ungare, mai precis din teritoriul estic al acesteia. În prima fază (anii '90 ai secolului al XIX-lea), Téglás a atacat problema *limes*-ului estic al Daciei romane și, pe lângă inventarea unui sistem de fortificații dacice inexistent (vezi mai sus), a început să identifice *limes dacicus* pe granița de est a Daciei, să definească scopul și structura *limes*-ului estic, punctele de staționare, castrele romane etc., a analizat tehnica de construcție a valurilor și a sanțurilor. Cel mai important studiu al său²⁵⁹ este, de fapt, rezultatul unei călătorii în cursul verii anului 1894, descrisă cu o fantezie ieșită din comun. Téglás a văzut în amplasarea castrelor mari o tendință vădită de apărare a zonelor miniere din Munții Apuseni, iar în sistemul *limes*-ului estic o prelungire pentru apărarea acestuia. Descrierea *limes*-ului estic, castrele, respectiv drumurile secundare menționate de Téglás, nu-și găsesc dovada pe teren, fiind rezultatul imaginației sale. Așa cum am mai amintit, de cele mai multe ori, Téglás a tras concluzii fără să verifice situația cu metode arheologice clasice (săpături), ceea ce i-a atras critici ale contemporanilor săi, mai ales din partea celor specializați în arheologia romană. Astfel, Buday a remarcat în anul 1936, în sinteza sa privind epoca romană în Transilvania, că observațiile lui Téglás trebuie tratate cu maximum de spirit critic²⁶⁰. În acest sens, demn de menționat este faptul că unul dintre cercetătorii de seamă ai *limes*-ului roman european, contemporan nouă, Zsolt Visy, începe stadiul cercetării problemei *limes*-ului estic roman cu opera lui Istán Paulovics, din anul 1944²⁶¹, neluând absolut deloc în seamă observațiile lui Téglás.

În opinia noastră, studiile lui Téglás despre *limes*, bazate pe presupuneri fanteziste formulate în cursul unor călătorii de plăcere, pot fi folosite doar ca jaloane de marcare a stadiului evoluției arheologiei, a metodelor acesteia de reconstituire a unor realități sociologice și militare mai mult sau mai puțin abstracte, respectiv a culturii materiale.

²⁵⁸ Hüsen 1992, p. 33–70.

²⁵⁹ Lista bibliografică G. Téglás nr. 186.

²⁶⁰ Buday 1936, p. 130.

²⁶¹ Visy 2009, p. 107.

A doua etapă a preocupărilor lui Téglás legate de *limes*-ul roman este reprezentată de perioada de după pensionarea și mutarea sa la Budapesta. Așa cum am amintit, Téglás a fost puternic influențat de arheologia germană și de preocuparea acesteia pentru *limes*-ul roman. Țelul măreț de a ajunge membru deplin al academiei maghiare l-a văzut realizabil prin intermediul promovării și creionării *limes*-ului roman într-un plan amplu de cercetare, pe care să-l conducă, însă extins asupra provinciilor Pannonia și Dacia. Sub impresia lăsată de activitatea „Reichs-Limeskommission”, Téglás a predat memorandumul, în 1905, Comisiei Naționale a Patrimoniului („Műemlékek Országos Bizottsága”), concurând cu alte două memorii privind cercetarea *limes*-ului roman din Pannonia și Dacia. Totodată, a publicat și o analiză cu 11 capitole, în care a abordat problema cercetării *limes*-ului.

Arheologul originar din Transilvania a cerut uriașa sumă de 150 000 de coroane, eșalonată în cursul a 8–10 ani, pentru a organiza lucrările preliminare de cercetare a *limes*-ului. Diletantismul lui Téglás este relevat încă o dată de acest memorandum și de lucrarea sa, publicată în 1907, în care consideră inutile („timp pierdut”) săpăturile arheologice pentru cercetarea *limes*-ului roman²⁶². Téglás dorea să aplice rezultatele „Reichs-Limeskommission” și în cercetarea *limes*-ului pannonic, cu o metodologie specifică mai mult anilor din perioada lui Flóris Rómer, adică anii ’60–70 ai secolului al XIX-lea. A greșit grav când nu a luat în considerare rezultatele cercetărilor anterioare din Pannonia, respectiv a confundat problema *limes*-ului cu șanțurile din zonele estice ale Câmpiei Mari Maghiare (*Csörsz-árok*), tratându-le împreună cu *limes*-ul roman. Téglás, după descrierea metodologiei pe care a gândit-o aplicabilă Pannoniei, continuă la fel de nefericit în cazul Daciei, descriind *limes*-ul nordic după K. Torma, care, la fel ca Téglás, a acționat cu presupuneri, fără săpături arheologice pe ruta *limes*-ului. Cum menționa și Finály, „...Ő [Torma] sem ásatott, csak nézett” („Nici el [Torma] nu a săpat, ci doar s-a uitat”)²⁶³.

De fapt, metodele propuse în memorandum, respectiv în studiul publicat în anul 1906, erau demult depășite la nivelul acelor ani în arheologia din monarhia austro-ungară (dorim să menționăm că, în anul 1905, apare lucrarea de referință a lui Hampel). Metodele propuse de Téglás, ca emiterea de chestionare, respectiv documentarea pieselor ajunse în muzee, așa cum remarca și Finály, nu aveau tangențe cu problematica *limes*-ului. Téglás considera că rezolvarea problemei *limes*-ului se putea face fără cercetări arheologice, bazându-se pe imaginație. Finály menționa cinic că germanii, care reprezentau modelul de urmat pentru Téglás, au început cercetările de *limes* exact prin ceea ce denigra Téglás – săpăturile arheologice –, respectiv că germanii, cu săpăturile lor timp de 30 de ani, nu au ajuns la concluzii atât de clare precum Gábor Téglás. Evident, aceste concluzii au mai mult de-a face cu fanteziile unui amator, decât cu analizele riguroase ale unui profesionist.

²⁶² Lista bibliografică G. Téglás nr. 284: Téglás 1906, p. 96.

²⁶³ Finály 1907, p. 173.

Țelul lui Téglás, oricare ar fi fost, a primit o lovitură dură, dar corectă. În anul de grație 1906, mulțumită activității de modernizare a lui Pulszky și Hampel și a lui Béla Pósta de la Cluj, arheologia din monarhia austro-ungară a depășit metodologic emiterea chestionarelor către asociații arheologice, respectiv documentarea pieselor ajunse în muzee fără context.

În concluzie, studiile despre *limes* ale lui Téglás, atât din anii '90 ai secolului al XIX-lea, cât și din primul deceniu al secolului al XX-lea, sunt mai degrabă rezultatele fanteziei sale și nicidecum ale unei analize științifice riguroase. Lovitura primită a avut drept consecință faptul că Téglás a mai abordat problema *limes*-ului doar într-un articol²⁶⁴, revenind la domeniul său preferat: mineritul roman și preistoric.

E. Câteva observații finale

Activitatea lui Téglás se integrează ultimei perioade a epocii arheologiei anticare central-europene, caracterizată prin modul de-a scrie istorie educativă sub impulsul romantismului naționalist. Dar această epocă se caracterizează și printr-o evoluție lineară a structurilor arheologice spre ceea ce denumim, uneori mecanic, profesionalism. Așa cum am mai amintit, primul pas major a fost făcut prin răspândirea modelului de asociație istorico-arheologică, respectiv prin înființarea muzeelor, care, din anii '80 ai secolului al XIX-lea, au fost legate de structurile statului.

Téglás a început să se ocupe de arheologie, fără a avea studii în domeniu, sub influența Zsófiiei Torma, la rândul ei amatoare, respectiv a fratelui acesteia, Károly Torma. Unele metode arheologice le-a învățat, probabil indirect, de la Flóris Rómer. În anii '70–80 ai secolului al XIX-lea, acest mod de-a face arheologie corespundea cu epoca, însă cu timpul a devenit demodat. Din varii motive, Téglás nu a ținut pasul, nu a progresat, rămânând la stilul diletant de-a face arheologie, de multe ori chiar și în anii '70–80 ai secolului al XIX-lea. În cursul anilor '80–90 ai secolului al XIX-lea și, mai ales, în primul deceniu al secolului al XX-lea, metodologia săpăturilor, cerințele contextualizării, urmate de desenele tehnice și planurile generale ale săpăturilor, au devenit exigențe de bază în arheologia din monarhia austro-ungară. În dezvoltarea metodologiei de documentare, încă din anii '70, un rol important a jucat András Jósa, arheolog diletant, după cum s-a autodenunit, respectiv Béla Pósta. În acest sens, Béla Pósta, în calitate de profesor și conducător al catedrei arheologice de la Cluj, a ținut cursuri nu numai studenților. Observând volumul distrugerilor arheologice provocate de arheologi amatori (de pildă, Bodrogi sau Téglás), a organizat cursuri de vară, unde a încercat să-i învețe metodologia săpăturii, respectiv documentarea profesionistă pe teren.

Téglás a rămas total indiferent față de dezvoltarea metodologiei arheologice, a importanței contextualizării descoperirilor, cerință primordială a lui Pósta. Dacă,

---

²⁶⁴ Lista bibliografică G. Téglás nr. 293.

de exemplu, în cazul lui Kisléghi, amator, la fel ca și Téglás, se observă dezvoltarea metodelor de săpătură²⁶⁵, în cazul acestuia din urmă, devenit academician, putem observa doar stagnarea, care a rămas permanentă. Probabil și vârsta a avut un cuvânt de spus, la care se adaugă și o oarecare megalomanie (reflectată în unele articole), probabil din cauza poziției sale academice. Greșelile și diletantismul pot fi observate tot mai adesea, iar stagnarea profesională a lui Téglás este mai mult decât evidentă încă din anii '90 ai secolului al XIX-lea. Aceasta a determinat ca generația de arheologi crescuți la Budapesta și Cluj să nu-l mai ia în serios pe arheologul originar din Brașov. Pe lângă faptul că arheologia a fost a doua sa ocupație, el având și o carieră în pedagogie, stagnarea sa profesională a fost determinată și de împrejurarea că Téglás a publicat, într-un număr foarte mare de variante, diferite scrieri ale sale despre arheologie.

Din punctul de vedere al tehnicii cercetării de teren, obișnuindu-se cu metodele aplicate în anii '70–80 ai secolului al XIX-lea, dar tot la nivel de amator, devenind și academician, Téglás n-a mai putut accepta să preia metode noi de la colegii mai tineri, care pe deasupra nu erau academicieni, adică ierarhic îi erau inferiori. Refuzul său de a învăța a determinat ca, în primii ani ai secolului al XX-lea, să fie socotit un diletant, ale cărui observații de pe teren puteau fi folosite numai cu mari semne de întrebare.

Prin această analiză, am dorit să stabilim, fără prejudecăți, locul în arheologie al unui personaj care a pendulat între arheologia de anticariat și arheologia care a acordat importanță contextelor, dar care a rămas legat de prima. În cazul în care a avut de-a face numai cu artefacte, Téglás a făcut față într-o oarecare măsură, dar observațiile sale de teren, respectiv săpăturile pe care le-a executat, trebuie tratate cu maximă prudență, după cum și generația lui Roska și Buday le-a privit cu circumspecție.

Putem afirma, în final, că opera și activitatea lui Téglás, în pofida amatorismului, a influențat într-o oarecare măsură dezvoltarea cercetării arheologice din Transilvania; mai ales cercetările sale în domeniul mineritului, precum și repertoriile sale, s-au dovedit reușite. Totuși, trebuie să spunem că nu a putut depăși un anumit nivel, determinat de mulți factori. Figura lui, entuziasmul de care a dat dovadă, rămân un exemplu elocvent al unei perioade dominate de romantismul târziu.

În arheologia din România, ca semn al continuării tradițiilor din secolul al XIX-lea, a rămas la modă eroizarea, mitizarea arheologilor trecuți demult la cele veșnice, deși metoda și analizele acestora sunt demult depășite²⁶⁶. Sperăm că, prin această analiză, prin modul de expunere și prin observațiile noastre, îl putem include pe Téglás acolo unde îi este locul în arheologia transilvăneană, dar în nici un caz în galeria de eroi. Pentru că eroii aparțin războaielor!

---

²⁶⁵ Kisléghi 2010.

²⁶⁶ Vezi un exemplu în acest sens, la Sorin Bogdan Vișenoiu (2010, p. 112).

THE PRECURSORS OF PROFESSIONAL ARCHAEOLOGISTS IN TRANSYLVANIA: GÁBOR TÉGLÁS

ABSTRACT

The career of Gábor Téglás, an archaeologist who was born in Braşov/Kronstadt/Brassó (23 March 1848), is a good example of the romantic nationalism in Transylvania and a colourful personality in Central European archaeology in the second half of the 19th century and the first years of the 20th century. Apart from romanticism, the second half the 19th century saw the foundation of structured professional archaeology in Central-Eastern Europe. In the 70s and 80s of that era, partly following Flóris Rómer's recommendation, several archaeological societies were established in the Austro-Hungarian Monarchy. Later on, as an important achievement of the new line represented by Ferenc Pulszky, several state financed museums were founded.

The work of the amateur Gábor Téglás, who became interested in archaeology in the 1870 due to the influence of Zsófia Torma and probably received some help indirectly from Flóris Rómer too, fitted in this process.

In the first half of that era, Téglás' excavation methods did not differ from those of his contemporary colleagues, later, with the advancement of archaeological techniques, it was not only that he did not keep up with the scientific progress, but he completely neglected them. Téglás did not adopt the method of exact documentation of archaeological contexts, which was a major achievement of Pósta's school, and as a result of this, the new generation, which learnt at the universities in Budapest and in Cluj/Klausenburg/Kolozsvár, did not take the senior academic's opinions seriously.

However, looking back from the distance of a century we can say that Gábor Téglás produced an awesome quantity of publications: between 1876 and 1916 he wrote 355 studies on archaeological topics. Among them, there was an inventory of prehistoric sites (the first study of its kind on the prehistory of the Transylvanian Basin), and the most important ones are those written on Dacian fortresses, 'Dacian treasures', mining from an archaeological point of view (mainly Roman mining), cemeteries of miners in the Roman times, and the excavations of Roman spas. His works on Roman mining had been considered one of the most important and reliable ones in the topic for almost a hundred years until Volker Wollmann's book was published in 1996.

The works of Gábor Téglás can be considered a transition between the antiquarian attitude and the exact documenting and analysing methods of professional archaeology. In several aspects he surpassed the antiquarian attitude, but as other factors also played a role, he did not manage to exceed a certain level. His personality and enthusiasm set a great example of the *positivist* attitude in humanities in late romanticism.

Keywords: Austro-Hungarian Monarchy (K.u.K.), Zsófia Torma, the Archaeological school of Cluj, Béla Pósta, prehistory, Scythians, Dacians treasures, Roman Age, prehistorical and Roman Mining, Roman bath.

BIBLIOGRAFIE

Ackner 2001	Ackner, R., <i>Zehn Generationen Ackner: Familienpapiere und Ergebnisse genealogischer Forschung über Vorfahren in Siebenbürgen</i> , Neubrandenburg.
Bajusz 2007	Bajusz, I. (szerk.), <i>Téglás István jegyzetei</i> , Kolozsvár/Cluj-Napoca, vol. I–II.
Bálint 1995	Bálint, Cs., <i>Kelet, a korai avarok és Bizánc kapcsolatai</i> , Szeged.
Bálint 2003a	Bálint, Cs., <i>Academics in archaeology</i> , in Visy, Z. (ed.), <i>Hungarian Archaeology at the Turn of the Millennium</i> , Budapest, p. 415.

- Bálint 2003b Bálint, Cs., *Archaeology and the Hungarian Academy of Sciences*, în Visy, Z. (ed.), *Hungarian Archaeology at the Turn of the Millennium*, Budapest, p. 426–428.
- Banner 1958 Banner, J., *Rómer Flóris emlékezete*, DissArch 1, p. 1–22.
- Benda 1994 Benda, K., *Az 1568. évi tordai országgyűlés és az erdélyi vallásszabadság*, ErdMúz 56, p. 1–5.
- Boda 2013 Boda, I., *Téglás Gábor (1848–1916) și cercetarea arheologică în Dacia*, Sargetia 4 (40), p. 377–392.
- Bodó 2002 Bodó, S., *Gondolatok a magyar múzeumok kétszáz éves „születésnapjára”*, în Maczó, P. (Szerk.), *Múzsák kertje. A magyar múzeumok születése*, Budapest, 6–9.
- Bodor 1995 Bodor, A., *Erdély ókori történetének kutatása a XIX. század közepéig*, ErdMúz 57, 3–4, p. 56–81.
- Boia 2005 Boia, L., *Două secole de mitologie națională*, București.
- Bóna 1988 Erdély a magyar honfoglalás és államalapítás korában, în Köpeczi, B. (főszerk.), *Erdély története*, Budapest, vol. I, p. 194–237.
- Brather 2004 Brather, S., *Ethnische Interpretationen in der frühgeschichtlichen Archäologie. Geschichte, Grundlage und Alternativen*, Berlin – New York.
- Brown 2002 Brown, Chr., *State and nation in nineteenth century international political theory*, în Brown, Chr., Nardin, T., Renger, N. (eds.), *International relations in political thought: texts from the ancient Greeks to the First World War*, Cambridge, p. 457–469.
- Buday 1936 Buday, Á., *Erdély földjének római kora*, în Asztalos, M., *A történeti Erdély*, Budapest, p. 127–147.
- Buzinkay 2008 Buzinkay, G., *Magyar hírlaptörténet 1848–1918*, Budapest.
- Buzogány 2006 Buzogány, D., *Harc a tiszta evangéliumért*, Kolozsvár/Cluj-Napoca.
- Deák 2000 Deák, Á., *„Nemzeti egyenjogúsítás.” Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849–1860*, Budapest.
- Csiky 2004 Csiky, G., *A magyar földtan történetének első évtizedei (XVIII. század vége – XIX. Század eleje)*, http://mek.oszk.hu/05100/05181/pdf/Csiky_Magyar_foldtan_első_evtized.pdf
- Egyed 2001 Egyed, Á., *Wesselényi Miklós – más megközelítésben*, Helikon 3, p. 327.
- E. P. 2006 E., P., *Idősb Herepey Károly (1817–1906)*, ErdMúz 23, 5, p. 404–405.
- Fejtő 1988 Fejtő, F., *Réquiem pour un Empire défunt. Histoire de la destruction de l'Autriche-Hongrie*, Paris.
- Finály 1907 Finály, G., *Limes-Tanulmányok*, ArchÉrt 27, p. 172–175.
- Fraknói 1891 Fraknói, V., *Rómer Flóris emlékezete (1815–1889)*, Századok 25, p. 177–199.
- Fülep 1968 Fülep, F., *A százéves Archaeologiai Értesítő*, ArchÉrt 95, 1, p. 3–5.
- Gaal 2001 Gaal, Gy., *A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*, Kolozsvár. <http://mek.oszk.hu/01800/01864/01864.htm>
- Gáll 2010a Gáll, E., *Precursorii arheologiei profesionale din Transilvania: biografia lui Gábor Téglás (1848–1916)*, în Barnea, Al. (coord.), *Primul secol de arheologie în România*, București, p. 89–103.
- Gáll 2010b Gáll, E., *Márton Roska (1880–1961) și cercetarea arheologică a secolelor X–XI*, SCIVA 61, 3–4, p. 281–306.
- Gergely 1977 Gergely, A., *Egy nemzetet az emberiségnek. Tanulmányok a magyar reformkorról és 1848-ról*, Budapest.

- Gratz 1934 Gratz, G., *A dualizmus kora. Magyarország története 1867–1918, I–II*, Budapest.
- Gudor 2008 Gudor, K.B., *Istoricul Bot Péter*, Cluj-Napoca.
- György 1939 György, L. (szerk.), *Az „Erdélyi Múzeum” története 1874–1937*, ETF 105.
- Hampel 1880 Hampel J., *Hazai archaeológiánk jelene és jövője*, ArchÉrt 14, p. 261–267.
- Herepey 1897 Herepey, K., *Skytha leletek*. ArchÉrt 17, p. 325–330.
- Hüsen 1992 Hüsen, C.M., *Grabungen und Forschungen der letzten 40 Jahre im obergermanischen und rätischen Limesgebiet*, in Hüsen, C. M., *Der römische Limes in Deutschland: 100 Jahre Reichs-Limes Kommission*, Stuttgart, p. 33–70.
- Jakó 1992 Jakó, Zs., *Másfél évszázad az erdélyi honismeret szolgálatában*, ErdMúz 54, 1–4, p. 150–155.
- Jancsó 1955 Jancsó, E., *Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság iratai*, Bukarest/București.
- Jones 1997 Jones, S., *The Archaeology of Ethnicity. Constructing identities in the past and present*, Londra.
- Juhász 1940 Juhász, I., *A reformáció az erdélyi románok között*, Budapest.
- Kalla 2003 Kalla, G., *Institute of Archaeological Sciences, Eötvös Loránd University, Budapest. Archaeological education and research at the universities*, in Visy, Z. (ed.), *Hungarian Archaeology at the Turn of the Millennium*, Budapest, p. 421–423.
- Kántor 1930 Kántor, L., *Adatok az Erdélyi Múzeum-Egyesület magyar jellegéhez*, ErdMúz 35, p. 109–112.
- Kislégghi Nagy 2010 Kislégghi Nagy, Gy., *Archaeológiai Napló*, Szeged–Temesvár.
- Kiss 2006 Kiss, J., *Döbrentei Gábor és a magyar nyelv ügye/Gábor Döbrentei and the cause of the Hungarian language*, Magyar Nyelvőr 8/1, p. 8–13.
- Korek 1988 Korek, J., *A múzeológia alapjai*, Budapest.
- Kónya 1994 Kónya, S., „... MAGYAR AKADÉMIA ÁLLÍTASSÉK FEL...” *Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek 1827–1990*, Budapest.
- Langó 2007 Langó, P., *Amit elrejt a föld. A 10. századi magyarság anyagi kultúrájának régészeti kutatása a Kárpát-medencében*, Budapest.
- László 1992 László, A., *Torma Zsófia és régészetünk kezdetei*, A Hét 16, p. 8.
- Lukács 1879a Lukács, B., *A botesi pogány temetkező*, ArchÉrt 13, 1, p. 14–19.
- Lukács 1879b Lukács, B., *A botesi és korábbi római bányagyarmat*, ArchÉrt 13, 9, p. 350–355.
- Lukacs 2013 J. Lukacs, J., *Hozzászólások a legújabb kori magyar történelemhez*.
- Lukinich 1902 Lukinich, I., *Hunyadvármegye története. Kiadja a vármegye közönsége. I. kötet. Hunyadvármegye földjének története az őskortól a honfoglalásig. Írták: dr. gróf Kuun Géza, dr. Torma Zsófia és Téglás Gábor*. Budapest, Athenaeum, 1902. 8. XX. + 256. 1.). ErdMúz 19, 7, p. 352–354.
- Marosi 2002 Marosi, ... *Az elefántcsont torony. Egyetemes művészet a nemzet szolgálatában*, in Mikó, Á. (szerk.), *Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei*, Budapest, p. 13–15.
- Mazsu 1997a Mazsu, J., *A szellemi foglalkozásuk jövedelmi viszonyainak alakulása a dualizmus időszakában*, in Kövér, Gy., *Magyarország társadalomtörténete I. A reformkortól az első világháborúig (Szöveggyűjtemény)*, Budapest, vol. II, p. 36–50.

- Mazsu 1997b Mazsu, J., *A magyarországi tisztviselő-értelmiségi retag társadalmi szerkezetének változási folyamata a dualizmus időszakában*, in Kövér, Gy., *Magyarország társadalomtörténete I. A reformkortól az első világháborúig (Szöveggyűjtemény)*, Budapest, vol. II, p. 426–434.
- Michaelis 1906 Michaelis, A., *Die archäologische Entdeckungen des neuerzehnten Jahrhundert*, Leipzig.
- Miskolczi 1988 Miskolczi, A., *Nemzeti mozgalmak, társadalmi és politikai reformtörekvések*, in Köpeczi, B. (főszerk.), *Erdély története*, Budapest, vol. III, p. 1263–1280.
- Miskolczi 2005 Miskolczi, A., *Románok a történeti Magyarországon*, Budapest.
- Mitu 1997 Mitu, S., *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, București.
- Negruzzi 1937 Negruzzi, C., *Păcatele tinerețelor*, Craiova.
- Niculescu 1997 Niculescu, Gh. A., *Interpretarea fenomenelor etnice de către istorici și arheologi. Pericolele argumentației mixte*, in Cihó, M., Nistor, V., Zaharia, D. (eds.), *In honorem emeritae Ligiae Bârzú. Timpul istoriei I*, București, p. 63–69.
- Orosz 1915 Orosz, E., *Téglás István emlékezete*, Kolozsvár/Cluj-Napoca.
- Oroszlán 1969 Oroszlán, Z., *Száz éves az Archaeologiai Értesítő*. *DissArch (Régészeti Dolgozatok)* 10, p. 7–13.
- Papp 2006 Papp, J., *Rómer Flóris (1818–1889)*, *Enigma* 13, p. 73–90.
- Paulovics 1944 Paulovics, I., *Dacia keleti határvonala és az úgynevezett „dák”-ezüstkincsek kérdése*, Kolozsvár/Cluj(-Napoca).
- Pokoly 1904 Pokoly, J., *Az erdélyi református egyház története*, Budapest, vol. I–V.
- Pósta 1905 Pósta B., *Archaeologische Studien auf russischem Boden/Régészeti tanulmányok az Orosz földön*, Budapest – Leipzig.
- Prohászka 2010 Prohászka, P., *Der Fund von Bivolari/Bivola. Die Beigaben eines in Vergessenheit geratenen hunnenzeitlichen Fundes im Spiegel der Zeichnung von Géza Nagy*, in Măgureanu, A., Gáll, E. (eds.), *Între stepă și imperiu/Zwischen der Steppe und dem Reich/Between the Steppe and the Empire. Studii în onoarea lui Radu Harhoiu/Archäologische Studien für Radu Harhoiu zum 65. Geburtstag/Archaeological Studies in honour of Radu Harhoiu at 65th Anniversary*, București, p. 111–118.
- Rajka 1937 Rajka, L., *A Bölcsészeti, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály története. 1860–1934*, in György, L., *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület háromnegyedszázados tudományos működése 1859–1934*, Cluj–Kolozsvár, p. 3–36.
- Renfrew 1973 Renfrew, A.C., *Before Civilization: The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe*, London.
- Rómer 1871 Rómer, F., *Sarkantyú és kengyelvas*, *ArchÉrt* 4, p. 167–169.
- Roska 1941 Roska, M., *A Torma Zsófia-Gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában*, Kolozsvár/Cluj-Napoca.
- Roska 1942 Roska, M., *Erdély régészeti repertoriuma. I. Óskor*, Kolozsvár/Cluj-Napoca.
- Rusu 2005 Rusu, A.A., *Castelarea carpatică. Fortificații și cetăți din Transilvania și teritoriile învecinate (sec. XIII–XIV)*, Cluj-Napoca.
- Sófálvi 2005 Sófálvi, A., *Sóvidék a középkorban. Fejezetek a székelység középkori történelméből*, Székelyudvarhely.
- Sófálvi 2008 Sófálvi, A., *Telekfalvi védbarlangok*, *Örökségünk* 2, 2, p. 4–5.
- Sófálvi 2009 Sófálvi, A., *Kustaly vára*, *Castrum* 9, 1, p. 5–30.
- Sófálvi 2010 Sófálvi, A., *Mitosz és valóság. A székelyudvarhelyi Budvár, Várak, Kastélyok, Templomok* 6/5, p. 8–10.

- Sófalvi 2012 SÓfalvi, A., *A székelység határvédelme és önvédelme a középkortól a fejedelemség koráig. Várak és más védelmi objektumok udvarhelyszék településtörténetében*, Lucrare de doctorat, Universitatea de Știință Eötvös Lóránd, Budapest, vol. I.
- Somogyi 2007 Somogyi, É., *A dualizmus államrendszere*, in Gerő, A. (szerk.), *A Monarchia kora – ma*, Budapest, p. 109–122.
- Spânu 2012 Spânu, D., *Tezaurile dacice. Creația în metale prețioase din Dacia preromană*, București.
- Strobel 1998 Strobel, K., *Dacii. Despre complexitatea mărimilor etnice, politice și culturale ale istoriei spațiului Dunării de Jos*, SCIVA 49, 1, p. 61–95.
- Șuiaga 2010 Șuiaga, V., *Monografia Devei*, Deva.
- Szabad 1977 Szabad, Gy., *Kossuth politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében*, Budapest.
- Szabadvány 1997 Szabadvány, F., in Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften (Hrsg.), *Neue Deutsche Biographie*. <http://daten.digital-sammlungen.de/~db/0001/bsb00016336/images/index.html?id=00016336&nativeno=372>.
- Szabó T. 1942 Szabó T., A., *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története és feladatai*, Kolozsvár/Cluj-Napoca.
- Szekfű 1934 Szekfű, Gy., *Három nemzedék és ami utána következik*, Budapest.
- Szinnyei 1897 Sinnyei, V., *Magyar írók élete és munkái*, Budapest, vol. I. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10553.htm>.
- Szinnyei 1906 *Magyar írók élete és munkái*, Budapest, vol. II. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10553.htm>
- Szinnyei 1914 *Magyar írók élete és munkái*, Budapest, vol. III. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10553.htm>
- Szekfű 1934 Szekfű, Gy., *Három nemzedék és ami utána következik*, Budapest.
- Téglás 1902 Téglás, G., *A Monographia előzményei*, in Téglás, G. (szerk.), *Hunyadvármegye monographiája*, Budapest, VII–XX.
- Torma 1888 Torma, K., *Repertorium Dacia régiség- és felirattani irodalmához. Történettudományi Értekezések IX/2*, Budapest.
- Trigger 1990² Trigger, B., *A History of Archaeological Thought*, Cambridge.
- Trócsányi 1970 Trócsányi, Zs., *Wesselényi Miklós és világa*, Budapest.
- Țentea 2010 Țentea, O., *Balnea în Dacia – câteva comentarii*, in Pop, H.–Bejinariu, I.–Băcuet-Crișan, S – Băcuet-Crișan, D. (eds.), *Identități culturale locale și regionale în context european. Studii de arheologie și antropologie istorică/Local and regional cultural identities in European context. Archaeology and historical anthropology*, Cluj-Napoca, p. 455–458.
- Vékony 2003 Vékony, G., *The history of archaeological fieldwork in Hungary*, in Visy, Z. (ed.), *Hungarian Archaeology at the Turn of the Millennium*, Budapest, p. 15–22
- Veress 1983 Veress, D., *Wesselényi Miklós*, Budapest.
- Vincent 2002 Vincent, A., *Nationalism and Particularity*, Cambridge.
- Vincze 2005 Vincze, Z., *Roska Márton, a kolozsvári régészeti iskola megalapítója*, Honismeret 33/5, p. 7–16.
- Vișenoiu 2010 Vișenoiu, B., *Vasile Pârvan sau de la Episteme la Philosophia (1882–1927)*, in Barnea, Al. (coord.), *Primul secol de arheologie în România*, București, p. 112–124.

Visy 2009	Visy, Zs., <i>Régészeti kutatások Dacia Superior keleti határán</i> , in Körösfői, Zs. (szerk.), <i>Kutatások a Nagy-Küküllő felső folyása mentén</i> , Székelykeresztúr, p. 107–116.
Wollman 1982	Wollman, V., <i>Johann Michael Ackner (1782–1862). Leben und Werk</i> , Cluj-Napoca.
Wollman 1983	Wollman, V., <i>Briefe zur Geschichte der siebenbürgischen Altertumskunde</i> , București.
Wollman 1996	Wollman, V., <i>Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană/Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrüche im römischen Dakien</i> , Biblioteca Musei Napocensis XIII, Cluj-Napoca/Klausenburg.
Zoványi 2004	Zoványi, J., <i>A magyar protestantizmus története 1895-ig</i> , Gödöllő, vol. I.

LIST OF CAPTIONS

Fig. 1. Gábor Téglás (probably in the 70-80's of the 19th century)

Fig. 2. Gábor Téglás (probably in the 80-90's of the 19th century, after 1883)

Fig. 3. Gábor Téglás in 1896

Fig. 4. Metal plaques, unknown archaeological site, from the National Museum of Antiquities in Bucharest (1) and from Hungarian National Museum in Calma (2) (according to Téglás 1909 – no. 309 in the reference list of G. Téglás –, p. 20, fig. 26)

Fig. 5. The number of studies after the chronological landmarks in the life of Gábor Téglás

Fig. 6. The number of studies concerning prehistoric age, based on the biographical landmarks of Gábor Téglás

Fig. 7. a–c. The number of studies concerning prehistoric age written by Gábor Téglás.

Fig. 8. a–c. The amount and the systematization of the studies concerning roman age written by Gábor Téglás

Fig. 9. Bronze mirrors from Ghindari/Makkfalva, Jacu/Oláhzsákod and Păuca/Pókafalva (according to Téglás 1913 – no. 338 in the reference list of G. Téglás –, p. 319–321, fig. 1–3)

Fig. 10. The list of Dacian treasures, elaborated by Téglás in 1911 and it's comparison with the romanian archaeological literature

Fig. 11. The cup from Cerbăl, belived to be lost, in Hungarian National Museum (according to Téglás 1911 – no. 322 in the reference list of G. Téglás –, fig. 7)

Fig. 12. Statues representing miners from Baia de Criș (according to Téglás 1908 – no. 297 in the reference list of G. Téglás –, fig. 2)

Fig. 13. Cremation graves from Corabia (according to Téglás 1890 – no. 125 in the reference list of G. Téglás –, fig. 3–6)

Fig. 14. The plan of the alleged Roman camp (*castrum*) and Roman bath from Odorheiu Secuiesc (according to Téglás 1897 – no. 194 in the reference list of G. Téglás –, p. 259, 263).

ANEXĂ: LISTA BIBLIOGRAFICĂ A LUI GÁBOR TÉGLÁS²⁶⁷

1. *Torma Zsófia, kőkorszakbeli telepek felfedezője (Zsófia Torma, descoperitoarea așezărilor neolitice)*, FövLap, 1876, nr. 194 (pop.).
2. *Hunyadból. Tordos, Nándorválya s ennek hármias tagja (Din Hunedoara. Turdaș, Valea Nandruului și cele trei părți al acesteia)*, PN, 1876, aug. 4, 6 (pop.).
3. *A kőkorszaki ember nyomai Hunyad megyében (Urmele omului preistoric descoperite în comitatul Hunedoara)*, DMKÁFTÉ, 1876/1877, p. 1–31.
4. *Az őskori ember telepei Déva legközelebbi környékén (Așezările omului preistoric din împrejurimile Devei)*, TtKözl, 1880, p. 123.
5. *A Nándori barlang-csoport Hunyad megyében (Grupul de peșteri din comitatul Hunedoara)*, TtKözl, 1880, p. 303–315.
6. *A bécsi cs. akad. állandó ősrégészeti bizottságának munkálatai 1880-ról/Bericht der prähistorischen Commission der mathem.-naturw. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften über die Arbeiten im Jahre 1880*, ArchÉrt 1, 1881, p. 326–328 (rap.).
7. *A petákvölgyi őstelepek s a nándori barlangcsoport (Așezări preistorice din Valea Petacului și grupul de peșteri de pe Valea Nandru)*, ArchÉrt 2, 1882, p. 101–112.
8. *Wurmband Gundaker, Über die Anwesenheit des Menschen zur Zeit der Lössbildung*, Wien, 1882, în ArchÉrt 2, 1882, p. 310–314 (rec.).
9. *A tordosi őstelep (Așezarea preistorică de la Turdaș)*, ArchÉrt 2, 1882, p. 285–296.
10. *Az aggteleki barlang ősembertani jelentősége (Importanța pentru antropologie a omului preistoric din peștera de la Aggtelek)*, BSz 29, 1882, p. 39–53.
11. *Die Nandorer Höhlen-Gruppe bei Vajda Hunyad in Siebenbürgen*, MAG, 1882, p. 161.
12. *Római bányászat Boiczán és Rudán (Mineritul roman de la Băița și Ruda)*, HTRTE 2, 1882–1883, p. 77–79.
13. *Jelentése kirándulásáról (Raport privind excursia sa)*, HTRTE 2, 1882–1883, p. 92–98.
14. *Bányászobrok a római hódoltságából (Statui de mineri din epoca romană)*, MTAÉ, 1883, p. 53.
15. *A godinesdi neolithkori barlangtelep Hunyadmenyében (Așezarea de peșteră din epoca neolitică de la Godinești)*, în *Pulszky-album*, Budapest, 1884, p. 23–25.
16. *Neue Inschriften aus Dakien (în colaborare cu Pál Király)*, AEM 7, 1884, p. 52–55.
17. *A rómaiak aranybányászata Boiczán és Rudán (Hunyadm.-ben) (Mineritul aurului în epoca romană la Băița și Ruda [comitatul Hunedoara])*, ArchÉrt 3, 1884, p. 142–147.
18. *Epigraphiai curiosum Várhelyről (O curiozitate epigrafică de la Várhely)*, ArchÉrt 3, 1884, p. 147–149.
19. *Urnatemetők és őstelepek Krajnában (Necropole în urnă și așezări preistorice în Crajna)*, în ArchÉrt 3, 1884, p. 193–200 (rec.).
20. *Neolithische Höhlen-funde in Siebenbürgen*, Ausland 3, 1884 (pop.).
21. *A trójai ásátások ősembertani jelentősége (Importanța săpăturii de la Troia din punctul de vedere al antropologiei omului preistoric)*, BSz 38, 1884, p. 179–200, p. 349–367.
22. *A Boli hegy Petrosény mellett, mint őskori erősség (Așezarea întărită din epoca preistorică de la Muntele Boli)*, HTRTE 3, 1883–1884, p. 27–32.
23. *Kirándulás a rómaiak bukovai márványbájához (Excursie la mina romană de marmură de la Bucova)*, HTRTE 3, 1883–1884, p. 48–50.
24. *Praehistorikus adatok Déváról (Date preistorice de la Deva)*, HTRTE 3, 1883–1884, p. 58–59.
25. *Adatok Hunyad megye prehistorikus térképéhez (Contribuții la harta preistorică a comitatului Hunedoara)*, HTRTE 3, 1883–1884, p. 59–60.

²⁶⁷ Având în vedere dimensiunile operei publicistice a lui Gábor Téglás, nu putem pretinde că această listă este exhaustivă. Au fost traduse în limba română titlurile contribuțiilor apărute în limba maghiară și au fost marcate rapoartele (rap.), recenzile și notele bibliografice (rec.), lucrările de popularizare (pop.) și necrologurile (nec.).

26. *Újabb adatok Dácia helyrajzához a Sztrigy völgyéből (Noi date privind topografia istorică a Daciei din valea Streiului)*, HTRTE 3, 1883–1884, p. 65–67.
27. *Jelentése kirándulásáról (Raport privind excursia sa)*, HTRTE 3, 1883–1884, p. 92–98.
28. *Újabb adatok Dáciának megyéinkbeli helyrajzához (Noi date privind topografia Daciei din comitatul nostru)*, Hunyad, 1884, nr. 29 (pop.).
29. *A karácsonyfalvai barlang őstörténelmi leletei Hunyad megyében (Descoperirile preistorice din peștera de la Karácsonyfalva/Crăciunești din comitatul Hunedoara)*, MathTtdÉrt, 1883–1884, p.199–203.
30. *A karácsonyfalvai barlang őstörténelmi leletei Hunyad megyében (Descoperirile preistorice din peștera de la Karácsonyfalva/Crăciunești din comitatul Hunedoara)*, TtKözl, 1884, p. 183.
31. *Az erdőfalvi barlangok és szomszédos sziklák ősembertani leletei, tekintettel az Erdélyi Archeológia déli részén a történelemelőtti korból kimutatható átjárókra (Descoperirile preistorice din peșterile de la Ardeu și de pe stâncile înconjurătoare, cu privire la trecătorile preistorice din sudul Munților Apuseni)*, TtKözl, 1884, p. 519–525.
32. *Inschriften aus dem Strelthal*, AEM 8, 1885, p. 237–245.
33. *Bányászszobrok a dáciai aranyvidékről (Statuete de mineri din regiunea auriferă a Daciei)*, ArchÉrt 5, 1885, p. 16–20.
34. *Az erdőfalvi barlangok és szomszédos sziklák őstörténelmi leletei (Descoperirile preistorice din peșterile din Ardeu și de pe stâncile înconjurătoare)*, ArchÉrt 5, 1885, p. 299–307.
35. *A bécsi akadémia őstörténelmi bizottságának hetedik jelentése (Al șaptelea raport al comisiei preistorice de la Viena)*, ArchÉrt 5, 1885, p. 255–259 (rap.).
36. *Die neuesten Gräberfunde von Watsch und St.-Margarethen in Krain und der Kulturkreis der Hallstädter Periode. Denkschriften der mathematischen und naturwissenschaftlichen Classe der Kais. Akademie de Wissenschaften. XLVIII*, Wien, 1883, in ArchÉrt 5, 1885, p. 397–400 (rec.).
37. *Lipp Vilmos, A keszthely-dobogói sírmező (Necropola de la Keszthely-Dobogó)*, ÉTTK XI/8. Budapest, 1884, in BSz 44, 1885, p. 462–466 (rec.).
38. *A Közép Marosvölgy barlang-telepei (Așezările-peșteri de pe valea Mureșului mijlociu)*, FöldrKözl, 1885, p. 189–208.
39. *Bergbaudenkmäler aus Dacien*, MAG 1885, p. 34.
40. *Egy új csontbarlang Toroczkó vidékén, a bedellői határban (O nouă peșteră cu schelete din regiunea Toroczkó/Râmetea, la granița cu Bedellő/Izvoarele)*, MathTtdKözl 18, 1885, p. 54–65.
41. *A boiczai barlangok és azok őstörténelmi jelentősége (Peșterile de la Boicza/Băița și importanța lor preistorică)*, MTAÉ, 1885, p. 47–49.
42. *A boiczai barlangok és azok őstörténelmi jelentősége (Peșterile de la Boicza/Băița și importanța lor preistorică)*, MathTtdÉrt, 1884–1885, p. 140–145.
43. *Őskori bányász-szobrok (Statuetele de mineri preistorici)*, OV, 1885, nr. 10 (pop.).
44. *A boiczai barlangok és azok őstörténelmi jelentősége (Peșterile de la Boicza/Băița și importanța lor preistorică)*, TtKözl, 1885, p. 265–266.
45. *A Közép Marosvölgy barlang-telepei (Așezările-peșteri de pe valea Mureșului mijlociu)*, MOTM, 1885, p. 246–250.
46. *A barlangi ember egyik tanyája Hunyadmegyében (Sălașul unui om preistoric din comitatul Hunedoara)*, Nemzet, 1885, nr. 134 (pop.).
47. *Jelentése a régi bányászat érdekében tett kutatásairól (Raportul referitor la cercetările efectuate privind mineritul antic)*, TRÉ, 1879–1885, p. 75–76.
48. *A római bányászat Erdélyben (Mineritul roman din Transilvania)*, TRÉ, 1879–1885, p. 132–143.
49. *Történelemelőtti ólomipar és ólombányászat Karinthiában (Industria și mineritul plumbului în preistoria Karinthiei)*, TtKözl, 1885, p. 129–131.
50. *Egy új csontbarlang Hunyad megyében (O nouă peșteră cu schelete din comitatul Hunedoara)*, Hunyad, 1886, nr. 51 (pop.).
51. *Újabb adalékok Dácia helyrajzához (Noi date privind topografia Daciei)*, HTRTE 4, 1885–1886, p. 25–28.

52. *A Maros jobbparti barlangok rövid ismertetése (Scurtă prezentare a peșterilor de pe malul drept al Mureșului)*, HTRTE 4, 1885–1886, p. 95–99.
53. *Egy új csontbarlang a Déli Kárpátok szegélyzetében (O nouă peșteră cu schelete din marginea Carpaților sudici)*, Nemzet, 1886, nr. 229 (pop.).
54. *A római bányászat Erdélyben (Mineritul roman din Transilvania)*, ORETÉ, 1879–1885, p. 132–143.
55. *Neue Inschriften aus Dacien*, AEM 10, 1886, p. 234–239.
56. *A pótsági bronzleletről (Aranyos m.). Két képes táblával (Descoperirile de bronz de la Pótság [c. Aranyos]; cu două planșe ilustrative)*, ArchÉrt 6, 1886, p. 148–151.
57. *A jánosfalvi római kőbánya és annak három jelképe Udvarhely megyében. Két ábrával (Cariera de piatră de la Jánosfalva/Ionești și cele trei simboluri ale sale în comitatul Odorheiului; cu două figuri)*, ArchÉrt 6, 1886, p. 255–259.
58. *Orvosok és természetvizsgálók buziási nagy gyűlése (Ședința plenară a medicilor și specialiștilor științelor naturii de la Buziaș)*, ArchÉrt 6, 1886, p. 378 (rap.).
59. *A hunyadmegyei Tört. és Rég. Társulat közgyűlése (Adunarea generală a Asociației Istorice și Arheologice din comitatul Hunedoara)*, ArchÉrt 6, 1886, p. 379 (rap.).
60. *Praehistoricus arany-, vas- és kőbányászati eszközök Daciában (Unelte preistorice privind mineritul de aur, fier și piatră de pe teritoriul Daciei)*, ArchKözl 9, 1886, p. 106–121.
61. *Kirándulás a rómaiak bukovai márványbányájához (Călătorie la mina romană de la Bucova)*, HTRTE, 1886, p. 48–50.
62. *Egy új csontbarlang a hunyadmegyei Petrosz falu határán (O nouă peșteră cu schelete în zona satului Petrosz/Petros)*, MTAÉ, 1886, p. 74–76.
63. *A Közép Marosvölgy őstörténelmi nevezetességű barlangjai (Peșterile din zona Mureșului mijlociu și semnificația lor în epoca preistorică)*, Orvos-természettudományi Értesítő 11, 1886, p. 187–210.
64. *Függelék (Király Pál: A sarmisegetusai Mithraeum c. közleményéhez) (Apendice la lucrarea lui Pál Király: Mithraeum-ul de la Sarmizegetusa)*, ArchKözl 15, 1887, p. 129.
65. *Praehistorikus cinoberbánya-nyomok Szerbiában (Urmele unei mine de cinabru din Serbia)*, ArchÉrt 7, 1887, p. 92 (rap.).
66. *Praehistorikus vas-olvasztó Besenyőn (Háromszékm.) Képes táblával (Cuptor de fier preistoric de la Besenyő/Pădureni; cu planșă)*, ArchÉrt 7, 1887, p. 153–157.
67. *A manikovai barlang csontkészítményei (Unelte de os din peștera de la Manikova)*, ArchÉrt 7, 1887, p. 189–190 (rap.).
68. Dr. Much, *Die Kupferzeit in Europe*, în ArchÉrt 7, 1887, p. 66–68 (rec.).
69. Beck, *Die Geschichte des Eisens*, în ArchÉrt 7, 1887, p. 274–275 (rec.).
70. H. Blümmer, *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen un Römern*, în ArchÉrt 7, 1887, p. 363–366 (rec.).
71. *A noricum vas hazájában (În patria fierului din Noricum)*, BSz 50, 1887, p. 463–470.
72. *Az őskori ember telepei Déva legközelebbi környékén (Așezările omului preistoric din zonele cele mai apropiate de Deva)*, DMKÁFTÉ, 1886–1887.
73. *Őskori nemesfémányászatunk némely adalékai (Câteva contribuții la mineritul metalelor prețioase din epoca preistorică)*, ErdMúz 7, 1887, p. 116–152.
74. *Az ispánlaki nagy bronzlelet (Marele tezaur de bronz de la Șpălnaca)*, ErdMúz 7, 1887, p. 331–334.
75. *A háromszéki aranykincs (Tezaurul de aur din Trei Scaune)*, ErdMúz 7, 1887, p. 347–357.
76. *A Gyógyvölgy és annak sziklaszorosai Hunyadmegyében (Valea Geoagiului și strămtorile sale din comitatul Hunedoara)*, FöldrKözl 15, 1887, p. 401–418.
77. *A bedellői és petroszi csontbarlangok (Peșterile cu schelete de la Bedellő/Izvoarele și Petrosz/Petros)*, FöldrKözl 15, 1887, p. 568–576.
78. *A római márványbányászat Daciában (Mineritul marmurei în Dacia)*, FövLap, 1887, nr. 81 (pop.).
79. *Az őskori bányászat eszköztárából (Instrumentele mineritului preistoric)*, FövLap, 1887, nr. 155 (pop.).
80. *Jánosfalvai régiségek (Antichitățile de la Ionești)*, FövLap, 1887, nr. 185 (pop.).

81. *A barlangi ember otthona (Casa omului din peșteră)*, FövLap, 1887, nr. 243 (pop.).
82. *A magyarországi rézkorszak analógiája Svájcban (Analogia din Elveția a epocii cuprului din Ungaria)*, Kolozsvár/Cluj, 1887, nr. 74 (pop.).
83. *A derzsi sírkő (Monumentul funerar de la Székelyderzs/Dârjiu)*, Kolozsvár/Cluj, 1887, nr. 160 (pop.).
84. *Az Erdélyi-medence őstörténelméhez (Contribuții la preistoria Bazinului Transilvaniei)*, OTTÉ 12, 1887, p. 55–87, 181–204, 299–312.
85. *Résumé sur les sites préhistoriques du plateau transylvanien*, OTTÉ 12, 1887, p. 349–352.
86. *Hol gyártották Dacia őslakói kézi malomköveiket? (Unde au produs locuitorii preistorici ai Daciei pietre pentru morărit?)*, ArchÉrt 8, 1888, p. 91.
87. *Óskori sculptura a tordai hasadékból (Sculptură preistorică de la Cheile Turzii)*. Egy ábrával, ArchÉrt 8, 1888, p. 92.
88. *Smirgel véső a csákyai telepről (Daltă șmirghel din așezarea de la Csáky/Cetea)*, ArchÉrt 8, 1888, p. 92–93.
89. *Réz kori tárgyak az erdélyi-medence területéről (Piese de cupru de pe teritoriul Bazinului Transilvaniei)*, ArchÉrt 8, 1888, p. 116–125.
90. *Római lámpa a Bodza szoros torkolatától Nagyborosnyóról (O lampă romană de la Nagyborosnyó/Boroșneu Mare, din zona strămtorii Bodza/Buzău)*, ArchÉrt 8, 1888, p. 183–184.
91. *A krasznai aranyrudak (Lingourile de aur de la Crasna)*, ArchÉrt 8, 1888, p. 184.
92. *Római sisak Székelykocsárdról (Casca militară romană de la Székelykocsárd/Războieni)*, ArchÉrt 8, 1888, p. 184–185.
93. *Pókafalvi bronztükrő (Oglinda de bronz de la Pókafalva)*, ArchÉrt 8, 1888, p. 185–186.
94. *Kőbuzogányokról az erdélyi-medence területén. Két képes táblával (Buzdugane de piatră din Bazinul Transilvaniei; cu două planșe ilustrative)*, ArchÉrt 8, 1888, p. 417–421.
95. *Neue Höhle aus dem Siebenbürgische Erzgebirge*, Ausland, 1888, nr. 22 (pop.).
96. *Király Pál, A sarmisegetusai Mithraeum*, Budapest 1886 (Király Pál, *Mithraeum-ul de la Sarmizegetusa*, în BSz 53, 1888, p. 464–471 (rec.)).
97. *Adalékok Dacia felirattanához (Contribuții la studiul inscripțiilor din Dacia)*, ErdMúz 8, 1888, p. 56–69, 237–257.
98. *Ampelum, mint Dacia aranybányászatának központja (Ampelum, centrul mineritului aurului din Dacia)*, ErdMúz 8, 1888, p. 295–314.
99. *A régi aranyáldás idejéből (Régészeti tárcza) (Din vremea binecuvântării cu aur) (partea arheologică)*, FövLap, 1888, nr. 95 (pop.).
100. *Régi arany karikákról (Despre inelele de aur vechi)*, FövLap, 1888, nr. 177 (pop.).
101. *Hunyad megye barbár fémleletei (Descoperirile de metal aparținând barbarilor din comitatul Hunedoara)*, HTRTE 5, 1887–1888, p. 51–64.
102. *A krasznai aranykincs az irodalomban (Tezaurul de aur de la Kraszna/Crasna în literatură)*, Kolozsvár/Cluj, 1888, nr. 52 (pop.).
103. *A kispányai (boiczai) sziklaszoros és barlangjai Hunyad megyében/ (Strâmtoarea și peșterile de la Kispányai (Boicza)/Băița din comitatul Hunedoara)*, Magyar Salon, 1888, p. 520–522 (pop.).
104. *Ujabb kő- és bronzkori leletek az erdélyi medence területéről. (Jelentés az erd. Muz-Egyl. Megbízásában 1887 nyarán tett erdélyi körútjának őstörténelmi eredményeiről) (Neuere funde aus dem Stein- und Bronze-zeitalter im gebiete des Siebenbürgischen Beckens)*, OTTÉ 13, 1888, p. 67–74, 136.
105. *Praehistorische Gold- und Steingrubbenwerkzeuge aus Dacien*, ÖZBH 36, 1888, p. 1–3.
106. *Római márványbánya a Bisztravölgyben, Bukova hunyadmegyei falu határában/Römischer Marmorbruch im Bisztrathale*, ArchKözl 14, 1889, p. 123–136.
107. *Hátszegvidéki aranyleletekről (Despre antichitățile de aur din zona Hațegului)*, ArchÉrt 9, 1889, p. 59–62.
108. *Óskori buvárlatok a Lajtán túl (Cercețări preistorice de dincolo de Leitha/Lajta)*, în ArchÉrt 9, 1889, p. 276–278 (rec.).

109. *Római kőbányászat a tordai hasadék keleti torkolata felett (Mineritul pietrei în epoca romană dincolo de defileul estic de la Cheile Turzii*, ArchÉrt 9, 1889, p. 289–295.
110. *Római kőbánya a dévai Bezsán nevű hegyen. Négy képes táblával (Cariera romană de piatră de pe muntele Bejan/Bezsán din Deva)*; cu patru planşe ilustrative, ArchÉrt 9, 1889, p. 390–395.
111. *Zwei neue Knochenhöhlen aus Siebenbürgen*, Ausland, 1889, nr. 19 (pop.).
112. *Újabb feliratok az erdélyi aranyvidékről (Noi inscripții din regiunea auriferă a Transilvaniei)*, ErdMúz 9, 1889, p. 180–184.
113. *Újabb adalékok Dacia felirattanához (Noi contribuții la studiul inscripțiilor din Dacia)*, ErdMúz 9, 1889, p. 357–367 (în colaborare cu Pál Király).
114. *Tanulmányok a rómaiak daciai aranybányászatáról (Studii privind mineritul aurului în epoca romană)*, ÉTTK 14, 1889.
115. *Római márványbánya a Bisztravölgyben, Bukova hunyadmegyei falu határában/Römischer Marmorbruch im Bisztrathale*, FöldtKözl 17, 1889, 154–160, p. 209–222.
116. *A Peutinger-tábla egyik dáciai állomásának, Blandianának meghatározása (Definirea unei stațiuni, Blandiana, pe Tabula Peutingeriana)*, FöldrKözl 17, 1889, p. 449–454.
117. *Az apahidai kincslelet (Tezaurul de la Apahida)*, FövLap, 1889, nr. 208 (pop.).
118. *Nemesfém bányászatunk (Mineritul nostru de metale prețioase)*, Századok 23, 1889, p. 385–391.
119. *Hunyadmegyének a törökvilágban szerepelt barlangerődítményei (Fortificațiile din peșteri din perioada turcească din comitatul Hunedoara)*, Századok 23, 1889, p. 19–29.
120. *Beiträge zum Goldbergbau des vorrömischen Dacien*, Ungarische Revue, 1889, p. 260–266, 323–334.
121. *Neue Inschriften aus Dakien*, AEM 13, 1890, p. 192–199.
122. *Die Lage von Blandiana*, AEM 13, 1890, p. 199–200.
123. *Jupiter és Junó szoborcsoportról (Despre statuile zeilor Jupiter și Juno)*, ArchÉrt 10, 1890, 360–362.
124. *Őskori aranyékszer Várhelyről (Sarmisegethusa) (O piesă de aur preistorică de la Várhely/Grădiștea [Sarmizegetusa])*, ArchÉrt 10, 1890, p. 446.
125. *Korábbi római bányászata és kettős síremléke Zalatna közelében (Mineritul roman de la Corabia și cele două necropole din zona Zlatnei)*, Magyar Tudományos Akadémia kiadványa, Budapest, 1890.
126. *A rómaiak bányaadministrația Dáciában (Administrația minelor romane din Dacia)*, BKL 23, 1890, p. 92–94, 99–101, 110–111.
127. *Julius Alexander, állami vállalkozó Dáciában (Julius Alexander, întreprinzător al statului în Dacia)*, ErdMúz 10, 1890, p. 92–93.
128. *Újabb adalékok Dacia felirattanához (Noi contribuții la studiul inscripțiilor din Dacia)*, ErdMúz 10, 1890, p. 388–390.
129. *A rómaiak aranybányászatának őrvideke Dáciában (Zonă de graniță a mineritului roman în Dacia)*, FöldrKözl 18, 1890, p. 326–349.
130. *Újabb adalékok a dáciai érczhegység és bányászatának epigraphiájához/Neuere Beiträge zur Epigraphie des Dazischen Erzgebirges und Bergbaues*, FöldtKözl, 1890, p. 182–187, 233–236.
131. *Archaeologiai képzelgés (Fantezii arheologice)*, FövLap, 1890, nr. 344 (pop.).
132. *Újabb barlangok az erdélyrészi Érczhegység övéből (Noi peșteri din Munții Apuseni)*, MathTtdKözl 23/1, 1890.
133. *Die Bergwerksverwaltung der Römer in Dazien*, Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, vol. 38, 1890, 421 p.
134. *Rövid kalauz a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Múzeumának látogatói számára (Scurt ghidaj pentru vizitatorii Muzeului Asociației Istorice și Arheologice din Hunedoara)*, Déva/Deva, 1890.
135. *Római bányász emlékekről a maros-dunaközi Szemenik hegységből (Despre antichitățile legate de minerit din Munții Semenic)*, ArchÉrt 11, 1891, p. 61–63.

136. *A Korábia római bányászata és kettős sírmezeje Zalatna közelében (Mineritul roman de la Corabia, din zona Zlatnei)*, ArchKözl, 1891, p. 1–44.
137. *Séta a dévai múzeumban (Plimbare în muzeul din Deva)*, DMKÁFTÉ, 1890/1891, p. 3–12.
138. *Tanulmányok a rómaiak dáciai aranybányászatáról (Studii despre mineritul aurului la romani)*, ÉTTK 14/6, 1891, p. 6–99.
139. *Tanulmányok a rómaiak dáciai aranybányászatáról. Az aranybányászat ethnografiai és administrationális szervezete Dáciában (Studii privind mineritul aurului la romani. Organizarea etnografică și administrativă a mineritului aurului din Dacia)*, ÉTTK 16/1, 1891.
140. *Újabb adalékok Dácia föld- és helyiratához (Noi contribuții privind geografia și topografia Daciei)*, FöldrKözl 19/2, 1891, p. 65–86.
141. *Újabb adatok az verespataki bányászat legrégebb történetéhez/Neuere Daten zur ältesten Geschichte der Verespataker Bergbauer*, FöldtKözl 21, 1891, p. 181–184, 214–216.
142. *Neuere Daten zur ältesten Geschichte der Verespataker Bergbauer*, UM-IZ 7, 1891, p. 129.
143. *Dácia római bányászatának néprajzi viszonyairól (Despre situația etnografică a mineritului roman din Dacia)*, FövLap, 1891, nr. 115 (pop.).
144. *A vidéki múzeumokról (Despre muzeele provinciale)*, FövLap, 1891, nr. 204 (pop.).
145. *Apulum, Gyulafehérvár az ó-korban (Apulum, Gyulafehérvár/Alba Iulia în antichitate)*, FövLap, 1891, nr. 324 (pop.).
146. *Újabb barlangok az erdélyi érczhegység övéből és a Fejér-Körös Hunyad megyei völgyszakaszáról (Noi peșteri din zona Munților Apuseni și a văii Crișului Alb, de pe teritoriul comitatul Hunedoara)*, Matematikai és Természettudományi Közlemények 24/5, 1891, p. 303–338.
147. *A rómaiak dáciai aranybányászatának ethnographiai viszonyai és adminisztrationális szervezete (Relațiile etnografice și stuctura administrativă a mineritului roman al aurului din Dacia)*, MTAÉ, 1891, p. 92–96.
148. *A rézkori civilizáció emlékei Háromszéken és szomszédos vidékein (Urmele civilizației cuprului din Trei Scaune și din zonele învecinate)*, SZNM, 1891, p. 9–15.
149. *A történelemelőtti Dáciáról (Despre Dacia preistorică)*, ArchÉrt 12, 1892, p. 403–410.
150. *Kis-Kalán (Aquae) római fürdője és kőbányászata Hunyad megyében (Baia romană de la Călanul Mic [Aquae] și mineritul pietrei în comitatul Hunedoara)*, ArchÉrt 12, 1892, p. 202–210.
151. *Dácia őskori aranybányászatának forgalmi összeköttetései és a római kormány telepítési rendszere a dáciai érczhegységben (Legăturile dintre răspândirea mineritului aurului Daciei preistorice și sistemul de colonizare a guvernului roman în Munții Apuseni)*, FöldrKözl 20, 1892, p. 65–92.
152. *A Hunyad megyei történelmi és régészeti társulat vivmányai (Rezultatele Societății istorice și arheologice din comitatul Hunedoara)*, HTRTE 6, 1891–1892, p. 26–36.
153. *Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat Múzeuma (Muzeul Asociației Istorice și Arheologice din comitatul Hunedoara)*, HTRTE 6, 1891–1892, p. 109–118.
154. *Újabb barlangok az erdélyi Érczhegység és a Fehérkörös hunyad-megyei völgyszakaszából (Noi peșteri din Munții Apuseni și zona văii Crișului Alb, de pe teritoriul comitatului Hunedoara)*, MTAÉ, 1892, p. 206–208, 606–608.
155. *Dácia aranybányászatának katonai őrvideke Dévától–Tordáig vagyis a Maros terén fel az Aranyosig (Zona de graniță a mineritului roman din Dacia, de la Déva/Deva până la Torda/Turda, adică sus pe Mureș până la Arieș)*, Déva, 1893.
156. *Neue Inschriften aus Dacien*, AEM 16, 1893, p. 251–256.
157. *A nagymási bányamívelés emlékei Hunyad megyében (Antichități miniere de la Almașu Mare)*, ArchÉrt 13, 1893, p. 133–140.
158. *A római bányászok temetkezési módja Dáciában (Ritualurile de înmormântare ale minerilor romani din Dacia)*, ArchÉrt 13, 1893, p. 408–412.
159. *A rómaiak katonai intézkedései a dáciai aranyhegyek biztonsága érdekében (Măsurile militare romane în vederea asigurării pazei munților de aur din Dacia)*, BKL 26, 1893, p. 216–220.
160. *A rómaiak telepítési rendszere a dáciai aranybányászat érdekében (Sistemul colonizării romane în vederea sprîjînirii mineritului aurului din Dacia)*, BSz 75, 1893, p. 190–203.

161. *A vulkaji bányászat ősmívelei és római művei a Korábia-hegy alján, Zalatna mellett/Die alten Gewerke des Bergbaues von Vulkoj und die römischen Bergbaue am Fusse des Korabia bei Zalatna*, FöldtKözl 22/3–4, 1892, p. 82–86.
162. *A rómaiak kőbányászata Potaissa, vagyis a mai Torda közelében/Die römischen Steinbrüche in der Nahe von Potaissa oder des heutigen Torda*, FöldtKözl 21, 1893, 13–19, p. 79–82.
163. *A Fejér-Körösvidék jelentősége a rómaiak bánya-adminisztrációjában/Die Bedeutung der Umgebung der Fejér-Körös in der Bergadmnistration der Römer*, FöldtKözl 21, 1893, p. 272–276, 298–301.
164. *Az aradi ereklye-múzeum (Muzeul de relicve din Arad)*, HK 6, 1893, p. 414–417.
165. *A Hunyad megyei történelmi és régészeti társulat vívmányai a dáciai aranybányászat történetének technikai és helyrajzi kutatásában (Realizările Asociației Istorice și Arheologice din Hunedoara în cercetarea tehnică și topografică a mineritului aurului din Dacia)*, HRTÉ 7, 1893, p. 26–36.
166. *Az Erdélyi-medencze őstörténetéből (Din preistoria Bazinului Transilvaniei)*, Századok 27/7, 1893, p. 594–598.
167. *Újabb adalékok az aldunai zuhatagok sziklafelirataihoz (Noi contribuții privind inscripțiile din zona cascadei Dunării Inferioare)*, ArchKözl, 1894.
168. *A tabula Peutingeriana hármas útvonalából Új-Palánkától Zsuppáig, vagyis a Bisztró–Temes egyesülésénél fekvő Tibiscumig terjedő főhadi út helyrajza 9 rajzzal s 1 térképpel (Topografia drumului militar de la Új-Palánka/Nova Palanka până la Zsuppa/Jupa, adică până la confluența râurilor Bistrița – Timiș)*, ArchKözl 22, 1894, p. 6–37.
169. *Kikkel mivellették a rómaiak dáciai aranytelepeiket és mennyiben lehetnek ezek a mostani lakosság ősei (Cu cine exploatau romanii minele de aur și în ce măsură se poate considera că este vorba de strămoșii populației actuale)*, BKL 27, 1894, p. 202–204, 218–220.
170. *Régibb középkor emlékei Magyarhonban I–II. Budapest 1894–1897 (Antichitățile începutului Evului Mediu din Țara Ungariei)*, in BSz 80, 1894, p. 478–480 (rec.).
171. *Római bányászok sírmezeje Zalatna közelében, a korábiai és botesti hegyoldalon (Necropolele minerilor romani din zona Zlatna, de pe versanții dealurilor Corabia și Botești)*, ErdMúz 11, 1894, p. 513–517.
172. *A rómaiak bányászati technikája az Erdélyi Érchegység leletei szerint (Tehnica minieră romană pe baza descoperirilor din Munții Apuseni)*, Az Erdélyi Múzeum Értesítője, 1894, p. 323–331.
173. *Újabb adalékok Dacia helyiratához: a nagyszeben-szászsebesi havasok jelentősége Dacia hadi szervezetében (Noi contribuții privind topografia Daciei: importanța munților din zona Nagyszeben/Sibiu–Szászsebes/Sebeș în organizarea militară din Dacia)*, FöldrKözl 22/1, 1894, p. 15–34.
174. *Római bányászok sírleletei Dáciából (Descoperirile funerare ale minerilor romani din Dacia)*, Természettudományi Közlöny, 1894, p. 190–192.
175. *Római bányákról (Despre minele romane)*, Természettudományi Közlöny, 1894, p. 599.
176. *Király Pál, Dacia Provincia Augusti I–II*, Nagybecskerek, 1893, in Századok 28, 1894, p. 432–436 (rec.).
177. *Szoborlelet Klopotiván, Várhely mellett (Statuie de la Klopotiván/Clopotiva, pe lângă Várhely/Grădiște)*, ArchÉrt 15, 1895, p. 95.
178. *Bronzkarperecz az aldunai Kozla telep illetőleg Gospodin-Dojke zuhatag mellől (O brățară de bronz provenită din zona inferioară a Dunării, din așezarea de la Kozla, respectiv de pe lângă cascada Gospodin-Dojke)*, ArchÉrt 15, 1895, p. 447–448.
179. *Magyarországi archaeológia a Retyezát vidékén (Arheologia maghiară în regiunea Retyezát/Retezat)*, BH 1895, ianuarie nr. 19 (pop.).
180. *A limes Dacicus keleti része (Partea estică a limes Dacicus)*, MTAÉ, 1895, p. 413–422.
181. *A Limes Dacicus két Küküllő és Olt közötti részlete Udvarhelymegye éjszaki és keleti hegységeiben Oroszfalutól Alsó-Rákosig (Cele două părți ale Limes Dacicus între cele două Țârnave și Olt în zona munților comitatului Odorhei de la Orosz-falu/Rușii-Munții până la Alsó-Rákos/Racoș)*, ArchKözl 19, 1895, p. 5–54.

182. *Dák várak Udvarhelymegye keleti és éjszaki hegyvidékein (I–II) (Cetăți dacice din zonele muntoase din estul și nordul comitatului Udvarhely)*, ErdMúz 12, 1895, p. 237–247, 312–319.
183. *Gyulafehérvári Évkönyv (Anuarul din Alba Iulia)*, în ErdMúz 12, 1895, p. 499–501 (rec.).
184. *A Vajdahumyad vidéki vasbányászat legrégebb emlékeiről (Cele mai vechi antichități ale mineritului fierului din regiunea Hunedoara)*, FöldKöz 1895, p. 354–356.
185. *A nicopolisi diadalemlék a Dobrudzsában (Monumentul triumfal de la Nicopolis, în Dobrogea)*, în ArchÉrt 16, 1896, p. 366–369 (rec.).
186. *A rómaiak végvárai a Hargita-hegység alján s a keleti határvédelem czélja és rendszere I–II (Cetățile de graniță ale romanilor de la poalele Munților Harghita și scopul și sistemul limesului I–II)*, ErdMúz 13, 1896, p. 384–389, 416–427.
187. *Alsófehérmegyei Évkönyv (Anuarul din Alba Iulia)*, în ErdMúz 13, 1896, p. 441–443 (rec.).
188. *Az Erdélyi Érczhegység délkeleti mészkő övében folytatott barlangkutatásaim helyrajzi és őstörténelmi eredményei (Rezultatele topografice și preistorice ale cercetărilor mele privind peșterile din Munții Apuseni)*, FöldtKözl 24, 1896, p. 140–186.
189. *Az Al-Duna felső zuhatagjainak szerepe a rómaiak történetében Trajanus felléptéig (Rolul cascadelor din zona Dunării Inferioare în istoria romanilor până la Traian)*, Századok 30, 1896, p. 505–518.
190. *Jung Julius, Fasten der Provinz Dacien mit Beiträgen zur römischen Verwaltungsgeschichte*, Innsbruck 1894, în Századok 30, 1896, p. 161–162 (rec.).
191. *A Peutinger-tábla »Ad Scrofulas« állomásának meghatározása a Gospodinatörvény Domitianus táblája alapján (Definierea stației »Ad Scrofulas« de pe Tabula Peutingeriană pe baza Tablei Legii Gospodina a lui Domitianus)*, ArchKözl 20, 1897, p. 63–72.
192. *Berzoviai emlékek (Antichitățile de la Berzovia)*, ArchÉrt 17, 1897, p. 28–32.
193. *Kik építették a székegyudvarhelyi Budvát (Cine a construit cetatea Budvár, de la Odorheiu Secuiesc)*, ArchÉrt 17, 1897, p. 108–115.
194. *A székegyudvarhelyi római castrum és annak katonai fürdője (Castrul roman de la Székegyudvarhelyi és therma sa militară)*, ErdMúz 14, 1897, p. 257–268.
195. *Torma Károly érdemeinek méltatása Dácia aldunai úthálózatának kinyomozásában (Elogierea meritelor lui Károly Torma în cercetarea rețelei de drumuri a Daciei sud-dunărene)*, ErdMúz 14, 1897, p. 541–549.
196. *A nagybányai kerület bányatörténetéből (Din istoria mineritului districtului băimărean)*, Századok 31, 1897, p. 344–350.
197. *Kiktől tanulhatták Dácia őslakói az aranybányászatot? Minőalakban és mily rendszer szerint jutott forgalomba legrégebb aranytermelésünk? (De la cine a învățat populația preistorică a Daciei mineritul aurului? În ce formă și pe baza cărui sistem a ajuns în circulație producția ei de aur?)*, Századok 31, 1897, p. 816–825.
198. *Dácia délvidékének legrégebb feliratos emlékei s ezek történeti-helyrajzi jelentősége (Antichitățile epigrafice din zonele sudice ale Daciei și importanța lor istorică și topografică)*, TRÉ, 1897, p. 1–14.
199. *Neue Inschriften aus Dacien*, AEM, 1898, p. 251–256.
200. *A Lederata–Tibiscum hadi ut Aizis állomásának helyrajza (Topografia stației Aizis a drumului roman Lederata–Tibiscum)*, ArchÉrt 18, 1898, p. 1–7.
201. *Római kőbányászat Porolissum közelében, Szilágy megyében (Exploatarea pietrei din zona Porolissum, în comitatul Szilágy)*, ArchÉrt 18, 1898, p. 118–124.
202. *Az erdélyi Érczhegység déli felének őskori védművei és legrégebb lakossága I–II (Structurile de apărare a zonelor sudice a Munților Apuseni și cea mai veche populație)*, ErdMúz 15, 1898, p. 431–440, 499–509.
203. *A két Küküllő völgyfjénél látható római végvárak és határtöltések viszonya Dacia katonai és tartományi székhelyéhez, vagyis Apulumhoz (Gyulafehérvár) és Sarmisegethusához (Relația dintre cetățile romane din bazinul celor două Târnave cu centrele militare ale provinciei Dacia, adică Apulum și Sarmisegetusa)*, HTRTE 9, 1896–1898, p. 53–59.

204. *Pulszky Ferencz, Magyarország archaeológiája I–III (Arheologia Ungariae I–III)*, in Századok 32, 1898, p. 439–446 (rec.).
205. *Újabb adalékok Háromszék- és Brassó megye legrégebb múltjához (Noi contribuții la trecutul cel mai îndepărtat al comitatelor Trei Scaune și Brașov)*, Székely Nemzet 1898, nr. 192 (pop.).
206. *Centum Putei nevének helyrajzi vonatkozásai (Aspectele topografice ale numelui Centum Putei)*, ArchÉrt 19, 1899, p. 214–225.
207. *Az erdélyi arany bányászat legrégebb történelmi vonatkozásai (Cele mai vechi aspecte istorice ale mineritului aurifer din Transilvania)*, BKL 32, 1899, p. 2–4.
208. *Budapest régiségei (Antichitățile Budapestei)*, in ErdMúz 16, 1899, p. 167–171 (rec.).
209. *Herodotos Dáciára vonatkozó földrajzi adalékainak kritikai méltatása (Critică a contribuțiilor geografice ale lui Herodot cu privire la Dacia)*, ÉTTK 18/1, 1899, p. 52–64.
210. *A Marosra és a Tiszára vonatkozó legrégebb földrajzi adatok (Cele mai vechi date geografice cu privire la Maros/Mureș și Tisza/Tisa)*, FöldrKözl, 1899, p. 320–324.
211. *Felíratos kő a castellum onagrinum temetőjéből (Piatră inscripționată din necropola de la Castellum Onagrinum)*, ArchÉrt 20, 1900, p. 75–76.
212. *A dognácskai bányászat római (Centum putei) és középkori (Székasbánya) elnevezése (Denumirea romană [Centum putei] și medievală [Székasbánya] a mineritului de la Dognácska/Dognecea)*, BKL 33, 1900, p. 57–59.
213. *Dáciának Hunyad megyére vonatkozó legrégebb földrajzából (Despre cele mai vechi mențiuni privind geografia Daciei – teritoriul comitatului Hunedoara)*, DMKÁFTÉ, 1900, p. 3–12.
214. *Dacia keleti határvonala s annak védelmi rendszere a Maros felső völgyétől az Olt rákos-hévízi szorosáig (Granița estică a Daciei și sistemul ei de apărare în partea superioară a văii Mureșului până la strămtorea Oltului de la Racu-Hoghiz)*, ErdMúz 17, 1900, p. 261–269, 313–324.
215. *Újabb adatok Dácia hadseregéhez (Noi date privind structura organizării militare a Daciei)*, MTAÉ, 1900, p. 73–80.
216. *A roznyai castrum s annak szerepe a törösvári és vöröstoronyi szoros védelmében (Castrul de la Rozsnyó/Rășnov și funcția sa în apărarea strămtorilor de la Törösvár/Bran și Vöröstorony/Turnu Roșu)*, Századok 34, 1900, p. 78–79.
217. *Délmagyarország legrégebb földrajz-történelmi adalékai (Cele mai vechi completări geografico-istorice privind Ungaria de sud)*, TRÉ 16, 1900, p. 36–48.
218. *Óskori, római és népvándorlaskori emlékek (Antichitățile preistorice, romane și din epoca migrațiilor)*, in: *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben. Magyarország VII. Kötete*, Budapest, 1901, p. 19–36.
219. *A Lederata–Tibiscumi hadiút helyneveinek értelmezése (Interpretarea denumirilor localităților de pe drumul militar roman Lederata – Tibiscum)*, EPhK, 1901, p. 57–59.
220. *Tanulmányok Dácia dél-keleti hadi szervezetéről. A roznyói táborhely (Erdenburg) és jelentősége Dácia történetében (Studii privind structura militară a Daciei sud-estice. Tabăra de la Rășnov/Rozsnyó/Erdenburg și importanța acesteia în istoria Daciei)*, ÉTTK 19/5, 1901.
221. *Dr. Torma Zsófia emlékezete (Amintirea doamnei dr. Zsófia Torma)*, HTRTE 12, 1901, p. 7–28 (nec.).
222. *Torma Zsófia (Zsófia Torma)*, Déva/Deva, 1901 (nec.).
223. *A római uralom történeti vázlata Dacia elbukásáig (Schia istoriei dominației romane până la căderea Daciei)*, Budapest, 1902.
224. *Hunyad megye őskori telepének vázlatos áttekintése (Sinteza descoperirilor așezărilor preistorice din comitatul Hunedoara)*, in *Hunyadvármegye monographiája*, Budapest, 1902, p. 8–22.
225. *Hunyad megye a dákok és a rómaiak idején (Comitatul Hunedoara în perioada dacilor și a romanilor)*, in *Hunyadvármegye monographiája*, Budapest, 1902, p. 34–211.
226. *Hunyadvármegyei kalauz (Ghidul comitatului Hunedoara)*, Déva/Deva, 1902 (pop.).
227. *Fortuna Salutaris és Jupiter szentélye Ampelumban vagyis a mai Zalatnán (Templul lui Jupiter și al Fortunei Salutaris de la Ampelum, adică din Zlatna de azi)*, ArchÉrt 22, 1902, p. 7–12.

228. *Az Erdélyi Kárpát Egyesület tulajdona (Averea Societății Carpatice Ardelene)*, Kolozsvár/Cluj, 1902.
229. *Kikkel míveltették a rómaiak daciai aranybányáikat? (Cu cine au exploatat romanii minele din Dacia?)*, BKL 35, 1902, p. 43–44.
230. *A dácziai aranybányászok temetkezési leleteiről (Despre artefactele funerare ale minerilor din Dacia)*, BKL 35, 1902, p. 93–94.
231. *A bányász-köszöntés történetéhez (Privind istoria salutului mineresc)*, BKL 35, 1902, p. 184–185.
232. *Újabb adalékok Dacia különböző határállomásairól (Noi contribuții privind diferite puncte de graniță din Dacia)*, ErdMúz 19, 1902, p. 149–154.
233. *Újabb adalékok Dacia felirattanához (I–V) (Noi contribuții la studiul inscripțiilor din Dacia I–V)*, ErdMúz 19, 1902, p. 213–220, 264–273, 340–351, 394–406, 450–454.
234. *A hunyadmegyei régészeti társulat és múzeumáról (Despre asociația și muzeul comitatului Hunedoara)*, ErdMúz 19, 1902, p. 465–466.
235. *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina VII.k. 1900*, în ArchÉrt 23, 1903, p. 81–88 (rec.).
236. *Római kömlékekről a Nagy- és Kis Küküllő közti Somogyomról Kis-Küküllő megyében (Antichități de piatră romane de la Șmig, dintre Târnava Mică și Mare în județul Târnava Mică)*, ArchÉrt 23, 1903, p. 278–280.
237. *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina VIII.k. 1901*, în ArchÉrt 23, 1903, p. 291–293 (rec.).
238. *A dácziai bányászat legrégebb bizonyítékai, tekintettel a Zsilvölgy s különösen a Vulkánhágó bányászattörténelmi jelentőségére (Cele mai vechi dovezi privind mineritul din Dacia, cu precădere asupra importanței istoriei mineritului Văii Jiului și mai ales al pasului Vulcan)*, BKL 36/2, 1903, p. 498–501.
239. *Nagyszombenvidéki Kalauz (Ghidul regiunii Sibiului)*, în ErdMúz 20, 1903, p. 41–43 (rec.).
240. *Pár adat a rómaiak három széki térfoglalásáról (Câteva date despre cucerirea romană în regiunea Trei Scaune)*, SzN, 1903, nr. 192 (pop.).
241. *Diszes női mellszobor a dévai múzeumban (Bust de femeie decorat în muzeul din Deva)*, ArchÉrt 24, 1904, p. 190.
242. *Őskori bálványfej és kőbányászati emlék a dévai várhegyről (Capul unui idol preistoric și urmele mineritului de piatră din cetatea de la Déva/Deva)*, ArchÉrt 24, 1904, p. 241–243.
243. *Traianus előtti Dacia aldunai határkapuja (Poarta de graniță a Daciei Dunării de Jos în epoca anterioară lui Traianus)*, ArchÉrt 24, 1904, p. 318–321.
244. *A gerebenczi várcsoport (Grupul de cetăți de la Gerebencz/Grebanac [Serbia])*, ArchÉrt 24, 1904, p. 397–404.
245. *Újabb római feliratról és Mithras emlékről Szerb-Possesenán (Despre o nouă inscripție și o antichitate mithraică de la Possesena/Pojejena)*, ArchÉrt 24, 1904, p. 413–414.
246. *Cumont Franz, Les mystères de Mithra*, Bruxelles, 1903, în ArchÉrt 24, 1904, p. 179–180 (rec.).
247. *Mommsen Tivadar emlékezete (Amintirea lui Theodor Mommsen)*, ErdMúz 21, 1904, p. 16–23 (nec).
248. *A tibódi kettős kincslelet tanulsága (Semnificațiile celor două tezaure de la Tibod)*, ErdMúz 21, 1904, p. 76–78.
249. *Újabb adalékok Domitianus két dácziai hadjáratához (Noi contribuții privind cele două campanii ale lui Domitian în Dacia)*, ErdMúz 21, 1904, p. 365–372.
250. *Tocilescu György régészeti felfedezése déli Dácziaiban (Descoperirea lui Grigore Tocilescu în Dacia sudică)*, ErdMúz 21, 1904, p. 447–453.
251. *A hazai nemesfém-bányászat úttörői (Pionierii mineritului metalelor prețioase)*, BKL 37/1, 1904, p. 190–191.
252. *Adalékok a rómaiak dácziai bányaiparához. Egy kőfaragómester (lapidarius) czégtáblája Kis-Kalánban (Ad Aquas) (Contribuții la economia minieră romană din Dacia. O tablă a unui meșter pietrar de la Kis-Kalán/Călanu Mic [Ad Aquas])*, BKL 37/1, 1904, p. 255.
253. *Bányába induló római bányászcsoporthoz Linareseből (Spanyolország) (Grup de mineri pornind spre mină de la Linares [Spania])*, BKL 37/1, 1904, p. 658–660.

254. *Római bányászok temploma a dáciai aranyvidék centrumában Zalatna és Brád közt a vízváltásonál (Templul minerilor romani din centrul regiunii aurifere dintre Zalatna/Zlatna și Brád/Brad)*, BKL 37/2, 1904, p. 544–545.
255. *A bányászat speciális istensége és a Szerencse Fel! római alakja: Fortuna Salutaris! Dáciában (Zeitatea specială a mineritului și personajul roman Fortuna Salutaris! din Dacia)*, BKL 37/2, 1904, p. 798–801.
256. *Az alföldi sáncok maros-dunaközi csoportjának helyrajza és technikai szerkezete (Topografia și structura tehnică a grupului șanțurilor din Câmpia Mare între Dunăre și Mureș)*, ÉTTK 20, 1904, p. 167–208.
257. *Déva név eredete (Originea numelui Déva/Deva)*, HTRTÉ 14, 1903–1904, p. 23–24.
258. *Az alföldi sáncok, maros-dunaközi csoportzatának helyrajzi és technikai szerkezete (Topografia și structura tehnică a grupului șanțurilor din Câmpia Mare între Dunăre și Mureș)*, Századok 38, 1904, p. 380–381.
259. *Cserni Béla, Apulumi maradványok (Cserni Béla, Antichitățile din Apulum)*, in Századok 38, 1904, p. 799 (rec.).
260. *Emlékbeszéd Torma Károly r. tag fölött (Rămas bun de la Károly Torma, membru plin al Academiei)*, Budapest, 1905 (nec.).
261. *A Bukuresti n. Múzeum (Muzeul Național) din București*, ArchÉrt 25, 1905, p. 91–95.
262. *Az oresaci «Sidova» nevű földvár (Cetatea de pământ de la Oresac «Sidova»)*, ArchÉrt 25, 1905, p. 114–116.
263. *A temesváraljai (duplaji) Grad-Cetate nevű földvár (Cetatea de pământ de la Temesváralja/Dupljaja [Serbia])*, ArchÉrt 25, 1905, p. 218–221.
264. *A Cetecuje=Váracska nevű előőrsi állomás a gerebenczi vár csoport előtt (Cetecuje=Váracska, stație de avanpost în fața grupului de cetăți de la Gerebencz/Grebenaf)*, ArchÉrt 25, 1905, p. 330–333.
265. *Bányatörténelmi adataink a mohácsi vész előtti időszakból (Date privind mineritul istoric înainte de bătăliele de la Mohács)*, BKL 38/1, 1905, p. 33–35.
266. *A dáciai aranyvidék kapcsolata a tartományi hadparancsnoksággal és a két főbányavárossal: Ampelummal és Alburnus maiorral (Legăturile zonei aurifere a Daciei cu sediul militar provincial și cu cele două orașe miniere Ampelum și Alburnus Maior)*, BKL 38/1, 1905, p. 224–229.
267. *Régiség-történelmi adalékok a régi Dacia aranybányászatainak mintájául szolgált Macedonia, Thracia és Moesia bányászatáról (Contribuții privind antichitățile și datele istorice referitoare la mineritul din Macedonia, Thracia și Moesia, care a slujit drept model exploatarii aurului din Dacia)*, BKL 38/2, 1905, p. 218–227.
268. *A háromszéki Bodza-szorosban, Románia határán 1887-ben talált aranyrudak bélyegváltozatai és azok bányatörténelmi jelentősége (Tipologia ștampilelor găsite în strâmtoarea Bodza/Buzău din Trei Scaune, la granița cu România, în 1887)*, BKL 38/2, 1905, p. 689–706.
269. *Hampel József, Thrák vallásbeli emlék Aquincumból, Budapest Régiségei 8, 1904, 5–47 (Hampel József, Un vestigiu religios tracic de la Aquincum, Budapest Régiségei 8, 1904, 5–47)*, in BSz 124, 1905, p. 389–395 (rec.).
270. *Kuzsinszky Bálint, Római feliratok az aquincumi múzeumban, Budapest Régiségei 8, 1904, 161–176 (Kuzsinszky Bálint, Inscriptiile romane din Muzeul de la Aquincum, Budapest Régiségei 8, 1904, 161–176)*, in BSz 124, 1905, p. 399–401 (rec.).
271. *A Hargita-alji töltésvonalak eredetére vonatkozó néphagyományok (Tradițiile populare privind originea terasamentelor din Munții Harghitei)*, Etn, 1905, p. 38–40.
272. *Gonosz szellemek barlanglakásai az erdélyi Érczhegységben (Sălașele rupestre ale spiritelor rele din Munții Apuseni)*, Etn, 1905, p. 220–222.
273. *Ördöganya a krassó-szörénymegyei Pozsega Gaura Scrofa nevű barlangjában (Sălașul diavolului din peștera de la Pozsega/Pojega Gaura Scrofa din comitatul Krassó-Szörény/Caraș-Severin)*, Etn, 1905, p. 297–298.
274. *Decebál végső menedékvárainak holléte (Locul cetăților de refugiu ale lui Decebal)*, MTAÉ, 1905, p. 97–105.

275. *Pár szó a nagy Alföld őskori sáncairól (Câteva idei privind marile șanțuri preistorice din Câmpia Mare)*, MOTM, 1905, p. 353–355.
276. *Decebal végső menedékvárai (Ultimele cetăți de refugiu al lui Decebal)*, Századok 39, 1905, p. 81.
277. *A dobrudzsai emlékek jelentősége Dácia történetében (Importanța antichităților din Dobrogea în istoria Daciei)*, Századok 39, 1905, p. 320–334.
278. *A várhelyi syrus templom (Templul sirian de la Orăștie)*, ArchÉrt 26, 1906, p. 321–330.
279. *Az alduvai zuhatagokkal szomszédos ércvidék bányatörténelméből, tekintettel a rómaiak működésére és az 1719–37-iki osztrák uralomra (Din istoria mineritului zonelor feroase aflate în împrejurimile cascadei din zona Dunării Inferioare, cu privire la activitatea romanilor și a dominației austriece din 1719–1737)*, BKL 39/1, 1906/1, p. 209–222.
280. *A császári pénzverő hivatalok szervezete a rómaiaknál (Structura monetărilor imperiale romane)*, BKL 39/1, 1906, p. 686–689.
281. *A dáciai bányadminisztráció emléke a hunyadmegyei Ruda határába eső 12 apostol bányából, Brád mellett (Urmele administrației minelor din Dacia aflate în hotarul localității Ruda, mina celor 12 apostoli, pe lângă Brád/Brad)*, BKL 39/2, 1906, p. 556–561.
282. *A Felső-Garam bányatörténetéből. (A besztérczebányai m. kir. erdőigazgatóság régi okiratainak tartalomjegyzéke). Összeállította és bevezetéssel ellátta Zivuska Jenő (Din istoria mineritului de pe Garamul Superior. [Cuprinsul documentelor vechi ale direcției pădurilor de la Besztérczebánya])*, în BKL 39/2, 1906, p. 661–674 (rec.).
283. *Mithra-kultusz Nabarce alakjai hazánk területéről (Reprezentări ale cultului lui Mithras Nabarzes [omnipotens] pe teritoriul patriei noastre)*, EPhK, 1906, p. 739–743.
284. *Limes tanulmányok (Studii despre Limes)*, ÉTKK 21, 1906, p. 77–106.
285. *Az anatóliai terményadónem a rómaiaknál (Categoria de impozite romane anatolica)* KSz 20, 1906, p. 16–22.
286. *Carl Patsch, Das Sandschak Herat in Albanien*, în ArchÉrt 27, 1907, p. 77–81 (rec.).
287. *Újab adalékok a sarmisegethusai avilági cultus történetéhez (Noi contribuții la istoria cultului din Sarmizegetusa)*, ArchÉrt 27, 1907, p. 368–370.
288. *Téglás Gábor válasza a limestanulmányok ügyében (Răspunsul lui Gábor Téglás în problema studiilor limes-ului)*, ArchÉrt 27, 1907, p. 377–379.
289. *Népvándorláskori vaskohászati maradványok a Duna-Rajna közéről (Urme de reducere a minereului din epoca migrațiilor dintre Dunăre și Rin)*, BKL 40/1, 1907, p. 86–88.
290. *A bodzaszoros aranyrudak, mint a hunok betörésének útjelzői (Lingourile de aur din pasul Buzău, ca semne ale rutei invaziei hunice)*, AthNap 1907, p. 56–89 (pop.).
291. *Potaissa (Torda), a dáciai sóbányászat főhelyének adminisztrációs és művelődési emlékeiből (Antichitățile legate de administrația și cultura centrului minier roman de la Potaissa [Torda])*, BKL 40/2, 1907, p. 70–77.
292. *Sóbányászati és kereskedelmi mérleghitelesítés a potaissai (tordai) legio V. Macedonica parancsnokságánál (Autentificarea balanțelor mineritului sării și comerțului în cadrul comandamentului legiunii V Macedonica de la Potaissa)*, BKL 40/2, 1907, p. 430–431.
293. *A limes Dacicus igazolása (Demonstrația existenței Limesul-ui Dacic)*, MTAÉ, 1907, p. 565–580.
294. *Csörsz-árok (Șanțul Csörsz)*, PH, 1907, 5 mai (pop.).
295. *A limes Dacicus (Limes Dacicus)*, Századok 41, 1907, p. 570.
296. *Thrák lovasemlékek Dácia fővárosából, Sarmisegethusaiból (Antichități legate de Cavalerii traci din capitala Daciei, Sarmizegetusa)*, ArchÉrt 28, 1908, p. 82–85.
297. *Hogyan néztek ki a rómaiak dáciai bányamunkásai? (A körösbányai bányászszobrok.) (Ce fel de aspect exterior au avut minerii romani din Dacia [Despre statuile miniere de la Baia de Criș])*, BKL 41/1, 1908, p. 86–94.
298. *Aquincumi kőbányászati emlék a Krisztus utáni első és második század határáról (Urmele exploataării miniere a pietrei de la Aquincum la granița dintre secolele I și II d.Chr.)*, BKL 41/1, 1908, p. 382–383.
299. *A vaskohászat őshazája s a nyugat-ázsiai és európai vasipar úttörői és terjesztői (Patria de origine a siderurgiei, respectiv pionierii și transmigratorii industriei fierului din Asia vestică și Europa)*, BKL 41/1, 1908, p. 593–603.

300. *A római vasbányászat dáciai kezelésének emlékköve, tekintettel a bányaadminisztráció főbb elveire s a császárság vasbányászatának a dunai provinciákban és Galliában kimutatható szervezetére (Urmele exploatării fierului în Dacia romană, cu privire la principalele principii de funcționare și organizare a minelor de fier imperiale în provinciile dunărene și în Gallia)*, BKL 41/2, 1908, p. 66–81.
301. *A görögök és rómaiak aranybányászatáról (Despre exploatarea aurului la greci și romani)*, BKL 41/2, 1908, p. 138–155.
302. *A bosnyák királyság középkori sómonopólium (Monopolul sării în regatul bosniac)*, BKL 41/2, 1908, p. 422–425.
303. *A rómaiak Centum Puteijének azonossága az Árpádok Zékusbaniájával s az újabb kor Dognácskájával (Identificarea Centum Putei al romanilor cu Zékusbania Arpadienilor și cu Dognecea epocii moderne)*, BKL 41/2, 1908, p. 644–651.
304. *Régi súlymértékek. A Dáciával kereskedelemben állott aldunai és Pontus-melléki görög gyarmatok kereskedelmi súlymértékei időszámításunk kezdetén (Vechi unități de măsură a greutății. Ponduri ale coloniilor grecești din zona Dunării inferioare și regiunea Pontului aflate în relații comerciale cu Dacia la începutul erei noastre)*, KözgSzem 31, 1908, p. 416–421.
305. *A római mérnökök eszközei (Uneltele inginerilor romani)*, MMÉK, 1908, p. 326–328.
306. *Pannóniai iskolás gyermekek. – Síremlék Aquincum romjaiból (Copii școlari din Pannonia. – Monument funerar din zona ruinelor din Aquincum)*, Néptanítók Lapja 1908, p. 16 (pop.).
307. *A görög és római idők márvány- és kőbányászatáról (Despre exploatarea marmurei și pietrei în lumea greacă și romană)*, BKL 42/1, 1909, p. 30–38.
308. *A dáciai bányászat lámpabélyegei (Ștampilele de pe opaițele miniere din Dacia)*, BKL 42/1, 1909, p. 484–488.
309. *Adalékok a rómaiak ólombányászatáról, tekintettel Dácia és Pannonia ólomból készült kultuszemlékeire (Adăugiri la mineritul plumbului, în special cu privire la anticitățile realizate din plumb din Dacia și Pannonia)*, BKL 42/2, 1909, p. 73–113.
310. *Újabb adatok a Balkánfélsziget bánya- és ércztelepeihez (Noi date privind coloniile de minerit și minereu din Peninsula Balcanică)*, în BKL 42/2, 1909, p. 690–695 (rec.).
311. *Zsidó nevű vagy jelzésű helyek és régiségek Dácia területén (Locuri cu denumiri de origine evreiești și anticități de pe teritoriul Daciei Romane)*, Izraelita Magyar Irodalmi társulat 1909, p. 114–123.
312. *Zur verwaltingsgeschichte der römischen Eisenbergwerke in Dakien*, Klio 9, 1909, p. 375–376.
313. *A drágakövek és félrágakövek bányatörténelmi jelentősége a görögöknél és a rómaiaknál (Importanța pietrelor prețioase și semiprețioase la greci și romani)*, BKL 43/1, 1910, p. 209–239.
314. *Római bányamécses a rudai „Tizenkét Apostol Bányatársulat” barzahegyi ősvágatából s pár szó a bányavilágítás akkori módszeréről (Opaițul minier roman de la Ruda „Asociația minieră 12 apostoli”)*. *Muntele Barza și câteva cuvinte privind modul de iluminare a minelor de atunci*, BKL 43/1, 1910, p. 437–439.
315. *Neue Beiträge zur Inschriftenkunde Dakiens*, Klio 10, 1910, p. 495–505.
316. *A moesia limes kiterjeszkedése Torontál, Temes és Krassó-szörény vármegyék dunai partvonalaira Néró császár idejében (Extinderea limesului moesic până la malurile dunărene din comitatele Torontál, Temes și Krassó)*, MKÉ, 1910, p. 136.
317. *A rómaiak hadihajó szolgálata Pannonia és Moesia területén Diocletianusig (Serviciul de pază a vaselor de război romane pe teritoriul Pannoniei și Moesiei până la domnia lui Diocletian)*, MMÉK, 1910, p. 155–171.
318. *A római mérnökök mintahosszmértéke Tarentumból (Etalonul lungimii la inginerii romani din Tarent)*, MMÉK, 1910, p. 227–228.
319. *Tocilescu Gergely 1850–1909 (Grigore Tocilescu 1850–1909)*, Századok 44, 1910, p. 72–73 (nec.).
320. *A fügedi vicusról (Despre vicus-ul de la Füged)*, în ArchÉrt 31, 1911, p. 335 (rec.).
321. *Arany és ezüst szoborművek s azok építési módja Balticából (Hispania) a Krisztus utáni második században (Statuete din aur și argint de la Baltica [Hispania], din secolul II d. Chr., și modul lor de decorare)*, BKL 44/1, 1911, p. 349–359.

322. *A Krisztus születése előtti Dácia ezüsttöviségének bányatörténelmi jelentősége (Importanța orfevrăriei din Dacia privind istoria mineritului înaintea nașterii lui Christos)*, BKL 44/1, 1911, p. 521–551, 601–607.
323. *Ólomsúlynehezék Dácia fővárosából (Greutate de plumb din capitala Daciei)*, BKL 44/2, 1911, p. 545–547.
324. *Római erdei emlék Lika-Krbava megyében (Antichitatea romană din pădurile comitatului Lika-Krbava [Dalmația])*, ErdLap, 1911, p. 288–291 (pop.).
325. *A két Moesia legioemlékeinek a jelentősége Alsó-Pannonia hadtörténetében (Importanța militară a urmelor celor două legiuni ale celor două Moesii în istoria militară a Pannoniei Inferioare)*, HK 24, 1911, p. 197–235.
326. *Neue Beiträge zur Inschriftenkunde Dakiens*, Klio, 1911, p. 499–510.
327. *Martian Iulian, Archäologisch-prähistorisches Repertorium für Siebenbürgen*, în MKÉ, 1911, p. 57–58 (rec.).
328. *A rómaiak kereskedelmi hajózása Pannóniában. A dunai hajózás emlékei (Transportul maritim comercial al romanilor din Pannonia. Urmele navigației dunărene)*, MMÉK, 1911, p. 449–457.
329. *A rómaiak kereskedelmi hajózása a Dráva, Száva és Unna folyókon (Comerțul fluvial roman pe râurile Dráva, Száva și Unna)*, MMÉK, 1911, p. 488–492.
330. *Jung Gyula, Századok 45*, 1911, p. 70–72 (nec.).
331. *Római bányamécsék a Zalatna–Bucsum közti Korábia bányászatából (Opațiile romane miniere de la Corabia, dintre Zlatna și Bucium)*, BKL 45/1, 1912, p. 204–205.
332. *A dáciai aranyvidék 167-beli feldúlata és hadászati következményei (Devastarea zonei aurifere din Dacia în 167 și consecințele sale în strategia militară)*, BKL 45/1, 1912, p. 347–358.
333. *Néhány korhatározó kincslelet a dáciai bányászat területéről (Câteva tezaure definitorii din punct de vedere cronologic pentru mineritul din Dacia)*, BKL 45/2, 1912, p. 227–238.
334. *Julius Berenicianus hadtestének szerepe Dácia védelmében 1–4 (Rolul corpului de armată al lui Julius Berenicianus în apărarea Daciei)*, HK 25, 1912, p. 1–25, 181–200, 392–415, 572–600.
335. *Mercurius domborképe s annak jelentősége Miciában (Figura lui Mercurius și importanța sa la Micia)*, MKÉ, 1912, p. 209–212.
336. *Vázlat Botár Imre potaissai gyűjteményéről (Despre colecția lui Imre Botár de la Potaissa)*, MKÉ, 1912, p. 1–5.
337. *Egy téves adat kiküszöbölése Dácia történetéből (Eliminarea unei date din istoria Daciei)*, Századok 46, 1912, p. 128–132.
338. *Erdélyi skýtha tükrök (Oglinzile scitice în Transilvania)*, ArchÉrt 33, 1913, p. 318–327.
339. *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina VII.k. 1900*, în ArchÉrt 33, 1913, p. 390 (rec.).
340. *Dácia emléktára (Tezaurul de antichități din Dacia)*, BH, 1913, nr. 171 (pop.).
341. *Potaissa (Torda) bányapolgárságának háztartási emlékeiből (Despre artefactele de uz comun ale comunității miniere de la Potaissa [Torda])*, BKL 46/1, 1913, p. 22–28.
342. *Dácia aranybányászatának biztonsági szervezete (Sistemul de protecție a mineritului aurifer din Dacia)*, BKL 46/1, 1913, p. 357–370.
343. *A brassói ötvösség története (Istoria orfevrăriei brașovene)*, în BKL 46/1, 1913, p. 681–685 (rec.).
344. *Körösbánya, más néven Csibebánya, avagy Fejér-Körös – Nagybánya és Kisbánya, másként Medvepatak a Hunyadiak idejében (Körösbánya/Baia-de-Criș, cu alt nume Csibebánya, sau Fejér-Körös – Nagybánya și Kisbánya, altfel Medvepatak în perioada Huniazilor)*, BKL 46/2, 1913, p. 333–348.
345. *Dácia megdülésének története (Istoria căderii Daciei)*, BSz 1913, p. 56–89, 202–238, 390–407.
346. *Kazarow magyarázata Zalmoxisról, a hazánk földjén is gyakori lovas istenségről (Explicațiile lui Kazarow despre Zalmoxis, zeitate ecvestră cunoscută și pe teritoriul patriei noastre)*, TSz 1913, p. 263–265.
347. *Domaszewski Alfred, Abhandlungen zur römischen Religion*, Leipzig, 1909, în TSz, 1913, p. 422–425 (rec.).

348. *Caelestis Virgo jelentősége Dáciában (Importanța lui Caelestis Virgo în Dacia)*, ArchÉrt 34, 1914, p. 350–354.
349. *Hoenes A., Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien XII.k.*, in ArchÉrt 34, 1914, p. 415–418, 454 (rec.).
350. *A rómaiak bányagyarmata és kettős kőbányája Déva határában (Colonia minieră și cele două mine din hotarul Devei)*, BKL 47, 1914, p. 554–562.
351. *Decebal végső menedékhelye s a Traianus-oszlop képei (Ultimul loc de refugiu al lui Decebal și imaginile de pe Columna lui Traian)*, MTAÉ, 1914, 519–525.
352. *Mesterséges bányamenedékhelyek a hunyadmegyei aranyvidékről (Refugii miniere artificiale în zonele aurifere din comitatul Hunedoarei)*, BKL 48/1, 1915, p. 45–47.
353. *Ortvay Tivadar, Temes vármegye és Temesvár város története a legrégebb időktől a jelenkorig. Budapest, 1914 (Tivadar Ortvay: Istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre, Budapest, 1914)*, Századok 49, 1915, p. 422–427 (rec.).
354. *Dácia határpere a két Moesiával (Conflictele de graniță ale Daciei cu cele două Moesii)*, MTAÉ, 1916, p. 271–282.
355. *Domaszewski Alfred, Die Rangordnung des römischen Heeres*, Bonner Jahrbücher 1908, p. 1–278, in Századok 50, 1916, p. 72–77 (rec.).

ABREVIERI

- AEM – Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn, Viena
 ArchÉrt – Archaeologiai Értesítő, Budapest/Budapesta
 ArchKözl – Archaeologiai Közlemények, Budapest/Budapesta
 AthNap – Athaeneum Naptár, Budapest/Budapesta
 BH – Budapesti Hírlap, Budapest/Budapesta
 BKL – Bányászati és Kohászati Lapok, Miskolc
 BSZ – Budapesti Szemle, Budapest/Budapesta
 Castrum – Castrum. Castrum Bene Egyesület, Budapest/Budapesta
 DMKÁFTÉ – Dévai Magyar Királyi Állam Főreáliskola 1876/77 Tanévi Értesítője, Déva/Deva
 DissArch – Dissertationes archaeologicae ex Instituto archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae, Budapest/Budapesta
 Enigma – Enigma. Művészetelméleti folyóirat, Budapest/Budapesta
 EPhK – Egyetemes Filológiai Közlöny, Budapest/Budapesta
 ErdLap – Erdészeti Lapok, Kolozsvár/Cluj(-Napoca)
 ErdMúz – Erdélyi Múzeum, Kolozsvár/Cluj(-Napoca)
 ETF – Erdélyi Tudományos Füzetek, Kolozsvár/Cluj(-Napoca)
 Etn – Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője, Budapest/Budapesta
 ÉTTK – Értekezések a tört. tudományok köréből. Kiadja a Magyar tud. Akadémia. Osztálya, Budapest/Budapesta
 FöldrKözl – Földrajzi Közlemények, Budapest/Budapesta
 FöldtKözl – Földtani Közlöny, Budapest/Budapesta
 FövLap – Fővárosi Lapok, Budapest/Budapesta
 Helikon – Helikon. Irodalmi Folyóirat, Kolozsvár/Cluj(-Napoca)
 HK – Hadtörténelmi Közlemények, Budapest/Budapesta
 Honismeret – Honismeret. Honismereti Szövetség, Budapest/Budapesta
 HTRTE – A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve, Déva/Deva
 Klio – Klio. Beiträge zur alten Geschichte, Leipzig
 KSz – Katholikus/Katolikus Szemle. Szent István Társulat irodalmi és tudományos folyóirata, Budapest
 KözgSzem – Közgazdasági Szemle, Budapest/Budapesta

- MAG – Mitteilungen der Anthropologischen Gessellschaft in Wien, Viena
Magyar Nyelvőr – Magyar Nyelvőr. A Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának folyóirata, Budapest/Budapesta
Magyar Salon – Magyar Salon, Budapest/Budapesta
MKÉ – Múzeumi és Könyvtári Értesítő, Budapest/Budapesta
MMÉK – Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, Budapest/Budapesta
MOTM – A magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlésének munkálatai
MTAÉ – A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője, Budapest/Budapesta
MathTtdÉrt – Matematikai és Természettudományi Értesítő, Budapest/Budapesta
MathTtdKözl – Matematikai és Természettudományi Közlemények, Budapest/Budapesta
ORETÉ – Az Országos Régészeti és Embertani Társulat évkönyve, Budapest/Budapesta
OTTÉ – Orvos-Természettudományi Értesítő, Kolozsvár/Cluj-Napoca
OV – Ország-Világ, Budapest/Budapesta
Örökségünk – Örökségünk. Történelem, népelet, néphagyomány, Csíkszereda/Miercurea Ciuc
ÖZBH – Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen, Viena
PH – Pesti Hírlap, Budapest/Budapesta
PN – Pesti Napló, Budapest/Budapesta
Századok – Századok. A Magyar Történelmi Társulat Folyóirata, Budapest/Budapesta
SZNM – Székely Nemzeti Múzeum Értesítője, Sepsiszentgyörgy/Sfântu Gheorghe
Székely Nemzet – Székely Nemzet, Sepsiszentgyörgy/Sfântu Gheorghe
TRÉ – Történelmi és Régészeti Értesítő. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat közlönye, Temesvár/Timișoara
TSz – Történelmi Szemle, Budapest/Budapesta
TtKözl – Természettudományi Közlöny, Budapest/Budapesta
UM-IZ – Ungarische Montan-Industrie Zeitung, Budapest/Budapesta

ABREVIERI

- ActaArchHung – Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
Acta Terrae Fogarassiensis – Acta Terrae Fogarassiensis. Anuarul Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș
AÉ – Anné Épigraphique, Paris
AEM – Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Osterreich-Ungarn, Viena
AIIA Iași – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Iași
AnB – Analele Banatului, Timișoara
AnD – Analele Dobrogei, Constanța
AnȘUIași – Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza”, Iași
AJN – American Journal of Numismatics, Boston
ANRW – H. Temporini, W. Haase (ed.), Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschungen, Berlin – New York, 1978–
Antiquity – Antiquity, University of York
Apulum – Acta Musei Apulensis, series Archaeologica et Anthropologica, Alba Iulia
ArchKorr – Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchWarszawa – ArchWarszawa – Archeologia. Rocznik IHKM, Varșovia
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași – București
ArhSb – Arheologičeskij Sbornik Gosudarsvtennyj Ermitaž, St. Petersburg
Banatica – Banatica, Muzeul județean Reșița, Reșița
BAR – British Archaeological Reports, Oxford
BCȘS – Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Arheologie – Istorie – Muzeologie
BerRGK – Berichte der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Arhaologischen Institutes, Frankfurt am Main
BJ – Bonner Jahrbucher des Rheinischen Landesmuseums in Bonn und des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande, Bonn
BMTAGiurgiu – Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”, Giurgiu
Britannia – Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies, National Museum of Wales
CaieteARA – Caietele ARA. Revistă de Arhitectură, Restaurare și Arheologie, Asociația ARA, București
CAMNI – Cercetări arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București
Carnuntum Jahrbuch – Carnuntum Jahrbuch. Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte des Donauraumes, Viena
Carpica – Carpica, Complexul muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CepR – C. C. Petolescu, Cronica Epigrafică a României, SCIVA, București
Chiron – Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München
CIGD – Ligia Ruscu, *Corpus inscriptionum Graecarum Dacicarum*, Debrecen, 2003
CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin, 1863–
Classica et Christiana – Classica et Christiana, Centrul de Studii Clasice și Creștine al Facultății de Istorie a Universității „Al.I. Cuza”, Iași
CRAI – CRAI – Comptes-Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris
SCIVA, tomul 65, nr. 3–4, București, 2014, p. 395–397

- Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; serie nouă N.S. (nouvelle série); *Révue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne*, București
- Danubius – Danubius. Revista Muzeului de Istorie, Galați
- Dialogues d'histoire ancienne – Dialogues d'histoire ancienne, Paris – Atena
- Drobeta – Drobeta, Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta–Turnu Severin
- EDR S.N. – Ephemera Daco-Romana, Serie nouă, București
- EphemNap – Ephemera Napocensis, Cluj-Napoca
- Gallia – Gallia. Archéologie de la France antique, Paris
- Germania – Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Institut, Berlin
- GSU.FF – Godišnik na Sofjskija Universitet. Filologički Fakultet, Sofia
- Historica – Historica, Iași
- Hyperboreus – Hyperboreus. Bibliotheca Classica Petropolitana, St. Petersburg
- IDR – *Inscripțiile Daciei Romane*, București
- IDRE – Constantin C. Petolescu, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie I-II*, București, 1996–2000
- IGLR – Emilian Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, 1976
- ILD – C.C. Petolescu, *Inscripții latine din Dacia*, București, 2005
- Il Mar Nero – Il Mar Nero, *Annali di archeologia e storia*, Roma – Paris
- ILS – H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae I–III*, Berlin, 1892–1916
- ISM – *Inscripțiile din Scythia Minor*, București
- Istros – Istros. Buletinul Muzeului Brăilei. Studii, comunicări, note, Brăila
- Klio – Klio. Beiträge zur alten Geschichte, Leipzig
- Latomus – Latomus. Revue d'études latines, Bruxelles
- Jahrb.DAI – Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Institut, Berlin
- JHR – Journal of Hellenic Studies, University of Leeds
- JÖAI – Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts, Viena
- JRGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
- Marisia – Marisia, Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș
- MCA (Materiale) – Materiale și Cercetări Arheologice, București
- MEFRA – Mélanges de l'École Française de Rome, Paris – Roma
- Mitt.DAI – Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Institut, Berlin
- PAS – Prähistorische Archäologie Südosteuropas, Berlin
- PBF – Prähistorische Bronzefunde, München – Stuttgart
- Peuce – Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea
- PIR – *Prosopographia Imperii Romani*, Berlin, 1898–
- PME – H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, I–V, Leuven, 1976–1993
- Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
- Potaissa – Potaissa. Revista Muzeului de Istorie Turda
- Proc.Brit.Acad. – Proceedings of the British Academy, Oxford
- PZ – Prähistorische Zeitschrift, Leipzig – Berlin
- RA – Revue Archéologique, Paris
- REG – Revue des Études Grecques, Paris
- Revista Bistriței – Revista Bistriței, Bistrița
- RFIC – Rivista di Filologia e d'Istruzione Classica, Torino
- RGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
- RMD – M.M. Roxan, *Roman Military Diplomas*, Londra, 1978, 1985
- RPAN – Revista de Preistorie și Antichități Naționale, București/Cluj
- RRH – Revue Roumaine d'Histoire, București

- SAA – Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
Sargetia – Sargetia, Acta Musei regionalis Devensis, Deva
SCA – Studii și Cercetări de Antropologie, București
SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SEG – *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Leiden, 1923–
SJ – Saalburg Jahrbuch, Saalburg
SovArch – Sovetskaja Arheologija, Moscova
StCl – Studii Clasice, București
Studia Historica. Historia antigua – Studia Historica. Historia antigua, Universidad de Salamanca
Studia Thracica – Studia Thracica. Institut po trakologija. Bulgarskata akademiia na naukite, Sofia
TD – Thraco-Dacica, București
Terra Sebus – Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, Muzeul Municipal „Ioan Raica”, Sebeș
Tibiscum – Tibiscum. Acta Musei Carasebesiensis, Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de graniță Caransebeș
Tibiscus – Muzeul Banatului, Timișoara
Transylvanian Review – Transylvanian Review, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies, Cluj-Napoca
Tyche – Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik, Viena
UPA – Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Bonn
ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn

